

**Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes ajánlója
Mankovits Mihály ikonfestő életművét bemutató kötethez.**

Értékes és hiánypótló könyvet tart kezében az Olvasó. Értékes, mert a múlt, a szakrális magyar képzőművészet egy már-már elfeledett szeletét tárja fel és hiánypótló, mert felhívja a figyelmet, hogy nem szabad elfelejtkezni a magyar ikonfestészet nagy alakjáról, Mankovits Mihályról sem.

Mankovits Mihály a lőcsei gimnázium elvégzése után papnövendék lett Ungváron, ami nem meglepő, hiszen családjának felmenői között számos lelképásztor volt, sőt egyikük ungvári püspökként is szolgált. De a Gondviselés különös módon közbeszólt. A szemináriumban a vizsgáztató Bacszinszky püspök észrevette, hogy a növendék, amíg társai feleltek, mással foglalkozott. El is vette tőle azt a papírost, majd döbbenetesen látta, hogy azon az ő kitűnően sikerült arcképe látható. Ezen a pillanaton sok múlt. Egy élet, egy festő élete.

A kötet gerincét természetesen Mankovits Mihály alkotásai, az ezt ismertető fejezet adja. És ez két üzenet is számunkra. Az egyik, hogy ez a festő, ez a romantikus életű művész hatalmas életművet hagyott hátra fáradhatatlan munkabíráásával. A másik, hogy a kötet szerzői óriási munkát végeztek: körbejárták a helyszíneket, felkutatták Mankovits Mihály ma még fellelhető alkotásait. Megtalálták, lefényképezték és írtak róla művészettörténeti igényű értékeléseket. Tették ezt a Felvidéken, Szlovákiában és Kárpátalján, Ukrajnában, ott, ahol ez a zseniális művész alkotott és jelet hagyott maga után.

Tették ezt olyan helyeken, szláv nyelvkörnyezetben, ahol egy különös életű régi magyar festő élete és munkássága már szinte senkit nem érdekel. Mentettek képeket azóta ortodox-szá váló templomokból, mentettek raktárakból, darab ikonosztázokat padlásokból, pincékből – ez az igazi értékmentés!

Örülhet a magyarság, hogy a Sáros vármegyében született művész mindig is magyaroknak vallotta magát, a családban is magyarul beszéltek a szláv közeg ellenére.

És örülhet a görög katolikus közösség is, hogy ilyen nagyszerű alkotói voltak, mint Mankovits Mihály, aki a művészi pályát választotta, hogy így, képein keresztül hirdesse az Örökkévalóságot.

És hálásak lehetünk a kötet szerzőinek és létrehozóinak, hogy Trianon centenáriumának évében igyekeztek összeszedni a magyar művészettörténet mára majdnem elfeledett és szétszóródott cserepeit.

Mankovits Mihály (Michael Mankovits) festőművész

*Sinxit
Michael Mankovits*

Sinxit Michael Mankovits

Mankovits Mihály (Michael Mankovits) festőművész

(Balázsvágás, 1785. október 16. – Ungvár, 1853. október 21.)

ISBN 978-615-00-2479-0

Pincit
Michael Mankovits

Mankovits Mihály (Michael Mankovits) festőművész

(Balázsvágás, 1785. október 16. – Ungvár, 1853. október 21.)

▲ Önarckép (?) (Laborcradvány, Lukács evangélista)

Szerzők:

Dr. Terdik Szilveszter művészettörténész,
Iparművészeti Múzeum - főmúzeológus
Demján Szabolcs történész, Tokaji Múzeum

Szakértő:

János Ágnes építész, műemlék-felügyelő

Szerkesztő:

Mankovits Tamás iparművész

Fotók:

Mankovits Tamás, Dr. Terdik Szilveszter, János Ágnes, Mikhailo Priymich,
Boksay József Múzeum (Ungvár), Zempléni Múzeum (Nagymihály),
Sárosi Múzeum (Bártfa), Kelet-szlovákiai Múzeum (Kassa)

Szlovák fordítás: PhDr. Gabriel Székely, PhD. - levéltáros
dr. Ortutayné Turzay Szilvia, Maadan Fordítóiroda
Ukrán fordítás: Csiszárík Miklós okleveles közgazdász
dr. Ortutay Attila, Maadan Fordítóiroda

Szedés, tördelés, nyomdai előkészítés: Farkas Dávid

Korrektor: Filip Gabriella

Nyomtatás: Szelker Nyomda, Budapest

Támogatók:

Eperjesi Görögkatolikus Érsekség
Munkácsi Görögkatolikus Püspökség
Éltető Lélek Alapítvány

Kiadó:

Magyar a Magyarért Alapítvány
3526 Miskolc, Gyóni Géza u. 4.

Miskolc, 2020

ISBN 978-615-00-2479-0

Tartalom

Ajánlások a könyvhöz	4
Előszó helyett (Mankovits Tamás)	9
Mankovits Mihály a Bécsi Képzőművészeti Akadémián (Demján Szabolcs)	11
Mankovits Mihály munkái (Terdik Szilveszter)	23
Csabalóc/Csabaháza (Čabalovce, SK) – 1814	24
Kvacsány/Kacsány (Kvačany, SK) – 1817	28
Rahó (Рахів, UA) – 1819	34
Alsódomonya (Доманинці, UA – Ungvár része) – 1820	36
Ökörmező (Міжгір'я, UA) – 1824	40
Kispásztély (Пастілки, UA) – 1825	46
Bodzásújlak (Novosad, SK) – 1829	50
Fulyán (Fulianka, SK) – 1830	54
Nyágó (Ňagov, SK) – 1831	56
Inóc/Éralja (Inovce, SK) – 1842	60
Laborcradvány (Radvaň nad Laborcom, SK)	66
 Mankovits Mihály egyéb művei	68
Mankovits Mihályról szóló írások:	72
Művészet folyóirat 1914. 8. szám - Beszkid Miklós: Mankovics Mihály	72
Görög Katolikus Szemle 1941. január 12-i száma (a szerző jelzése nélkül) - Mankovics Mihály	76
Bibliográfia	77
Tvorba Michala Mankovitsa	78
Творчість Михайла Манковича	98

Mons. Jan Babjak SJ ajánlása a könyvhöz

Mons. Ján Babjak SJ

prešovský arcibiskup metropolita

Hlavná 1, 081 35 Prešov; Tel.: 051 7562 604; mons.babjak@greckokat.sk

Č. j.: 1475/2020

Prešov, 11.6. 2020
na sviatok Najsvätejšej Eucharistie

Slovo prešovského arcibiskupa metropolitu Jána

Prešovská gréckokatolícka eparchia v roku 2018 zavŕšila svoje okrúhle 200. výročie od svojho vzniku. Pri plánovaní osláv a rôznych akcií k tomuto výročiu, sme sa stotožnili s myšlienkou, že spracujeme čím podrobnejšie doterajšiu históriu Prešovskej eparchie, aby sme poznali lepšie svoju vlastnú históriu.

Dali sme si predsavzatie, že spracujeme k tomuto výročiu 10 kníh a vydáme ich v edícii Historického schematizmu. Doposiaľ vyšlo 6 veľmi hodnotných a zaujímavých kníh zo života Prešovskej eparchie a ďalšie sú v štádiu prípravy.

Aj táto kniha, venovaná životu a náboženskej tvorbe umelca Michala Mankoviča, ktorá mapuje umeleckú výzdobu niektorých chrámov Prešovskej eparchie práve dielami Michala Mankoviča, pekne zapadá do historického rámca života našich chrámov a veriacich. V chrámoch sa veriaci stretávajú pri slávení sv. liturgii, prijímajú sviatosť a vo svojich modlitbách odprosujú Pána Boha za svoje hriechy a ďakujú mu i prosia za jeho dary a milosť. V chráme sú sytení Božím slovom i Najsvätejšou Eucharistiou, ale sú formovaní aj výzdobou chrámu biblickými postavami. Lebo človeka formuje nielen Božie slovo, Eucharistia, ale aj každý dobrý príklad, každé dobré slovo, každá krása prirodzená i vytvorená umelcami. Áno, človeka formuje aj samotný chrám a sakrálne umenie, ktoré sa v ňom nachádza, ktoré, keď je pekné, zvlášť vplýva na dušu človeka a scitlivuje ju.

Kniha Tomáša Mankoviča môže pomôcť k hlbšiemu pochopeniu histórie našich chrámov, ich výzdoby, ale nám hovorí aj o duchovnom živote veriacich, ktorí pravidelne navštevovali tieto chrámy.

Keď budeme poznať umelca, jeho život a jeho zápal s ktorým vyzdobil Božie chrámy, bude nás chrám ešte viac obohacovať. Môže byť pre nás aj povzbudením k modlitbe za umelca, ktorý vymaloval náboženskými motívmi niektoré naše chrámy.

Som vďačný pánovi Tomášovi Mankovičovi za túto pekne spracovanú a dôležitú knihu pre históriu našej miestnej cirkvi. Autorovi zo srdca blahoželim a udeľujem mu archijerejské blahoslovenie.

+ Jan Babjak SJ

Mons. Jan Babjak SJ

eperjesi metropolita

Hlavná 1, 081, 35, Eperjes (Presov); tel.: 051 7562 604;
mons.babjak@greckokat.sk

Szám: 1475/2020

Eperjes, 2020.06.11.
A Szent Eucharisztia ünnepén

Ján eperjesi metropolita szavai

Az Eperjesi Görögkatolikus Főegyházmege 2018. évben ünnepelte megalapításának 200. éves évfordulóját. Miközben terveztük ezen évfordulás ünnepünket és rendezvényeinket, az a szándék vezérelt minket, hogy részletesen foglalkozzunk az Eperjesi Főegyházmege történelmével annak érdekében, hogy jobban megismerhessük múltunkat.

Úgy döntöttünk, hogy ezen évfordulóra 10 könyvet adunk ki, melyek *Történelmi sematizmusként* kerülnek kiadásra. Mind ez idáig 6 nagyon értékes és érdekes könyv jelent meg az Eperjesi Főegyházmege életéről, a többi könyv pedig előkészületben van.

Jelen könyv Mankovits Mihály festőművész életének és vallásos művészetének van szentelve, mely bemutatja a Mankovits Mihály által alkotott azon művészeti alkotásokat, melyek az Eperjesi Főegyházmege egyes templomaiban találhatóak, és kiválóan illeszkednek templomaink és híveink életének történelmi kereteibe. A templomokban a hívek a szent liturgia ünneplésekor találkoznak egymással, áldoznak, imádságaikban kéri az Isten bűnbocsánatát, hálát adnak neki és kéri kegyelmét és adományait. A templomok telve vannak Isten Igéjével és a Szent Eucharisziával, azonban a templomok díszei emellett a bibliai alkotások is. Hiszen az embert nem kizárólag Isten Igéje, az Eucharisztia formálja, hanem minden egyes jó példa, minden egyes jó szó, minden egyes természetes és alkotott szépség alakítja az embert. Igen, az embert alakítja maga a templom és a benne található szakrális művészet is, mely ha szép, igazán hatni tud az ember lelkére és érzékeny tudja tenni azt.

Mankovits Tamás könyve segítséget nyújt nekünk abban, hogy jobban megértsük templomaink történelmét, azok szépségét, a könyv azonban mesél azon hívők lelki életéről is, akik rendszeresen látogatták e templomokat.

Amikor megismerjük az Isten templomait ékesítő művész életét és mindennapjait, a templom még inkább gazdagít bennünket. És talán éppen ennek köszönhetően is imádkozunk majd a templomainkat vallásos alkotásokkal díszítő művészért.

Hálás vagyok Mankovits Tamás Úrnak ezért a jól kimunkált és a helyi egyházunk szempontjából is igen fontos könyvéért. Teljes szívemből köszönöm ezt a Szerzőnek és főpapi áldásban részesítem őt.

Mons. Jan Babjak SJ

Пряшівський архієпископ метрополит

Главна 1, 081, 35, м. Пряшів; tel.: 051 7562 604; mons.babjak@greckokat.sk

№ 1475/2020

м. Пряшів, 11.06.2020.
В день Св'ятої Євхаристії

Слова Пряшівського Архієпископа Митрополита Яна

Пряшівська Греко-Католицька Єпархія у 2018 році завершила своє кругле 200-річчя з дня заснування. Плануючи урочистості та різні події на цю річницю, ми ототожнювались із ідеєю, що ми докладно розробимо історію Пряшівської єпархії, щоб краще познайомитись із власною історією.

Ми взяли на себе зобов'язання видати 10 книг до цієї річниці та опублікувати їх у виданні «Історичний схематизм». Поки що опубліковано 6 дуже цінних та цікавих книжок із життя Пряшівської єпархії, а інші ще готуються.

Ця книга присвячена життю та релігійній творчості художника Міхая Манковича, яка відображає художнє оздоблення деяких церков Пряшівської єпархії творами Міхая Манковича, добре вписується в історичні рамки життя наших церков та віруючих. У храмах віруючі зустрічаються під час святкування св. літургії, приймати таїнства та у своїх молитвах просять Господа Бога за їхні гріхи та приходять подякувати йому та просити його за його дари та ласки. У храмі вони насичені словом Божим і Найсвятішою Євхаристією, але вони також формуються прикрасою храму біблійними фігурами. Бо людина формується не лише словом Божим, Євхаристією, але й кожним добрим прикладом, кожним добрим словом, кожною красою, як природною, так і створеною митцями. Так, людина також формується самим храмом і св'ященним мистецтвом, яке знаходиться в ньому, яке, коли прекрасне, особливо впливає і чутливе до душі людини.

Книга Томаша Манковича може допомогти глибше зрозуміти історію наших храмів, їх прикраси, але вона також розповідає про духовне життя віруючих, які регулярно відвідували ці храми.

Коли ми пізнаємо художника, його життя та його завзяття, якими він прикрашав храми Божі, храм збагатить нас ще більше. Це також може бути заохоченням молитися за художника, який прикрашав наші храми релігійними мотивами.

Я вдячний пану Томашу Манковичу за цю прекрасно оброблену та важливу книгу з історії нашої місцевої церкви. Я вітаю автора від щирого серця і дарую йому благословення архієпископа.

Milan Šašik ajánlása a könyvhöz

(† 2020. július 14.)

Munkácsi Görögkatolikus
Egyházmegye
Bacsinszky András tér 1.
88000 Ungvár (Uzshorod), Ukrajna

No 105/20

Ungvár, 2020. július 03.

Mukačevská gréckokatolícka
eparchia
Bacsinszky András tér 1.
88000 Ungvár (Uzshorod), Ukrajna

Č. 105/20

Užhorod, 3. júla 2020

GREEK CATHOLIC
EPARCHY OF MUKACHEVO
pl. Andreja Bachinskoho, 1
88000, Uzshorod, UKRAINE

№ 105/20
Ужгород, 3-го липня 2020

Мукачівська греко-католицька єпархія в 2021 році урочисто святкуватиме 375-річчя укладення Ужгородської унії та 250-річчя її канонічного заснування. Михайло Манькович являється видатним духовним плодом цих подій. Він був греко-католиком і належав до Мукачівської єпархії. Свій талант і вміння віддав на служіння греко-католицькій Церкві в Мукачівській єпархії та у 1818 році новоствореній дочірній Пряшівській єпархії. Його майстерні роботи прикрашали багато храмів обох єпархій. У деяких храмах його твори збережені й по нині, у деяких перемальовані частково або повністю, а значна кількість зберігається у різних музеях. На жаль, також багато робіт цього великого майстра було в ході історії втрачено. Його великий талант та широка творчість детально описані у книзі Томи Маньковича. Заохочую читачів не тільки прочитати цю цінну публікацію, а також й відвідати місця, у яких збережено його ікони, щоб глибше зрозуміти їхній духовний вимір.

Благословення Господнє на вас!

Мілан
владика МІЛАН
єпархіальний єпископ
Мукачівської греко-католицької єпархії

A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye 2021-ben fogja ünnepelni az Ungvári Unió 375. éves évfordulóját és az egyházmegye kánoni megalapításának 250. éves évfordulóját. Mankovits Mihály ezen események jeles szellemi gyümölcse. Görögkatolikus volt és a Munkácsi Egyházmegyéhez tartozott. Tehetségét és tudását a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye, valamint az 1818-ban újonnan alapított Eperjesi Egyházmegye szolgálatába állította. Művészi munkái mindkét egyházmegye számos templomát díszítették. Néhány templom mai napig őrzi alkotásait, egyes templomokban az alkotásai részben vagy egészben átfestésre kerültek, az alkotások jelentős száma pedig különböző múzeumokban található. Sajnos a történelem során ezen kiváló művész több alkotása megsemmisült. Mankovits Tamás könyve részletesen ismerteti a művész nagyszerű tehetségét és számos alkotását. Arra buzdítom a kedves olvasókat, hogy ne csak olvassák el ezt az igen értékes kiadványt, de személyesen keressék is fel azon helyeket, ahol az ikonok még épségben megmaradtak, annak érdekében, hogy ezáltal közelebbről is megértsük ezen alkotások igazi szellemi spirituális jelentőségét.

Az Úr Áldja Önöket!

MILÁN püspök
egyházmegyes püspök
Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye

Mukačevská gréckokatolícka eparchia v roku 2021 oslávi 375 výročie Užhorodskej únie a 250. výročie kanonického založenia eparchie. Michal Mankovič je významným duševným autorom týchto udalostí. Bol gréckokatolíckeho vierovyznania a patrilo do Mukačevskej eparchie. Svoje nadanie a vedomosti postavil do služieb Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie, ako aj do služieb Prešovskej eparchie, nanovo založenej v roku 1818. Jeho umelecké diela zdobili nespočetné množstvo kostolov oboch eparchií. V niekoľkých kostoloch sa zachovali jeho diela až do dnešných dní, v iných kostoloch boli čiastočne alebo úplne premaľované, a značné množstvo jeho diel sa nachádza v rôznych múzeách. Bohužiaľ, v priebehu histórie bolo viacero diel tohto vynikajúceho umelca zničených. Kniha Tomáša Mankoviča podrobne predstavuje veľkolepé nadanie tohto umelca a nespočetné množstvo jeho diel. Povzbudzujem milých čitateľov, aby si nielen prečítali tento mimoriadne hodnotný výtlačok, ale aj osobne vyhľadali tie miesta, kde ešte zostali ikony zachované v neporušenom stave, v záujme toho, aby sme prostredníctvom toho aj bližšie spoznali skutočný spirituálny význam týchto diel.

Nech Vám Pán Boh žehná!

biskup MILÁN
biskup eparchie
Mukačevská gréckokatolícka eparchia

▲ Tanító Krisztus (Nyágó)

Előszó helyett

Holmim közt, s a családfánkon kutakodva nemes őseimre akadtam sorban-sorban. Nem igazán értettem, hogy miért merültek feledésbe. Eltűntek, feloldódtak a XX. század igencsak forгатagos történelmében. Mankovits Mihály (Balázsvágás, 1785. október 16. – Ungvár, 1853. október 21.) festőművész életművének kutatása világított rá igazán a sejtéseimre. Édesapja Mankovits Mihály balázsvágási görögkatolikus pap volt, édesanyja Hodobay Anasztázia magyar nemes papleány – számomra, ismervén családfánkat, nem kétséges a magyar identitása, anyanyelve.

A három részre szakított Észak-Magyarország nemcsak fizikailag, történelmileg, de kulturális örökségünkben is szét lett szakítva. Az identitásukat kereső utódállamokban sem tudják, hogy ki milyen nemzetiségűnek vallja, vallotta magát. A mai Szlovákiában, Ukrajnában senkinek nem volt érdeke egy korábban magát nyíltan magyar származásúnak vallott művész életének, életművének kutatása. Mi pedig el voltunk tőle zárva, a mai Magyar-

ország területén ősom, tudomásunk szerint, nem is dolgozott. Nagyszüleimtől, szüleimtől, s a rám hagyott örökségből tudom: attól függetlenül, hogy őseink a Felvidéken, Balázsvágáson (a család ősi fészket, Balázsvágást 1952-ben lebuldózerezték, letörölték a térképekről, a történelmét felégették, katonai területté nyilvánították, 2012-ig beszélni sem lehetett róla), Feketekúton, Bajorvágáson, Berzevicén éltek, a Lengyelországhoz közeli részen, évszázadokon keresztül magyarnak vallották magukat, magyar volt az anyanyelvük. Őseim, kik javarészt papok voltak, a családtörténetüket latinul és magyarul írták. Ha elolvassuk a korábbi ősomnek tudott Mantskovit (Mankovits) Bálintnak, a Vizsolyi Biblia nyomtatójának a biblia megjelentetése után két évvel általa fordított s kiadott Index Biblikusát (1593), nyugodtan mondhatjuk, ugyanolyan jól beszélt magyarul, mint Károli (Károlyi) Gáspár, de az is biztos, hogy igen jól tudott latinul és németül is, mégis több helyütt lengyelként említik. Az unokája a már Balázsvágáson szolgáló görögkatolikus pap, Mankovits János volt, aki latinul s magyarul írta

a családunk történetét – szláv nyelvi közegben. Érdekességként jegyzem meg: édesapám, Mankovits Ákos (édesanyja: Szabó Katalin, 1920. április 4., Pozsonyszentgyörgy – 1974. szeptember 13., Debrecen) festőművész, orosz–angol–rajz szakos középiskolai tanár is ott nőtt fel Berzevicén, szláv közegben magyarként, a középiskolát Beregszászban (Csehszlovákiában) végezte el, az egyetemi diplomáit Budapesten és Debrecenben szerezte meg. Hét nyelvből volt felsőfokú nyelvvizsgálója, többek között szlovák, cseh és latin nyelvekből.

A szintén több nyelven tudó Mankovits Mihály festőművész munkásságát kutatva Felvidéken (Szlovákia), megkerestem az Eperjesi Görögkatolikus Érsekséget (Prešovská archieparchia), excellenciás Jan Babjak érsek-metropolita urat, hogy támogassa kezdeményezésemet. Azonnal igent mondott, kaptam tőle egy „menlevelet”, miszerint az érsekség területén a templomokban szabadon kutathatunk. Cserébe annyit kért, hogy osszuk meg velük kutatásaink eredményeit, ezáltal munkájukat segítendő, mivel a régi templomaikról, sajnos, kevés adat, dokumentum áll a rendelkezésükre, s így János Ágnes építész, műemlék-felügyelő, dr. Terdik Szilveszter művészettörténész, Demján Szabolcs történész s jómagam által bejárando templomokról többet tudhatnak meg. Segítőként főtisztelendő Székely Gábor atyát, az Eperjesi Érsekség Levéltárának igazgatóját ajánlotta, akiről

időközben bebizonyosodott, hogy másodfokú unokatestvérek vagyunk (nagyapja Székely Mihály görögkatolikus pap volt, felesége magyar nemes papleány, Mankovits Erzsébet, az én nagyapám édestestvére), ő volt az, aki végigkísért felvidéki utunkon, enyhítendő nyelvi nehézségeinket, s kitűnő helyismeretével is segített, hiszen magyar származású görögkatolikus papként sok helyen szolgált Kelet-Szlovákiában.

Kárpátalján, Ukrajnában megkerestem excellenciás Milan Šašik munkácsi görögkatolikus püspök urat, aki szintén támogatta kérésünket, szállást biztosított számunkra, s szabad kutatást engedélyezett az egyházmegye területén.

Kutatásaink során találtunk eredeti, restaurált, átfestett, vagy még nem jegyzett, illetve nem ismert festményeket, ikonosztázokat, ikonosztáz-töredéket.

A munkánkhoz nyújtott támogatásukért, segítségükért köszönettel tartozunk Jan Babjak érsekmetropolitának, Milan Šašik püspöknek, Íjgyártó István rendkívüli meghatalmazott kijevei magyar nagykövetnek, Dr. Grezsa István miniszteri megbízottnak, Székely Gábor atyának, Erfán Ferenc festőművésznek, az ungvári Boksay József Múzeum igazgatójának és Mikhailo Priymich művészettörténésznek, valamint a nagymihályi Zempléni Múzeum, a bártfai Sárosi Múzeum munkatársainak is.

Mankovits Tamás

Mankovits Mihály a Bécsi Képzőművészeti Akadémián

Bécs városa és a magyarság közötti szoros kapcsolat végigkíséri történelmünk 1100 esztendejét. E történelmi léptékekben mérve is rendkívül hosszú idő sokszor nehéz, viszontagságos, hol pedig felemelő, virágzó pillanatokkal teli eseményeket hozott nemzetünk számára. A szomszédos, egymást követő nagyhatalmak kitüntetett szereppel övezett városa és a hazánk közötti politikai, kulturális és kereskedelmi viszonyok minduntalan jelentős hatásokat gyakoroltak kölcsönösen nemcsak a város és hazánk, de Közép- és Délkelet-Európa sorsára is. A tragikus következményekkel járó mohácsi csatavesztést követően, 1541-ben országunk a területi szétszakítottság állapotába került, és mintegy 150 évig kénytelen volt szembenézni a török megszállás gyötrelmes korszakával. A Magyar Királyság területén a Német-Római, majd a Habsburg Birodalom trónját elfoglaló Habsburg-dinasztia uralkodott

kisebb-nagyobb megszakításokkal egészen 1918-ig. Mindez megteremtette a lehetőségét annak, hogy a birodalom fővárosaként funkcionáló Bécs Magyarország számára is a szellemi élet legelőkelőbb fellegvára legyen hosszú évszázadokon keresztül. A gyümölcsöző kulturális kapcsolatrendszer meglétét múltunk folyamán felsorakozó példák sokasága támasztja alá. Az 1365-ben alapított bécsi egyetemen magyar fiatalok ezrei folytatták tanulmányaikat, a 16. században ezen az egyetemen tanított Sylvester János, és ebben a városban rakta le az alapjait Zsámboki János az Osztrák Nemzeti Könyvtár kéziratárának. Itt jött létre 1623-ban a magyar kispapok továbbképzésében elvitathatatlan érdemeket szerzett intézmény, a Pázmáneum, és számos főúri ifjú fordult meg a Mária Terézia által 1746-ban alapított Theresianum falai között. Az 1760-ban életre hívott testőrgárda tagjai közt tisztelhetjük többek mellett a felvilágosodás

szellemiségének első magyar hírnökeit, Barcsay Ábrahámot, Báróczy Sándort, az 1772-ben megjelent Ágis tragédiája című munkájával a magyar irodalomtörténetben új korszakot nyitó Bessenyei Györgyöt, néhány évtizeddel később pedig Kisfaludy Sándort is.¹

▲ Bécsi Képzőművészeti Akadémia

A magyar művészeti élet fejlődésének szempontjából kiemelt szerepet töltött be a máig működő Bécsi Képzőművészeti Akadémia, melynek kötelékében oly sok kiváló magyar művész pallérozta tehetségét az elmúlt mintegy három évszázad alatt. A német nyelvterület első ilyenmű intézményét Peter Strudel udvari festőművész alapította 1692-ben. Az intézet nem volt hosszú életű, hiszen rövid idővel alapítójának halála után, 1714-ben bezárta kapuit.² A Strudel akadémiáját látogató növendékek nagy száma, továbbá egy jól szervezett, színvonalas művészeti iskola működése iránt megmutató magassági igény ösztönözte arra Jakob van Schuppent, VI. Károly³ kamarai festőjét, hogy 1725-ban

a császár elé terjesztett memorandumában a feloszlott intézet újbóli megnyitását szorgalmazza. A beadvány pozitív elbírálása után, 1726 áprilisában van Schuppen vezetése és gróf Gundacker von Althan protektorátusa alatt kezdte meg működését újra az akadémia.⁴

Alapszabályában a patinás párizsi akadémia szellemi-módszertani útmutatásai érzékelhetőek, továbbá kiviláglik, hogy az iskola a festészet, a szobrászat, az építészet és a rézmetszés ágainak a tanítására szakosodott.

Tantervében a művészeti anatómia tudománya is képviseltette magát, aminek jelentősége annál inkább figyelemre méltó, hogy a bécsi egyetemen csak

1739-ben hozzák létre az anatómiai tanszéket. Van Schuppen halálát (1751) követően az intézet szervezetében átalakítások mentek végbe, melynek eredményeképpen született rendelkezés értelmében a rektorát, valamint tanárait hároméves ciklusokra választották meg. Az akadémia vezetésében Michelangelo Unterberger, majd Paul Troger következett. A véghezvitt reformok közül az egyik leginkább figyelemre méltó újítás, hogy rajzgyakorlatokra tehetséges, szegény körülmények között élő iparostanoncok jelentkezését is lehetővé tették, sőt, számukra vasárnap és más ünnepnapokon külön tanfolyamokat indítottak.⁵

A tanulók létszáma már az 1720-as években meghaladta a százat, és rövid időn belül ennek több mint duplájára emelkedett.

Magyar művésznövendékek már a kezdetektől tekintélyes arányban szerepeltek az akadémisták sorai között. Kiemelkedő e tekintetben a főváros, Buda, de a nagyobb felvidéki városok (Körmöcbánya, Selmezbánya, Kassa, Lőcse), és a császárvárosokhoz közeli nyugat-magyarországi városok (Pozsony, Nagyszombat, Sopron, Kőszeg, Szombathely) is jelentősebb számban küldték fiaikat a színvonalas intézménybe. A tanulói létszám gyorsütemű, dinamikus emelkedése miatt a korábban szűkebb keretek között működő intézet gyakorta más épületbe költözött. Az 1720-as éveket követő négy évtizedben nyolc ízben változtatta meg szálláshelyét, melyek között külön említést érdemel az egykori jezsuita rendháznak helyet adó Anna-Gasse, valamint a Schönbrunnerhaus, ahol 1731-ben VI. Károly jelenlétében ünnepélyes keretek között első alkalommal osztották ki a császár által alapított akadémiai aranyérmeket. E legmagasabb akadémiai kitüntetést több jeles művész mellett 1735-ben a pozsonyi születésű Oeser Ádám Frigyes vehette át, a lipcsei akadémia későbbi igazgatója, aki a későbbiekben Goethe és Winckelmann rajztanáraként is tevékenykedett.⁶

Az akadémia történetében a következő jelentős állomást 1766 tavasza jelentette, amikor Jakob Schmutzer négy évig tartó párizsi tartózkodását követően visszatért Bécsbe, és megnyitotta rézmetsző szakiskoláját. Alapszabályait Mária Terézia szentesítette a következő év decemberében. 1767-ben Kaunitz kancellár támogatását maga mögött tudva az intézmény tevékenységi körét az éremvésők szakosztályának létrehozásával bővítette. Az iskola magas színvonalú működését illusztrálja, hogy a császárváros éremvéső

művészete európai viszonylatban is kiemelkedő jelentőséggel bírt. A rézmetsző szakiskolában zajló pezsgő művészeti élet inspirálólag hatott az akadémia működésére, a két intézmény lényegében versengett egymással a tehetséges tanulóért. Épp ezért hamar megszületett a szóban forgó intézetek egyesítésének gondolata, amely végül Mária Terézia 1773-ban kiadott rendeletének köszönhetően meg is valósult. Az egyesült intézmény neve Császári és Királyi Egyesített Képzőművészeti Akadémia lett, és öt szakosztállyal folytatta tevékenységét: festészet, szobrászat, éremvésés, építészet, rézmetszés.⁷ Az egyesítést követően megvalósuló sikeres reformok, illetve a kiváló tanerők alkalmazása együttesen az akadémia újabb fellendülését hozták magukkal, aminek köszönhetően a század végén kibontakozó klasszicizmus korszakára virágkorát élte. A bécsi akadémia működésével kapcsolatban nagyon kedvező véleményeket lehet olvasni ebből az időszakból. Egy bizonyos Schnorr von Carolsfeld, német festőművész visszaemlékezéseiben hosszan méltatja tanárának, Friedrich Heinrich Fügernek az óráin tanult hasznos ismereteket, és az intézet rajztanítási módszereit példaértékűnek nevezvén a párizsi akadémia módszertana fölé helyezi. Az oktatás eredményes és termékeny voltát bizonyítja, hogy Németországból, Svájcból, Olaszországból, Magyarországról, sőt, az amerikai kontinensről is özönlöttek a diákok a híres iskola falai közé.⁸ A görögkeleti vallású országokból több ikonfestő érkezett Bécsbe, sőt, még a távoli Norvégiából és Észtországból is jöttek növendékek fejlesztendő művészi képességeiket.⁹

Nehéz pontosan meghatározni, mekkora is lehetett a bécsi akadémián tanuló magyar diákok száma. Készült ugyan nyilvántartás a

1 Újváry Gábor: *A magyar történelem nyomában Bécsben*. In: <http://www.becs.balassiintezet.hu/hu/2011-11-08-23-07-29/>

2 Fleischer Gyula: *Magyarok a Bécsi Képzőművészeti Akadémián*. 1935. 7.

3 III. Károly néven magyar királyként is uralkodott.

4 Fleischer 1935, 8.

5 Fleischer 1935, 9.

6 Fleischer 1935, 10–11.

7 Fleischer 1935, 12–13.

8 Fleischer 1935, 14–16.

9 Szögi László: *Magyarországi diákok bécsi egyetemeken és akadémiákon 1789–1848*. 2013, 16.

felvételt nyert hallgatókról, ebben azonban csak a képzőművészek, festők és szobrászok nevét jegyezték le, de ezek közül sem mindenkiét. Az 1789 és 1848 közötti időintervallumban körülbelül 3200 jelentkezőt regisztráltak, ezek közel 10%-a Magyarországról, illetve Erdélyből érkezvén gyarapította a növendékek közösségét. A tanfolyami anyakönyvek viszont arról tájékoztatnak minket, hogy ennél jóval többen, mintegy 865-en iratkoztak be magyarok a vizsgált korszakban. Természetesen közöttük nem csupán a képzőművészet képviselői találhatóak meg, hanem olyan iparos mesterlegények neve is, akik a nagy múltú intézmény kötelékében akarták szakmai tudásukat művészi szintre fejleszteni. A magyar hallgatók 47%-a képzőművésznek készült, 27%-uk építészetet tanult, és ugyancsak 27%-uk pedig az iparművészet valamelyik területén (pl. aranyműves, kőfaragó, bronzműves, könyvkészítő stb.) folytatta tanulmányait.¹⁰

1810-ben Metternich herceg került az akadémia kuratóriumának élére. A későbbi birodalmi kancellár mintegy 37 esztendőn keresztül töltötte be ezt a tisztséget. Ezekben az évtizedekben bontakozik ki, és indul hódító útjára az új nagy korstílus, a romantika, melyben oroszlánrésze volt az intézet két meghatározó tanáregyéniségének, Leopold Kupelwiesernek és Joseph von Führichnek. Alkotásaikban láthatjuk a monumentális történeti festészet csodálatos megnyilvánulásait. A romantikus tájképfestészet kiemelkedő alakja volt az akadémian Ferdinand Georg Waldmüller, az intézmény képtárának őre, és több forradalmi hevületű, harcias pamflet szerzője, a tanuló ifjúság kedvelt tanára.¹¹

Az 1848-as osztrák, valamint a magyar forradalom és szabadságharc természetesen nagy megrázkódtatásként érte az akadémiai

tanítást. A magyar diákok többsége 1848 tavaszától 1849 őszéig felfüggesztette bécsi tanulmányait. A forradalom hónapjaiban véghez vitt szervezeti reform során az akadémia tanácsát kibővítették, megszüntették a kuratóriumot, és az intézetet a közoktatásügyi minisztérium irányítása alá vonták. Az intézet tanári karát olyan neves festőművészek alkották, mint Karl Rahl, kinek később virágzó magániskolájában Lotz Károly és Than Károly, a magyar festőművészet kiválóságai is megfordultak. 1865-ben iratkozott be az akadémiára Munkácsy Mihály, aki nem sokkal később mint a korszak legnagyobb hatású magyar festőfenoménja alkotja meg felbecsülhetetlen értékű műveit. Munkácsy még ugyanebben az évben távozni kényszerült az intézetből az időközben kötelezővé tett, és elég magasán megállapított tandíj miatt, amit a szegény sorsú, tehetséges ifjú nem tudott megfizetni. A meghatározó tanáregyéniségek között érdemes megemlítenünk még Christian Ruben nevét, ő Prágából érkezett a nagy múltú intézmény igazgatói székébe, és töltötte be ezt a megtisztelő pozíciót kerek húsz éven keresztül. Az intézmény tanácsába ez idő tájt hívták meg a magyar Böhm József Dánielt, a bécsi Münzamt igazgatóját. 1872-ben Rómából költözött Bécsbe Anselm Feuerbach festőművész, kinek helyét 1876-ban a Sopronban született Angeli Henrik vette át. A magyar alkotók munkásságára gyakorolt maradandó hatást Christian Griepenkerl, az ő asszisztense 1884-től 1887-ig a magyar Michalek Lajos volt. Mellette említést kell még tennünk Eduard Lichtenfelsről, a tájfestészet nagyhatású tanáráról.¹²

1880-ban létrejön az akadémia állatfestészeti szakosztálya, és egy következő jelentősebb újításként említhetjük meg, hogy 1891-ben

a szabadban történő festészet hathatósabb gyakorlásának céljára Bécs egyik parkjában hoztak létre egy „plain-air” teret. Az addig szinte folyamatosan vándorlásra kényszerült intézet 1877-ben lelt végleges otthonra a Schillerplatzon épült impozáns reneszánsz palotában. 1892. október 26-án ünnepelte meg az intézmény fennállásának kétszázadik évfordulóját.¹³

A magyar művészeti élet kiemelkedő reprezentánsai közül is többen az akadémia növendékei közé tartoztak. Az egri születésű, tiroli származású Hesz János Mihály 1794-ben abban a megtiszteltetésben részesült, hogy elnyerte a III. Károly király által 1731-ben bevezetett legrangosabb kitüntetést, az akadémiai aranyérmét Priamosz elkéri Akhilleusztól Hektór holttestét című festményével, mellyel a császári mérnökakadémia tagságának státuszát is megkapta.¹⁴ 1791-től az intézményben tanult, és már ekkoriban több díjat megnyert képeivel, 1792–93-ban pedig Franz Anton Maulbertschnek a segítségére volt az egri líceum freskójának a megalkotásában. Bécsi otthona mindig nyitva állt magyar honfitársai előtt, Balkay Pál, Nagy Sámuel, Vándza Mihály, Kiss Sámuel és Marczinkey Elek, mint a képzőművészeti akadémia beiratkozott hallgatói részesülhettek továbbképzésben mariahilfi műtermében.¹⁵

Markó Károly neve a magyar tájfestészet megteremtőjeként vonult be a művészettörténetbe. A lőcsei születésű művész 1822-ben költözött Bécsbe, mikor is a képzőművészeti akadémia hallgatóinak sorába lépett. 1840-ben a Magyar Tudományos Akadémia tagjává választották. Idilli hangulatú tájképei közül példaként említhetjük meg az Erdei út, a Tájkép Tivoli

¹³ *Fleischer 1935, 21–22.*

¹⁴ *Jávor Anna: Művésznövendékek Bécsben. Az akadémiai képzés lehetőségei, gyakorlata és rangja a 18. században. In: Buzási Enikő: Források a magyarországi, erdélyi, valamint magyar megrendelésre dolgozó külföldi művészek bécsi akadémiai tanulmányaihoz (1726–1810). 2016, 23.*

¹⁵ *Jávor 2016, 29.*

mellett című festményét és az Aggteleki-barlang sorozatot.

Brocky Károly 1807-ben született Temesváron. Mint kiváló arcképfestő, sikerült eljutnia a bécsi, valamint az angol királyi udvarba. Az angol portréfestészet hagyományait követte műveiben, aktokat is készített, melyeken a barokk és az itáliai késő reneszánsz hatásai érzékelhetőek. 1825-ben felvételt nyert az intézet növendékei közé. 1832-ig tartó tanulmányai során készített gyönyörű festményeinek méltó elismeréseként 1826-ban és 1827-ben Gundel-díjban részesült, 1830-ban elnyerte a Lampi-díjat, 1832-ben pedig az Udvari Díj Aranyérmét vehette át. 1834-ben három művét az akadémia kiállításában tették közszemlére. Rendkívül gazdag életművét dicsérik többek között a Kmety György tábornokot és Mészáros Lázár hadügyminisztert ábrázoló arcképek. Az 1840-es évek közepén készítette el az eperjesi templom oltárképét, mely, sajnos, 1913-ban tűzvész áldozata lett.

A háromszéki Márkusfalváról származó Barabás Miklós, a magyar biedermeier festészet nagyszerű mestere 1829-ben iratkozott be az akadémiára. Tájképein kívül a kor szinte minden jelentős személyiségéről, írókról, művészekről, politikusokról festett portrékat, melyek híven bizonyítják kiváló jellemábrázoló képességét és magas szintű technikai tudását. 1836-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották. 1842-ben készítette el a Lánchíd alapkövetését megörökítő akvarelljét. Valóságghú ábrázolásai közül emelhetjük ki a Liszt Ferencet, Görgey Artúrt és a Széchenyi István gróf feleségét, Seilern Crescence-t megörökítő portrékat.

¹⁰ *Szögi 2013, 16.*

¹¹ *Fleischer 1935, 18.*

¹² *Fleischer 1935, 18–21.*

A magyar festőművészet talán legnagyobb alakjáról, Munkácsy Mihályról már korábban megállapítottuk, hogy személye által a Bécsi Képzőművészeti Akadémia hírneve a világszerte elismert, kimagasló művészek megbecsültségével gazdagodik. Csodálatos életművéből e helyen csak néhány legismertebb festményének megemlézésére van lehetőség: Krisztus Pilátus előtt, Ecce Homo, Golgota, Honfoglalás.

▲ Blasovszky (Mankovits) György Gábriel

A magyar szobrászművészet egyik kiemelkedő alkotójáról, Ferenczy Istvánról is mindenképpen szót kell ejtenünk. Ferenczy Rimaszombatban látta meg a napvilágot 1792-ben. Előbb az apja műhelyében dolgozott lakatosinasként, majd 1815-ben iratkozott be az intézetbe először rézmetsző tanulóként, aztán két évvel később átjelentkezett a szobrász szakosztályra. Itt Solon című rézmetszetével díjat is nyert, 1818-ban Rómába költözött, ahol Bertel Thorvaldsen műhelyében kiválóan elsajátította a márványfaragás fortélyait.

1819-ben József főherceg nádor római látogatása során felfigyelt a magyar művészre, és évi 400 forint támogatásban részesítette. Pályája során számos nagyszerű portrészobrot is készített, például Kölcsey Ferencről, Kazinczy Ferencről és Kisfaludy Károlyról.

Mankovits Mihály, a nagy művészi talentummal megáldott festő szintén e több mint háromszáz esztendő, hírneves intézet növendéke volt megannyi, a korszak művészeti életét döntően meghatározó kiválósággal együtt. Bécsi tanulmányainak az ideje egybeesett az új évszázad nyitányával, annak a nagy eszmetörténeti korszaknak a megszületésével, mely egészen a 20. századig alapjaiban határozta meg Európa történelmét. Ez nem volt más, mint a modern nemzeti eszme, a nacionalizmus diadala, mely természetesen a többi európai néphez hasonlóan a magyarságot is mélyen megérintette, felerősítvén hazánkban a nemzeti öntudatra ébredést. Az egyik legfontosabb emberi érzésre, a hazaszeretetre építő, de új törekvéseket megfogalmazó eszme magyarországi hódító útjában negatív történéseknek, így II. Józsefnek, valamint a II. Lipótot a birodalom trónján váltó I. Ferencnek az abszolutisztikus, a magyar rendi jogokat csorbítani igyekvő, hazánk önállóságát megszüntetni szándékozó politikájának is szerepe volt.

A nacionalizmus ideájának főbb princípiumai abban foglalhatóak össze, hogy meg kell teremteni a lehetőségét a független magyar nemzeti állam létrehozásának, és a polgári átalakulás liberális felfogásával karöltve olyan nemzeteszmét kell átültetni a gyakorlati életbe, aminek lényegét képezi a jogi, vagyoni, társadalmi korlátokat áthidaló nemzeti közösség gondolata, amelybe a korabeli Magyarország valamennyi népe beletartozónak érezheti magát. Ezek a magasztos célkitűzések szolgálták háttéréül a kor szellemi életének,

melyek először a magyar felvilágosodásban öltöttek testet, aztán néhány évtized múlva teret engedtek a reformkor nagyszabású kulturális alkotásainak. Az alkotók művészetük értelmét a nemzet szolgálatában találták meg, műveiken keresztül is mintegy buzdítván honfitársaikat a tettekben megnyilvánuló hazaszeretetre. Az építészetben főként a klasszicizmus, az irodalomban, a képzőművészetekben és a zenében a romantika jelent meg meghatározó stílusirányzatként. Ekkor értékelődött fel igazán a magyar nyelv ápolásának és művelésének a nagyszerű törekvése. Ekkoriban vette kezdetét Kazinczy nyelvújító mozgalma, amely több fontos állomáson keresztül az 1844. évi országgyűlésen törvénybe iktatott, a magyar nyelvet államnyelvvé nyilvánító 2. törvénycikkben érte el egyik legfőbb célkitűzését (1792-ben törvényben rögzítik, hogy a magyar nyelvnek tantárgyként kell szerepelnie a magyarországi iskolákban, gróf Széchenyi István kezdeményezésére 1830-ban megkezdte működését a Magyar Tudományos Akadémia, az 1836-os országgyűlés elfogadja a törvények magyarul történő megfogalmazását, az 1840. évi 6. tc kimondja, hogy az országgyűlés feliratait, a megyék és az anyakönyvezés nyelve a magyar stb.).

A nemzeti újjászületés eme felemelő időszakában születtek a magyar művészet máig ható, korszakalkotó művei (Kölcsey Ferenc megírja a Himnuszt, Vörösmarty Mihály a Szózatot, Erkel Ferenc létrehozza a nemzeti opera műfaját a Bánk bán, a Hunyadi László és a Himnusz megzenésítésével stb.). Mankovits Mihály ebben a pezsgő kulturális-szellemi életben, a kor megannyi művészeinek a lelkét fűtő hazafias meggyőződéssel tette meg első

lépéseit a nagyhírű bécsi akadémia ódon falai között, hogy nem sokkal később mint a magyar egyházművészet kiemelkedő alakja, csodálatos festményeivel irányt szabjon kortársainak és utódainak. A Sáros vármegyei Balázsvágáson született id. Mankovits Mihály és Hodobay Anasztázia gyermekeként. Az ifjú Mihály – miután középiskolai tanulmányait Lőcsén befejezte – 1800-ban felvételt nyert az ungvári görögkatolikus papnevelő intézetbe.¹⁶ Ebben családi indíttatása okán semmi meglepő nem volt, hiszen a több évszázados múltra visszatekintő nemesi familia sok férfiújához hasonlóan édesapja Balázsvágás görögkatolikus parókusaként szolgált a Teremtőt, édesanyja pedig görögkatolikus papleány volt. Nagyapjának a testvére, Blasovszky (Mankovits) György Gábriel pedig nem kisebb méltóságot viselt, mint a munkácsi püspöki címet 1738-tól 1742-ig.¹⁷

Mankovits Mihály szép számmal készített rajzokat, melyek révén egyértelműen kifejezésre jutott kivételes tehetsége. Egy alkalommal magát Bacsinszky András püspököt is megörökítette. Bacsinszky felismervén az ifjúban lappangó géniust – aki nem habozott kifejezésre juttatni, hogy vonzódik a művészeti pálya iránt – pártfogásába vette, és a Bécsi Képzőművészeti Akadémiára küldte tanulni, ahol 1806-ban sikeres felvételi vizsgát tett. Tanulmányai folytatásához továbbra is adva volt minden feltétel, hiszen Bécsben tartózkodó nagybátyja is támogatásáról biztosította.¹⁸ A nagybácsi a királyi udvarban teljesített szolgálatot mint az uralkodó, I. Ferenc testőre. E nagy elismerésnek örvendő pozícióba még Mária Terézia nevezte ki, amikor a legrátermettebb nemesi ifjakkól létrehozta testőrgárdáját. Mankovits Mihály másik nagybátyja, aki a

¹⁶ Beszkid Miklós: Mankovics Mihály. In: Művészet. Tizenharmadik évfolyam 8. szám, 1914, 422–427.

¹⁷ Petrasovszky Manó (1973), Mankovits Tamás (2016): A Mankóci Nemes Mankovits (Mankovich), valamint a Mankóci és Feketekúti Nemes Mankovits (Feketekúty) család nemzedékrendje.

¹⁸ Mankovics Mihály festőművész. In: Görög Katolikus Szemle, 1941. január 12.

család ősi szálláshelyére utalván a Blasovszky előnevet viselte, Blasovszky (Mankovits) József, abban a nagy megtiszteltetésben részesült, hogy a királynő 1758-ban újból megerősítette nemesi kiváltságaiban.¹⁹

BLASOVSZKY
1758.

▲ A Blasovszky család címere és nemesi kiváltságlevelé

Bazilita szerzetesnek öltözködve sikerült eljutnia az oroszországi ortodox egyház patinás központjába, Kijevbe, sőt, volt szerencséje megtekinteni az aranyos ikonok városát, Moszkvát is.

Mankovits Mihály²⁰ tanulmányi lapjáról kiderül, hogy 1806. április 30-án kezdte meg az akadémiai alapképzést, melyet 1807. november 3-án fejezett be. Miután nagybátyja egy Fiume vidékéről származó hölgygel megismerkedvén megházasodott, és elköltözött Bécsből az Adria partjára, valószínűleg nem tudta tovább istápolni a fiatal művészpálántát. Mankovits Mihály vélhetően részben ennek hatására döntött úgy, hogy átmenetileg szünetelteti tanulmányait, és nyakába veszi a világot. E tudatos elhatározás mindenképpen a fiatal ember alkotói készségeinek további fejlődését szolgálta, hiszen kalandos élete során megfordult Ausztria több városában, aztán Krakón keresztül Lembergbe utazott, ahol mintegy három esztendeig főképp egyházi témájú alkotások készítésével foglalatzkodott.

Művészi kifejezőmódját jelentős mértékben inspiráló utazásai után visszatért az osztrák császárvárosba, és miután 1809-ben meghalt addigi hű mecénása, Bacsinzky püspök, megélhetésének biztosítása érdekében kántori állást vállalt a Szent Borbáláról elnevezett görög szertartású szeminárium templomában.²¹ A céltudatos, fiatal művész egzisztenciális helyzetének stabilizálása után, 1810-ben visszairatkozott az akadémia, ahol folytatván megkezdett tanulmányait, történelmi festészetet és szobrászatot tanult.²²

A továbbiakban áttekintjük, kik voltak azok a kiváló festőművészek, akik Mankovits Mihály mesterei voltak az akadémián.²³

Franz Anton von Zauner Edler von Falpetan osztrák szobrász 1796-ban az akadémia professzoraként, 1806-tól 1815-ig pedig a

¹⁹ Petrasovszky 1973, Mankovits 2016.

²⁰ A Bécsi Képzőművészeti Akadémia tanulmányi lapján neve németesen Mankowitsch Michaelként van feltüntetve.

²¹ Beszki 1914, 422–427.

²² In: Mankovits Mihály tanulmányi lapja a Bécsi Képzőművészeti Akadémián

²³ In: Mankovits Mihály tanulmányi lapja a Bécsi Képzőművészeti Akadémián

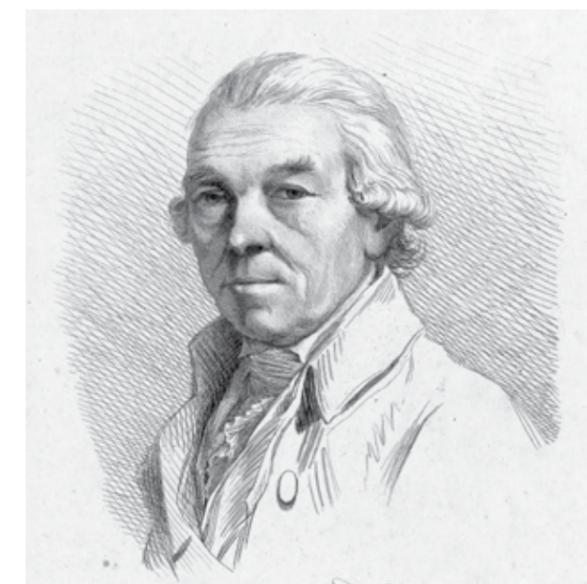
▲ Franz Anton von Zauner Edler von Falpetan

szobrászati és festészeti osztály igazgatójaként tevékenykedett. Zauner egyik legszebb alkotása, II. Józsefet ábrázoló lovasszobra a bécsi Josefsplatzon található.

Kicsit korábban, 1762-ben kezdte meg tanulmányait az intézményben Franz Xaver Messerschmidt szobrász tanítványaként Hubert Maurer német festő. 1785-től az akadémia tanára lett, munkáiban a késő barokk és a kora klasszicizmus stílusirányzatának hatásai nyilvánulnak meg. Nagyszerű művei közül kiemelhetjük a Szent Katalin misztikus házassága, valamint a Circe és Odysseus címet viselő festményeit.

A tiroli születésű Johann Baptist Lampinak már az apja, Matteo is ismert művész volt, kinek freskói számos elegáns épületben megtalálhatóak. Az osztrák–olasz művész alkotó génuszát maga II. József is elismerte azzal, hogy 1786-ban a bécsi akadémia tanárának nevezte ki. Mozgalmas élete során a lengyel királyi és az orosz cári udvarban is megfordult, ahol portrét festett II. Szaniszló Ágost lengyel királyról, majd pedig II. (Nagy) Katalin cárnőről.

Franz Caucig, az egyik leginkább elismert szlovén származású festő, a közép-európai neoklasszicizmus legendás alakja több éve Itáliában élt, mikor 1799-ben a bécsi akadémia tanárává nevezték ki. 1820-ban a festészeti és szobrászati osztály igazgatói állását töltötte be. Alkotásokban bővelkedő élete során főleg bibliai témájú, valamint a keresztény szentek életének mozzanatait megjelenítő képeket készített, de oltárképeket és portrékat is festett. Legismertebb festménye a Salamoni ítélet.

▲ Hubert Maurer

Laurenz Janscha, szlovén felmenőkkel is rendelkező osztrák festő 1806-tól 1812-ig alkotott az intézmény kötelékében, és tájképfestészetet tanított Mankovits Mihálynak. Egyik leghíresebb műve az 1803-ban készített, Bécs panorámáját bemutató festménye.

Johann Martin Fischer osztrák szobrász munkásságában a késő barokk és a klasszicizmus stílusirányzatának hatásai ötvöződnek. Alkotásai közül kiemelendő a schönbrunni kertben található monumentális márványszobra Mucius Scaevoláról, és a bécsi Franziskanerplatzon lévő Mózes-kút. A nagy művész munkássága révén több szállal kötődik hazánkhoz is,

▲
Johann Baptist Lampi

az 1775 és 1776 között a pécsi székesegyház számára készített két gyönyörű, Szent Istvánt és Keresztelő Szent Jánost megformáló díszes oltára, valamint a körmendi főtéren található, Batthyány-Strattmann Fülöp herceg által állíttatott Mária Immaculata szobra révén. (A fentebb említett, a Szent Korona felajánlását ábrázoló pécsi Szent István-oltárt ma a sumonyi római katolikus templomban csodálhatják meg a látogatók.)

▲
Johann Martin Fischer

A nagy múltú intézmény, mely fennállásának ideje alatt oly sok jeles és hírneves művészt adott a világnak, természetesen elévülhetetlen érdemeket szerzett abban, hogy Mankovits Mihályt elindította a művészeti pályáján. 1812-ben sikeresen befejezte tanulmányait, aztán újabb döntő fordulat következett be életében: visszatért Sáros vármegyei hazájába, és feleségül vette Danilovics János hardicsai lelkész fiatal özvegyét, Bacsinzky Máriát. Nem sokkal később Bradács Mihály generális vikárius a munkácsi egyházmegye művészeti tanácsadójává nevezte ki, kritikáival és tanácsaival elősegítvén az általa felügyelt templomokban a festészet fejlődését. Mankovits Mihály 1853. október 21-én Ungváron hunyt el, befejezven alkotásokban gazdag, mozgalmas életét. Életének legtermékenyebb korszaka a munkácsi egyházmegyéhez kötődik, elsősorban Ung, Sáros, Zemplén, Abaúj, Ugocsa és Bereg vármegyékben dolgozott. Több festményét templomok mellett parókiák és egyéb művészeti intézmények őrzik. Mint a görögkatolikus egyház egyik legnagyobb hatású festője keltette fel az érdeklődését Boksay József és Petrasovszky Manó festőművészeknek, akik számos munkáját restaurálták a 20. században. Az eddigi kutatások során megtalált Mankovits Mihály-alkotásokkal, azok jelenlegi helyszíneivel a következő oldalakon ismerkedhet meg az olvasó.

Demján Szabolcs

Verz.-Einheits-Formular

Datum: 02.10.2017
Zeit: 10:20:15

ID-Name	Typ/Subtyp	Formular
Mankowitsch, Michael, 1806-1812 (Dokument)		Personen
Bezeichnung Datenelement	Feld-Nr.	Feldinhalt
Angaben zur Identifikation		
...Signatur		
...Signatur Archivplan		
...Darin		
...Frühere Signaturen		
...Archivalienart	1	Akt/Dokument
...Titel	1	Mankowitsch, Michael
...Personen: Gruppe	1	Studierende(r)
...Familienname	1	Mankowitsch
...Vorname(n)	1	Michael
...Akademische(r) Grad(e)		
Angaben zu Inhalt und Struktur		
...Geburtsdatum	1	1785
...Todesdatum		
...Geburtsort	1	Bloschoi/Ballaschwagasch (Balázsvágás) in Ungarn; Blasov, Scharosche Gespanschaft, in Ungarn (Blažov/Slowakei)
...Sterbeort		
...Anmerkung Geburtsdaten	1	21 Jahre alt bei Eintritt 1806
Identifikationsbereich		
...Alte Matrikelnummer(n)	1	[466]
...Matrikelnummer		
...Studienkennzahl		
...Studienrichtung	1	Mehrfachstudium
...Datum Studienabschluss		
...Entstehungszeitraum	1	1806-1812
...Funktionsänderung Studentin/Lehrende(r)	1	Nein
...Geschlecht	1	männlich
...Nationalität		
...Religion	1	griechisch katholisch
...Künstlername		
...Internet/Homepage		
...e-mail		
...derzeit aktiv	1	Nein
Informationsbereich		
...Lebenslauf		
...Studienverlauf	1	Eintritt 30.4.1806; 3.11.1807 Eintritt Landschaftsfach bei gleichzeitigem Besuch der Elementarzeichenschule (Eintritt 21.11.1807); WK 1810-WK1812 Historienmalerei; Bildhauerei Direktor der Maler- und Bildhauerschule: Franz Zauner Edler von Felpatan (1806-1815) Lehrende: Elementarzeichenschule: Hubert Maurer (1785-1818) Landschaftszeichnung und -malerei: Laurenz Jansch (1806-1812) Historienmalerei: Johann Baptist Lampi (1786-1822), Franz Caucig (1799-1820) Bildhauerei: Johann Martin Fischer (1807-1817)
...Stipendien/Preise/Anmerkungen		
...Lehrtätigkeit		
...Ausstellungen		
...Adresse(n)/Beruf der Eltern	1	russischer Geistlicher Bauern-Markt No 616; In der Stadt 616
...Vorbildung/Beruf		
...Funktionen		
Angaben zu verwandtem Material		
...Verwandtes Material	1	3/81; 4/124; 5/32; 7/105; 10/32; 12/30; 31 (2x); 13/22
...Enthält		
Archiv-interne Angaben		
...Bearbeitungskommentar	1	UH
...Signatur Artefact		

▲
Mankovits Mihály tanulmányi lapja a Bécsi Képzőművészeti Akadémián

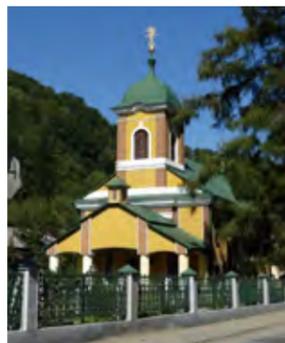
Csabalóc / Csabaháza
(Čabalovce, SK) – 1814

Szent Mihály főangyal görögkatolikus templom

Kvacmány / Kacsány
(Kvačany, SK) – 1817

Szent Mihály főangyal görögkatolikus templom

Rahó
(Рахів, UA) – 1819

Az Istenszülő elszenderülésére görögkatolikus templom

Alsódomonya
(Доманинци, UA – Ungvár része) – 1820

Az Istenszülő elszenderülésére görögkatolikus templom

Ökörmező

(Міжгір'я, UA) – 1824

Szent Mihály főangyal görögkatolikus templom

Kispásztély

(Пастілки, UA) – 1825

Keresztelő Szent János születése, egykor görögkatolikus, ma ortodox templom

Bodzásújlak

(Novosad, SK) – 1829

Szent György nagyvértanú görögkatolikus templom

Fulyán

Fulyán (Fulianka, SK) – 1830

Szent Kozma és Damján ingyenes orvosok görögkatolikus templom

Nyágó

(Ňagov, SK) – 1831

Az Istenszülő elszenderülése görögkatolikus templom

Inóc / Éralja

(Inovce, SK) – 1842

Szent Mihály görögkatolikus templom

Laborcradvány

(Radvaň nad Laborcom, SK)

Nagyboldogasszony görögkatolikus templom

Mankovits Mihály munkái

Csabalóc / Csabaháza

(Čabalovce, SK) – 1814

Szent Mihály főangyal görögkatolikus templom

A 18. század második felében épült kőtemplom tömege még a fatemplomoknál megszokott arányokat követi: tömzsi, a hajóval egyenlő magasságú előtér („nők temploma”, ún. babinyec), amely felett a tetőszerkezetből kinövő torony magasodik; egy kicsit szélesebb hajó („férfiak temploma”), aztán a keleti végen keskenyebb, egyenesen záródó szentély. Ez utóbbit fal választja el a hajótól, amelyen csak a legszükségesebb, a képfal által is megkívánt három ajtót alakították ki. Ehhez, a diadalívet kitöltő falhoz támaszkodik a késő barokk, de már klasszicizáló stílusjegyeket is mutató, díszesen faragott ikonosztáz.

A Munkácsi Egyházmegye területén a 18. századtól általánossá váló típushoz tartozik: háromajtós, négysoros. Közlelbbi mintája az ungvári görögkatolikus székesegyház monumentális, rokokó ikonosztázionja, amely Franz és Johann Feeg (Feck) bécsi tanultságú, de Felső-Magyarországon alkotó szobrászok munkája, 1776 és 1779 között készült (Történetéről: Terdik 2014, 92–106.). Az ungvári ikonosztázion hatását, mintaadó szerepét nem lehet eléggé hangsúlyozni: a munkácsi püspök még 1859-ben is követendő példaként állította a papság elé (Puskás 2008, 261–262.), s Kárpátalja görögkatolikusága a 21. század elején is

- ▲ 1. A csabaházi templom főhomlokzata
- 2. Az ikonosztáz királyi ajtaja

- ▶ 3. Az ikonosztáz összképe

szilárd hivatkozási pontnak tartja. A csabalóci ikonosztáziont faragó mester nevét és a készítés pontos idejét egyelőre nem ismerjük, feltehetően nem sokkal a festmények előtt készült.

Jelen ismereteink szerint ez az ikonosztázion volt az első, amelynek képeit teljes egészében Mankovits Mihály festette, mindössze két évvel azután, hogy hazatért Bécsből, ahol a Képzőművészeti Akadémián folytatott tanulmányokat (Buzási 2016, 188–189.). A műalkotás jelentőségét növeli, hogy mai napig eredeti helyén áll. A festmények értékelését azonban jelentősen nehezíti, hogy a képeket a 19. századtól kezdve feltehetően többször is átfestették. Surlófényben a Szent Mihály-kép jobb alsó sarkában az átfestés alatt rejtőző festő-jelzés (Pinxit Michael Mankovits), és a készítés dátuma (1814) is jól kivehető. A képek első átfestése talán ahhoz a Bogdanski Pálhoz köthető, aki a szentély zárófalának északi oldalán kialakított fülkébe helyezett, az előkészítő asztalhoz kapcsolódó, a Getszemáni kertben vérrel verejtékező Üdvözítőt ábrázoló festményt alkotta (jobb alsó sarkában olvasható jelzés: Pinxit Paulus Bogdanski: 1865). Az átfestések miatt alapvetően Mankovits kompozíciójának szerkezetét tanulmányozhatjuk, azokat is leginkább az alapképeken és az ünnepsor ikonjain, mivel az apostolok és a próféták átfestése olyan mértékű, hogy szabad szemmel nem lehet eldönteni: vajon követték-e az eredeti kompozíciót vagy sem. Az alapképek arcait olyannyira átdolgozták, hogy a Mankovits későbbi képeire oly jellemző, meleg, mély barna, kedvesen a távolba révedő szemek az itteni képeken teljesen eltűntek.

- ▲ 4. Útmutató Istenszülő. Az ikonosztáz alapképe

- ▲ 5. Csodatévő Szent Miklós. Az ikonosztáz alapképe

- ▶ 6. Apostolok az ikonosztázon

▲ 7. Szent Mihály főangyal. Az ikonosztáz alapképe

▼ 8. Mankovits Mihály átfestett szignója

Az alapképek közül a Tanító Krisztus, az Istenszülő a Gyermekekkel, Csodatévő Szent Miklós, és a patrónus, Szent Mihály főangyal ikonja félalakos, háromnegyed profilban beállított „portrék”. A három szent személy viselete, gesztusaik, attribútumaik a 17. század végétől kikristályosodó, az egész történeti Munkácsi Egyházmegye területére jellemző hagyományt követik. Szokatlan megoldás azonban, hogy az északi oldalon, Szent Miklós püspök mellett egy ötödik kompozíciót, az álló Keresztelő Szent Jánost ábrázoló, a többi alapképhez viszonyítva keskenyebb ikont is elhelyeztek. Ennek okát egyelőre nem ismerjük, talán a templom építése során adódó aszimmetria tette indokolttá. A középső, ún. királyi ajtó kétszárnyú, áttört, két olaszorsóból burjánzó növényi ornamensekből komponált díszei között négy ovális képmezőben az evangélisták félalakos ábrázolásai kaptak helyet. A két oldalsó, ún. diakónusi ajtónak nincsen szárnya, ami a korszak ikonosztázionépítési gyakorlatában megszokott jelenségnek számít.

A felsőbb sorok képei közül a középtengelyben, liturgikus öltözékben, bizánci püspökként ábrázolt Krisztus, mint Nagy Főpap képe emlékeztet még Mankovits stílusára, illetve az ünnepsor képei, kivéve az Utolsó vacsorát, ami inkább a 19. század második felét idézi már. A tizenkét ünnep kompozíciói a 18. század második felében elterjedté váló sorozatokra emlékeztetnek – ebben az esetben is az ungvári ikonosztázion mintaadó szerepével kell számolnunk –, amelyek rendszerint a katolikus megújulás idejében (16–17. század) nyomtatott, főképp németalföldi kiadású illusztrált Bibliákra, vagy tematikus metszetsorozatokra nyúlnak vissza. A barokk metszetelőképek erős hatását mutatják különösen a Szűz Mária ünnepek épületrészletei (Az Istenszülő születése, Bevezetése a Templomba), valamint Jézus bevonulása Jeruzsálembe. Az ünnepek között ikonográfiai különlegességnek számít az Örömhírvétel (Angyali üdvözlés) ábrázolása, amelyen az angyali köszöntést fogadó Szűz Mária fölött egy sugárkoszorúban ragyogó, a Megtestesülő isteni Igére utaló apró csecsemő ragyog, akit a kép ívmezejében feltűnő Atyaisten küld választottja felé.

Remélhetőleg egyszer sor kerül majd az ikonosztázion szakszerű restaurálásra, amelynek során lesz esély rá, hogy Mankovits első monumentális művének rejtett, el nem pusztult finomságai újra felszínre jussanak.

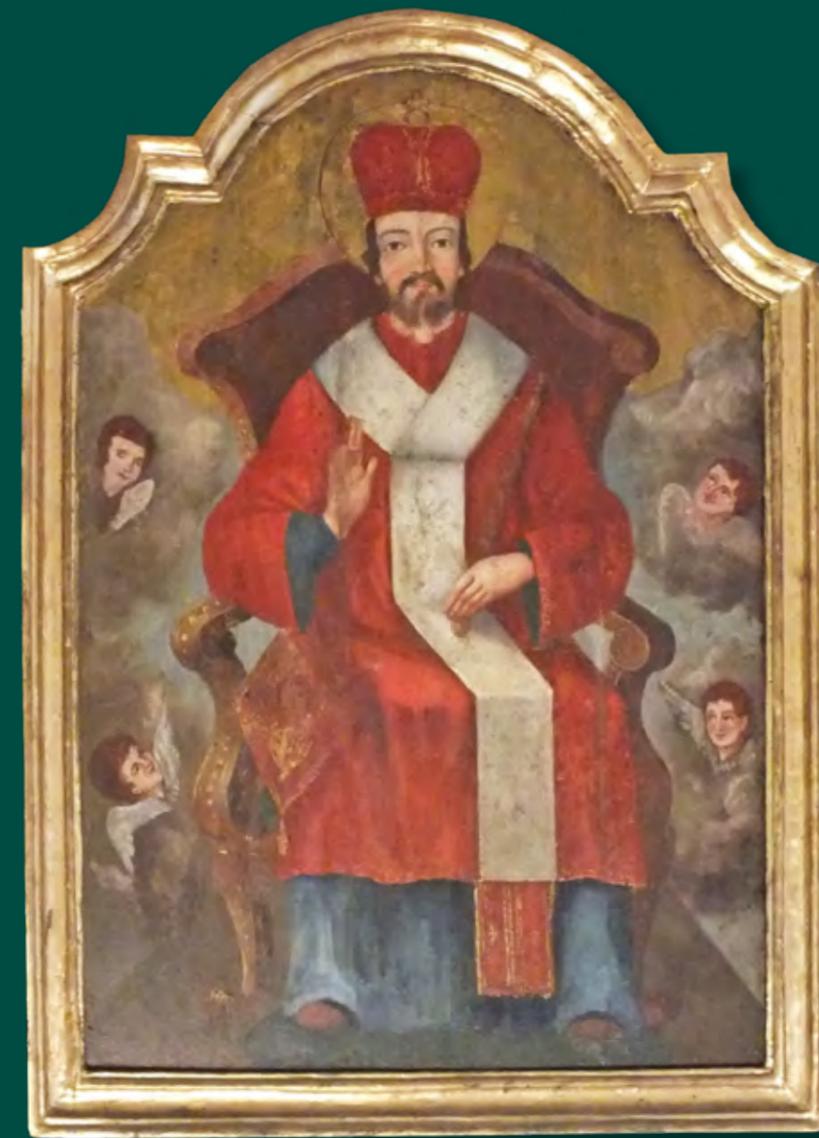

◀ 9. Szent János és Szent Lukács evangélisták a királyi ajtón

.....
10. Krisztus a nagy Főpap.
Az ikonosztáz apostolsora

▲ 11. Az Istenszülő születése
▼ 12. Jézus Krisztus születése.
Az ikonosztáz ünnepsora

Kvacány / Kacsány

(Kvačany, SK) – 1817

Szent Mihály főangyal görögkatolikus templom

A templom – a torony felső szintjeit kivéve – a 18. század utolsó éveiben épült (Liška – Gojič 2015, 195.). A kutatómunka nagy meglepetése volt, hogy a kvacsányi templomban egy olyan ikonosztáziót találtunk, amelyet stílusa alapján bátran merünk Mankovits életművének korai szakaszához sorolni. Sajnos, a készítés körülményeire vonatkozó írott források eddig még nem kerültek elő, a képeken szignó sem szerepel, a készítés idejének meghatározásában az egyetlen fogódzó a Sátánt legyőző

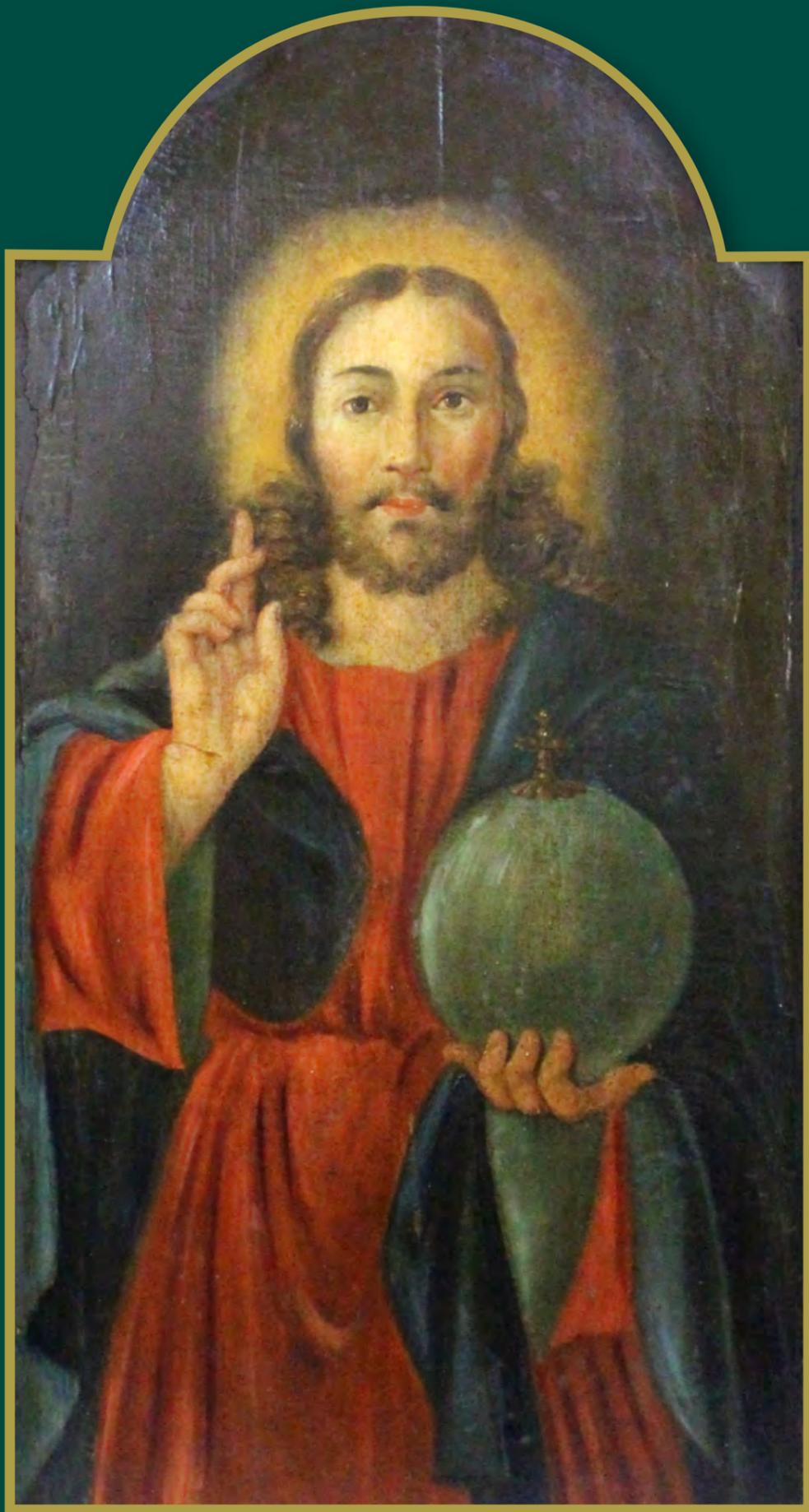
▲ 1. A templom összképe délnyugatról

▼ 2. A templom ikonosztáza

▲ 3. Szűz Mária a Gyermekkel. Az ikonosztáz alapképe

▲ 4. Krisztus a világ Üdvözítője. Az ikonosztáz alapképe

Szent Mihály főoltárkép (jelenleg a szentély falára függesztve) jobb alsó sarkában olvasható felirat és 1817-es évszám. Noha a feliratban a festőt nem, csak az adományozókat említik, úgy véljük, hogy az oltárkép, és a vele szoros stiláris kapcsolatban álló ikonosztázionképek festése is ezekben az években történhetett, festőjük Mankovits Mihály lehet, mivel a képek legjobb párhuzamait az ő festői életművében találhatjuk meg. A képfal művészettörténeti jelentőségét fokozza, hogy képei nincsenek jelentősen átfestve, csak az előregedett lakkrétegek és a feltáskásodott felületek rontják az esztétikai élményt.

A rokokó hagyományokból kiinduló, de már a klasszicizmus szellemében alkotó faragó nevét szintén nem ismerjük. A kvacsányi ikonosztázion szerkezetével rokonságot mutat, faragványaival szoros stiláris kapcsolatban áll a cernyinai (Alsócsernye – Černina) Szent Kozma és Damján görög-katolikus templom képfala, amelyet jóval később, 1844-ben az eperjesi festő, Rombauer János (1782–1849) fejezett be (Terdik 2009, 139–144, Terdik 2011, 72.). A kvacsányi ikonosztázionon a megszokott képrendet követték, csupán a prófétasor áll tizenkettő helyett mindössze négy képből. A királyi ajtó áttört, ornamentális faragást kapott, közepén két medalionban az Örömhírvétel Szűz Máriáját és a hírt hozó Gábor főangyalt helyezték el.

▲ 5. Jézus bemutatása a templomban, az ikonosztáz ünnepekorában

▼ 6. Krisztus a nagy Főpap, Szent Péter és Pál főapostolokkal az ikonosztázion

▲ 7. Csodatévő Szent Miklós.
Az ikonosztáz alapképe

▲ 8. A Szent Mihály oltárkép felirata: Joannes Tomassim (?) Janow Sim, Fundator 1817

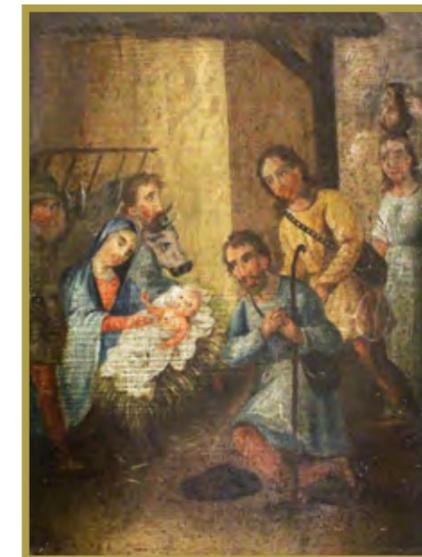
Az alapképek a csalalóciakhoz képest klasszicizálóbbak: a tradicionálisabb, még a késő bizánci hagyományban gyökerező, barokkos, nyitott könyvet tartó, félalakos tanító Krisztus helyett itt már a nyugati előképek hatására egyre elterjedtebbé váló Salvator Mundit látjuk, aki frontális beállításban jobbjával áld, baljában a világmindenséget szimbolizáló glóbuszt tart.

Az Istenszülő-alapkép ikonográfiája kifejezetten szokatlan: a háromnegyed alakos beállítású Szűz Mária jobb karjával egy barna színű kubuson támaszkodik, bal térdén a gyermek Jézust tartja, aki jobb kezében rózsával, baljában glóbuszal, a szemlélő felé fordul. Szűz Mária a homloka felett és a keblén egy-egy gombbal összefogott, turbánra emlékeztető zöld kendőt visel, ruházata amúgy tradicionálisan kék és vörös színű. Mankovits művészetében az alapképek között itt tűnik fel először ez a reneszánsz-barokk Madonna-ábrázolásoktól ihletett Istenszülő-típus, amelyet aztán a nyágói ikonosztázionon alkalmaz újra. A Szűz Mária-kép ihletői között feltehetően Raffaello és Murillo Madonnái jöhetnek szóba, amelyeket Mankovits tanulmányai során részben élőben is láthatott, másrészt metszetekről mindenképp ismerhetett.

Meg kell említenünk, hogy a kojsói (Kojšovce) görög-katolikus templom ikonosztázán is az alapkép egy ilyen típusú Istenszülő, amely a kvacsányi elég közeli rokonának tűnik. A kojsói képet korábban Mankovits kortársának, Miklóssy (Zmij) Józsefnek, az eperjesi egyházmegye festőjének attribuálták és 1833-ra datálták (Frický 1971, 99. kép, 167.). Azonban az újabban végzett levéltári források alapján kimutatták, hogy a kojsói ikonosztáz képeit még 1823-ban egy Kassán élő művész, Hittner Mátyás festette (Gábor 2017, 261–262.). Hittner néhány évvel korábban még a hajdúdorogi görögkatolikus templom ikonosztázán és falképein dolgozott, de több más görögkatolikus templomban is kapott megbízásokat (munkásságáról: Terdik 2009, 134–135, Terdik 2011, 54–65.). Azt is meg kell jegyeznünk azonban, hogy a kojsói alapképek közül éppen a Szűz Mária-kép nem emlékeztet Hittner festői stílusára, és ikonográfiai megoldásaira. Kojsón Miklóssy közreműködésével valóban nem nagyon számolhatunk, mivel ő csupán 1833-ban tért haza és lett az Eperjesi Egyházmegye festője, tisztét egészen 1841-ben bekövetkezett haláláig töltötte be. Első szignált, és átfestés nélkül fennmaradt ikonosztázionja az abaujszántói görög-

katolikus templom képfala lehetett, amely alapján bátran kijelenthetjük, hogy Miklóssy festői tehetsége nem ért nyomába sem Hittnerének, sem Mankovitsénak (Terdik 2009, 136–138., Terdik 2011, 68–70.). Azt sem zárhatjuk ki, hogy a kojsói Madonna-kép nem Hittner műve, mivel kompozicionálisan és stílusán inkább Mankovits művészetéhez áll legközelebb. Nem ritka a korszakban, hogy egy ikonosztázionon belül több festő is dolgozott, hiszen a közösségek anyagi erejétől függően kellett ütemezni a festést, amire gyakran a faragás elkészülte után több évvel, akár évtizeddel később került sor. Elképzelhetőnek tartom, hogy Kojsón az Istenszülő- és a Krisztus-alapkép egy festő, talán Mankovits műve, és még 1823 előtt készült. A másik két alapkép, és az apostolok azonban közel állnak Hittner festői stílusához, így azokat a levéltári adat fényében, de stílusán alapon is tarthatjuk az ő művének.

A jövőbeni kutatások talán majd egyértelmű választ nyújtanak az itt felvetett hipotézisek megerősítésére vagy cáfolatára.

9. Jézus Krisztus születése.
10. Jézus Krisztus mennybemenetele.
Az ikonosztáz ünnepsora

▲ 11. A Titkos vacsora az ikonosztázion

▲ 1. A templom összképe délnyugatról

▼ 2. Az ikonosztáz királyi ajtaja (részlet)

Rahó

(Рахів, UA) – 1819

Az Istenszülő elszenderülésére görögkatolikus templom

A már klasszicista stílusjegyeket is mutató épületet az 1790-es években emelték (Сирохман/Syrokman 2000, 613.). Az ikonosztázion képeinek egy részét, méghozzá a „felső részét” (feltehetően az alapképek feletti sorokról van szó), az Utolsó vacsora hátoldalán olvasható latin felirat szerint Mankovits Mihály festette 1819-ben segédjével, Mihalko Lukácsal együtt, a munkát Szent Péter és Pál ünnepére fejezték be (vagyis az ónaptár szerint július 12. körül). Azt is megtudjuk, hogy az egész ikonosztáziont Miklósi Bazil parókus idejében Koláts Mihály gondnok „alapította”. A 20. század második felében, sajnos, oly erősen átfestették az összes festményt, hogy a képek eredeti stílusáról, de még a kompozíciójáról sem tudunk semmi értékelhetőt megállapítani. Az utóbbi években a királyi ajtót is kicserélték, a régi azonban szerencsére nem semmisült meg. Az ajtószárnyakon látható képek kompozíciója alapján Mankovits vagy segédje munkáját sejtethetjük benne, mivel a festményei az ökörmezői királyi ajtó közeli rokonainak tűnnek. Noha a felirat csak az ikonosztáz felső részét említi Mankovits munkájaként, ennek ellenére talán még az ajtó képei is ide értendők, bár a festői jegyek az erős átfestés miatt alig érzékelhetők.

Az ikonosztáz története szempontjából fontos még a főoltáron álló szentségház hátoldalán olvasható hosszú, latin nyelvű felirat is, amelyben szerepel az ikonosztáz készítésének pontos dátuma, bár, sajnos, az átfestés miatt jelenleg nem olvasható a két utolsó számjegye, ezért csupán az ikonosztáz feliratából következtetünk arra, hogy minden bizonnyal még 1819 előtt állították be a faragott szerkezetet. A felirat folytatásából azt is megtudjuk, hogy a képfal alsó részét az oltárral együtt Schnaitzer Fülöp festette 1823-ban, ugyanazon parókus és gondnok idejében. Nem világos, hogy miért nem Mankovitsék fejezték be az együttest. Elképzelhető, hogy ők nem vállalták, hiszen akkoriban már más megbízásokat kellett teljesíteniük, amint látni fogjuk.

▶ 3. A szentségház hátoldalán olvasható felirat:

ANNO NATAE SALVTIS / M.DCCC.XXIII. / SUB
AUSPICIIS ADM[ODU]M R[EVERE]NDI D[OMI]NI /
BASILII MIKLOSY / LOCI PAROCHI.
[F]INITA HAEC TEMPLI INSTRUCTIO / ADIUVANTE
UT PLURIMUM CURATO/RE HONESTO MICHAELE
KOLATS / Praecedentibus ab hinc annis 18[.] / sculptura
totaliter parata inferiorque / pars Iconostas hujus depicta per
Philippum Schaitzner: nunc vero exor/nando Hoc s[anctum]
Praestul finem Labo/ri huic posuit. Die 19 Februarii.

▶ 4. A Titkos vacsora hátoldalán olvasható felirat, két oszlopba írva:

1819 / Pinxit Michael Mankovits / Partem Superiorem / cum adjuncto sibi / incipiente Luca Mihalko / Finivit in Festo /
SS. Petri et Pauli / juxta [...] (az utolsó sorokat nem lehet elolvasni)
Existente a / hinc Parocho / Domino A[dmodu]m Rev[erendo] / Basilio Miklosi / Curatore autem / Michaele Kolats /
qui etiam Fundator / totius Iconostasio / fuit

▲ 1. A templom déli oldala

▼ 2. Az ikonosztáz

Alsódomonya

(Доманинці, UA – Ungvár része) – 1820

Az Istenszülő elszenderülésére görögkatolikus templom

A 19. század elején épült (Сирохман/Syrokhman 2000, 25.), még késő barokk formákat mutató templomot jelenleg az ortodoxokkal közösen használják. Az ikonosztáz alsó részzeit, egészen az apostolokig (tehát az alapképsort és az ünnepsort), a Titkos vacsora-kép hátoldalán olvasható latin felirat szerint Mankovits Mihály festette 1820-ban, Szilvay János parókus idejében. Sajnos, 1911-ben, a Mankovits-felirat alá írt újabb feljegyzés szerint az egészet átfestették. Ez az átdolgozás olyan erőteljes volt, hogy a képek kompozícióján kívül alig emlékeztet valami eredeti formájukra, Mankovits stílusa már nem tanulmányozható rajtuk. Azt sem tudjuk, hogy az apostolok és a próféták készen álltak-e már, amikor Mankovits a megbízást elnyerte, vagy azokat a képeket még később festették meg valakivel.

A képfal faragóját sem ismerjük, barokkos formákból kiinduló, de már inkább klasszicizáló stílusban dolgozott, sőt, a királyi ajtón már gótizáló jegyeket is alkalmazó mester műve. Érdekes, hogy a királyi ajtó zárólécén nem püspöki korona (mitra), hanem a magyar Szent Korona mása szerepel. Ennek talán az az oka, hogy amikor a Szent Koronát a napóleoni háború alatt Budáról Munkácsra szállították 1805 decemberében, nemzeti ereklyénk útja során egy éjszakát, a december 9-ről 10-re virradó éjjelt, az ungvári görögkatolikus püspöki palotában is töltött. Úgy vélem, hogy ennek a különös vendégségnek, amely akkor sem maradt titokban, az emlékét őrzik az ungi görögkatolikus templomok ikonosztázain feltűnő Szent Korona-ábrázolások: nemcsak Domonyán, hanem a hasonló korú (19. század második évtizedére datált) ároki (Ярок, UA) ikonosztázon is.

▲ 3. Bűnbeesés az egyik mellékoltár előlapján

▲ 4. Jézus körülmetélése a másik mellékoltár előlapján

▲ 5. A zsidó főpap. A Jézus körülmetélése-kép részlete

Az alsódomonyai templom hajójában, az egykor csak a nők számára fenntartott, nyugati rész határán található még további két ikon, amelyek szintén az ikonosztázzal lehetnek egykorúak. Noha ezek is erősen át vannak festve, szerencsére a hozzájuk tartozó kis konzolasztalokhoz nem nyúltak, ezek előlapján ugyanis két olyan kompozíciót fedeztünk fel, amelyek biztosan Mankovits életművéhez sorolhatók: az egyik a Bűnbeesést, a másik Jézus körülmetélését ábrázolja. A szerencsére érintetlenül megmaradt képek festői stílusa alapján Mankovits munkáinak tekinthetők, s ki kell emelnünk, hogy a Bűnbeesésen megmutatkozik a festő sajátos játékossága, humora is. Ez a két kép eddig teljesen ismeretlen és publikálatlan. A déli oldalon lévő asztalka előlapján, ovális képmezőben a Bűnbeesés látható, felette Szent Mihály-kép van a falra akasztva. A két kép összepárosítását talán az magyarázza, hogy a főangyal életéből vett jelenetként szokták ábrázolni az ősszülők paradicsomból való kiűzését is. A szemben lévő, északi oldalon egy Istenszülő-kép van a falra akasztva, az alatta lévő asztalkán Jézus körülmetélése (ünnepe január 1-jén van) látható, amelynek megfestésére talán a női részhez illő gyermeksgétema adhatta az ötletet, ez a kompozíció amúgyis rendszerint kimarad az ikonosztáz ünnepsorából.

▲ 6. A Titkos vacsora hátoldalán olvasható felirat:
Pinxit 1820
Michael Mankovits
Inferiorem partem usque Apostolis
Existente tunc Parocho A. R. Domino
Joanne Szilvay
Omnia repinxit 1911 / A[nton] Pilichowski

Ökörmező

(Міжгір'я, UA) – 1824

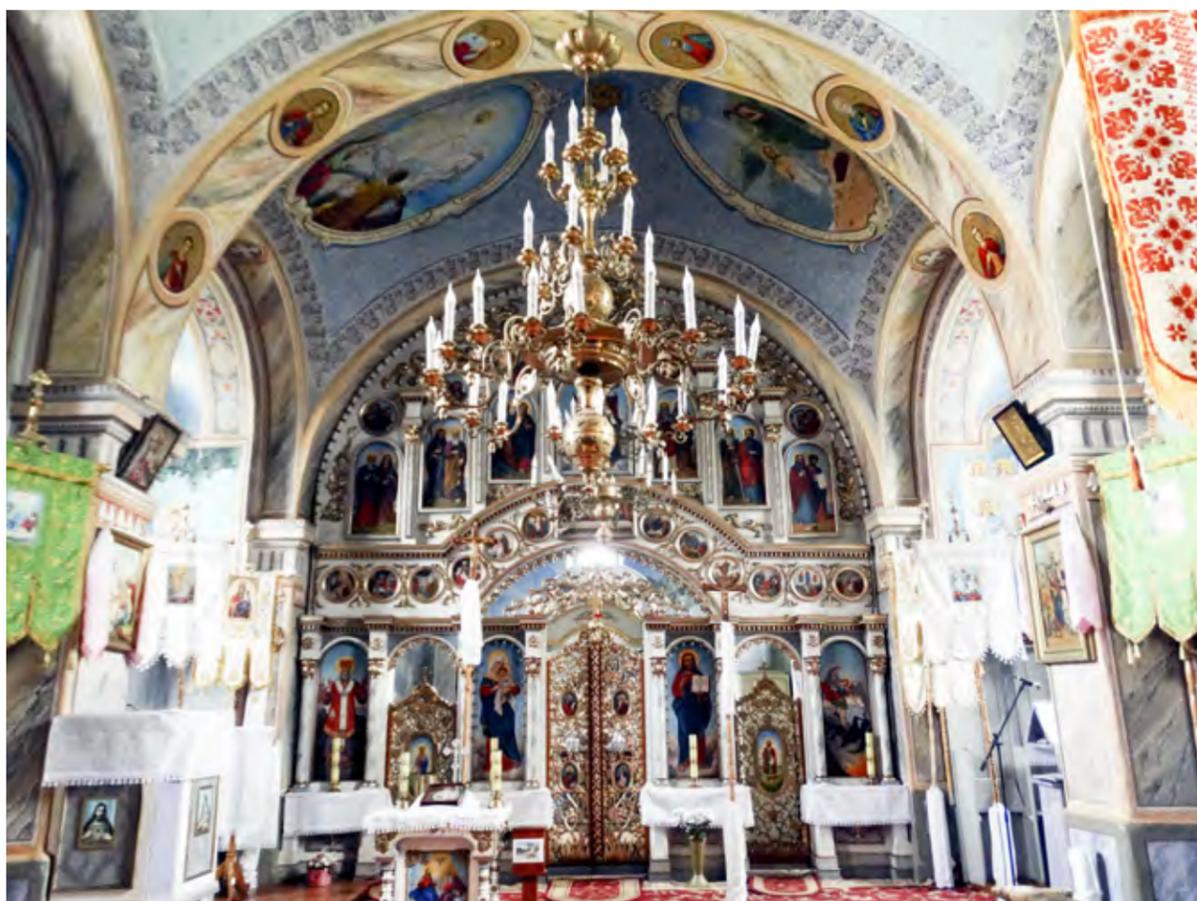
Szent Mihály főangyal görögkatolikus templom

A 19. század elején épült késő barokk stílusú templomot a kommunisták 1961-ben zárták be, 1981-ben múzeummá alakították, ekkor bonthatták le az eredeti ikonosztáziót és oltárt, a falképeket lemeszelték. A politikai változások után 1991-ben új ikonosztáz és baldachinos oltár készült a templomba (Сирохман/Syrokhman 2000, 479.). A görögkatolikus közösség az épületet visszakapta, a régi szentségházat felújítva az új oltárra helyezték.

A szétbontott régi ikonosztázt a szovjet időben múzeumi tárgyként kezelték, az egyes darabokra leltári számot írtak. A Titkos vacsorát ábrázoló kompozíció mai napig az ungvári vármúzeum állandó kiállításán látható. Az egykori festményeknek csak egy részét tudtuk azonosítani: az alsó sorból Szent Miklós- és Mihály-alapképe, előbbi felett a rokokó jellegű ornamentális faragás is megvan; a királyi ajtó és a déli diakónusi ajtó, rajta Szent György képével.

▲ 1. A templom összképe délnyugatról

▼ 2. A templom jelenlegi ikonosztáza (20. század vége)

▲ 3. Szent György nagyvértanú a régi ikonosztáz diakónusi ajtaján

▲▼ 4. A Titkos vacsora és részletei. A régi ikonosztázhoz tartozó kép

Az ünnepsorból a már említett Utolsó vacsorán kívül csupán az Istenszülő elszenderülése-kompozíciót láttuk. Az apostolsor középképe, Krisztus mint Nagy Főpap szintén fennmaradt, az álló apostolok közül tizenegyet sikerült számba venni.

A próféták közül kettőt, az oromzat képei közül pedig csak a keresztre feszített Krisztust őrzik jelenleg a templom tornyában a többi festménnyel együtt. Ha ezek alapján úgy vesszük, hogy az ikonosztázion teljes volt, akkor az eredetiből mára 24 kép és egy diakónusi ajtó veszett el vagy lappang.

Az ikonosztázion festésére vonatkozó latin felirat a Krisztus mint Nagy Főpap-ikon hátoldalán olvasható, amely tanúsága szerint Mankovits 1824-ben festette ezt az együttest Mihalko Lukács tanítványával együtt (a felirat képét közölte: Приймич 2007., 175., Приймич 2014., 148.).

Az új főoltárra visszahelyezett régi szentségház hátoldalán egyházi szláv nyelvű felirat emlékezik meg az ikonosztáz állításáról. Megemlíti I. Ferenc császárt, Pócsy Elek munkácsi görögkatolikus püspököt és Talapkovits Demetert, helyi parókust, a készítés évének 1822-et adják meg. A szláv felirat alatt latin szöveg következik: „Basilius Lengyel Sculptor”, amelyből egyértelmű, hogy a faragást Lengyel László készítette. Az ikonosztáz festésre tehát két évvel később került sor, amiről Mankovits felirata tájékoztat. Az ökörmezői töredékek jelentőségét az is növeli, hogy itt nem csupán a festőre, hanem a faragóra is van adatunk. Lengyel László (Bazil) Hajdúdorogról származott, ahogyan az 1819-ben a közeli Cserjésen (Лозянскі) készített ikonosztázán olvasható feliraton írja (Приймич 2007., 173–174., Приймич 2014., 144., 147.). Lengyel faragványai a korszakban már különösnek hathattak késő rokokó stílusukkal, amely nyilván az ungvári székesegyház hatására alakult így.

Az ökörmezői templom egykori ikonosztázionjának rekonstrukciója során nehézséget okoz majd, hogy a sok hiányozó képen kívül a faragott szerkezeti elemek is elvesztek, csupán a királyi ajtó ép szinte, amelyen hat medalionban az evangélisták és az Örömhírvétel kapott helyet. A fenti sorok képeinek formája, áttört, rokokó motívumos, a táblákkal egybefaragott kerete

▲ 5. Szent Mihály főangyal. A régi ikonosztáz alapképe

▼ 6. Apostol a régi ikonosztázzól

7. A régi ikonosztáz királyi ajtajának részletei:
Örömhírvétel és evangélisták

leginkább a néhány évvel későbbi bodzásújlaki együttes darabjaira emlékeztet. A fennmaradt diakónusi ajtószárnyon azonban a korban meglehetősen szokatlan módon Szent György sárkányon győzedelmeskedő, lovas alakja tűnik fel, ami a Mankovits-életműben is egyedülálló.

8. Az egykor a szószék hátfalát díszítő, az álló Szent Pál apostolt ábrázoló festmény is fennmaradt. Ennek hátoldalára folyóírással, grafitceruzával írta fel a mára töredékessé vált szót feltehetően a szobrász, hogy „Cathed[ra]”, amellyel a táblák azonosítását segítette elő a festő számára.

9. A Krisztus Nagy Főpap-ikon hátoldalán olvasható felirat:
Pinxit / Michael Mankovits.
1824. P[ictor] Dioe[cesanus] / cum adjuncto sibi Mihalko Luka, incipiente. / Parocho / existente eo tempore Domino A[dmodum] Reverendo / Demetrio Talapkovits. / Curatoribus autem Anon. Szkundzevits / Basilio Jon et Basilio Hrim.

Kispásztély

(Пастілки, UA) – 1825

**Keresztelő Szent János születése,
egyor görögkatolikus, ma ortodox templom**

A kicsiny kőtemplom a 19. század elején épült. Teljes, vagyis négysoros ikonosztázionját az Utolsó vacsora-kép hátoldalán olvasható latin felirat szerint Mankovits Mihály festette, Bukovszky Sándor nevű tanítványa közreműködésével, Tabakovits Bazil parókus idejében, 1825-ben (A felirat tartalmát közölte: Сирохман/Сурохман 2000, 103–104.; képe: Приймич 2007, 176., Приймич 2014, 150.). Az ikonosztáz faragott szerkezete még az előző században megszokott arányokat és formákat idézi, azonban a díszítő motívumok – nagyrészt, cserfa- és babérágakból kombinált faragványok – erős klasszicista hatást mutatnak. Sajnos, a faragó nevét nem ismerjük.

2017-ben a helyszínen járva azt tapasztaltuk, hogy ez egy olyan együttes, amelyen a képek egyáltalán nincsenek átfestve, bár valamikor egy komoly tisztításon eshetett át az egész ikonosztáz, aminek következtében a festmények felülete helyenként

- ▲ 1. A templom összképe északnyugatról
- ▶ 2. Két apostol az ikonosztázzal

- ▶ 3. Az ikonosztáz összképe

erősen megkopott. Mankovits ebben az esetben alapvetően a hagyományosabb beállításokat, korábbi ikonográfiai sémákat választotta, bár éppen a templom címünnepét ábrázoló alapkép esetében meghökkentő a kép előterébe komponált, az újszülött gyermeket mosdató nők csoportja: viseletük a festés idejének polgári-nemesi női divatját követi, a szoba bútorzatával a festő még inkább saját kora életképét avatta biblikus témává.

Az ikonosztáz prófétasora ovális formájú képekből áll, de az egyes próféták meghatározása feliratok hiányában nem lehetséges. Két prófétakép valamilyen okból lekerült eredeti helyéről, de azokat is megőrizték, így módunkban állt dokumentálni.

Ez az egyik olyan ikonosztáz a Mankovits-életműben, amely alapján a mester eredeti stílusa, festői technikája jól tanulmányozható.

▲ 4. Próféta az ikonosztázzal

▲ 5. Útmutató Istenszülő. Az ikonosztáz alapképe.

▲ 6. Jézus a világ Üdvözítője. Az ikonosztáz alapképe

▲ 8. A Titkos vacsora hátoldalán olvasható szöveg:
 1825. / Pinxit / Michael Mankovits. / cum adjuncto sibi Incipiente / Alexandro Bukovszky. Parocho tunc existente /
 A. R. Domino Bazilio Tabakovits. Curatoribus / autem Domino Joanne Kovács Jun. Domino / Joanne Kovacs
 Sen. Domino Bazilio Gerzand / D. Alexandro Kovács. Cantor autem fuit / eo tempore Dominus Andreas Gebe.
 / Sumptibus autem Communitatis. / 650 R. Flor. [...]

▲ 7. Keresztelő Szent János születése. Az ikonosztáz alapképe

Bodzásújlak

(Novosad, SK) – 1829

Szent György nagyvértanú görögkatolikus templom

A 18. század utolsó éveiben épült a késő barokk templom (Liška – Gojič 2015, 381–382.). Az ikonosztázát Mankovits Mihály az Utolsó vacsorát ábrázoló kép hátoldalán olvasható latin felirat szerint 1829-ben festette, Bukovszky Sándor és felhetően egy másik, mára már olvashatatlanra vált nevű tanítványával, Gulovics József parókussága idejében. A Munkácsi Egyházmegye 1829-ben kiadott sematizmusa szerint is valóban Gulovics szolgált itt abban az évben, bár a templom védőszentjeként akkor még Csodatévő Szent Miklós püspököt nevezték meg. Az egykori ikonosztáziót 1905-ben bonthatták le, amikor a templom teljesen új neobarokk-eklektikus berendezést kapott. Az új képeket a szentségház hátoldalán olvasható felirat szerint Joan Bogdanski és Josif Bulsovcsik festették. A lebontott ikonosztázió megmaradt képei a 20. század második felében a nagymihályi Zempléni Múzeumba kerültek, ahol a kassai restaurátorképző intézet hallgatóinak bevonásával 2011-től folyik a szakszerű helyreállításuk.

Az ikonosztázió faragott szerkezetét nem ismerjük, csupán a képtáblák kerete, és az ugyanabból a fatáblából faragott rokokó keretdíszek alapján lehet némi sejtésünk a szerkezet egykori formájáról. Az ünnep-, apostol- és prófétasor rokokó formái és keretdíszei a néhány évvel korábban, Lengyel László által faragott ökörmezői ikonosztáz töredékeivel mutatnak szoros formai és stílusi rokonságot, ami alapján megkockáztathatjuk azt a feltételezést, hogy Bodzásújlakon is Lengyelt, vagy esetleg egy ma még ismeretlen követőjét tekintjük az állványzatot és a képtáblákat készítő mesternek. A két együttes között azonban fontos különbség, hogy itt nem fél-, hanem egész alakos, lantformájú, rokokó motívumokkal díszített alapképek voltak (sajnos, az egyik, a címünnepet ábrázoló tábla elveszett vagy lappang).

Az alapképek közül az Istenszülő és a Tanító Krisztus érdemel különösebb figyelmet. Mankovits olyan 18. századi előképekből indulhatott ki, amelyekkel leginkább az ukrán területeken, Kijevben találkozhatott. A szentek felhőkön állnak, ruházatuk,

gesztusaik a hagyománynak megfelelőek, különös játékoságot kölcsönöz azonban nekik a köntösük alól előkukucskáló kis kerubok csoportja. Ez a beállítás és játékos motívum a kijevi barokk ortodox festészetben nagyon elterjedt volt a 18. században, a hazai művészetben is leginkább kijevi tanultságú szerb festők ikonosztázain találkozunk vele.

Az ünnepsorból eddig nyolc képet ismerünk (Szűz Mária születése, Jézus születése, Menekülés Egyiptomba, Jézus megkeresztelkedése, Bevonulása Jeruzsálembe, Feltámadás, Mennybemenetel, Pünkösöd), illetve egykor a sor középtengelyében elhelyezett Titkos vacsora-kompozíciót. Az ünnepek közül több jelentősen sérült, néha a fatábla nagyobb hányada meg is semmisült. Festészetileg érdekes a Menekülés Egyiptomba-jelenet, ahol az éjszakai tájháttér finom megoldásokat mutat, kompozicionálisan pedig ritka, hogy Szűz Mária nem a szamár hátán ül, hanem József mögött, gyermekét ölében tartva az állattal együtt bandukol.

Az álló apostolok közül tíz tábla maradt fenn, ezeket – egy kivételével, amelyen a festés jelentős része elpusztult – szláv felirataik és a szentek attribútumai alapján jól lehet azonosítani (Fülöp, Péter, Márk, Lukács, András, Simon, Jakab, Máté, János). A sor középtengelyében minden bizonnyal Krisztus, mint Nagy Főpap kaphatott helyet, de ezt a táblát nem ismerjük.

▲ 3. Istenszülő, az ikonosztáz alapképe

▼ 4. Szent Márk, Simon és János az ikonosztázióról

▲ 1. A templom összképe

▼ 2. Tanító Krisztus, az ikonosztáz alapképe

▲ 5. Áron próféta az ikonosztáziáról

A prófétasornak feltehetően a fele maradt fenn, mivel csupán hat táblát sikerült eddig számba venni (Jákob, Mózes, Gedeon, Zakariás főpap, Dániel, Áron). Az oromzati kereszt, és a szomorkodók közül János apostol ikonja maradt fenn.

Az itteni festményeket aprólékos modellálás, finom kidolgozás jellemzi, bár a képek stílusa azért így is klasszicizálóbbnak tűnik a kereteknek már a festés idején is minden bizonnyal „avittnak” ható rokokó motívumaival szemben. Ennek oka persze nem feltétlenül a faragó „maradiságában” keresendő, hanem abban az egyházmegyei igényben, amely az ungvári székesegyház rokokó képfalát tekintette követendő mintának. A bodzásújlaki alapképek esetében az az érzésünk, hogy Mankovits minden bizonnyal szándékosan választotta a nagyméretű rokokó formájú táblákhoz jobban illő, még a 18. század második harmadában divatozó, barokkos ízű kompozíciókat, amelyek így egészen érdekes – a datálás tekintetében a mai kutatót is zavarba ejtő – színfoltjai lettek festői életművének.

▼ 6. Gedeon bíra az ikonosztáziáról

▲ 7. A Titkos vacsora hátoldalán olvasható felirat:
Pinxit Michael Man/kovits cum adjuncto sibi Alexandro / Bukovszky et Joan [...] [...] / incipiente. Parocho tunc existente / A. R. D. Josepho Gulovics / Cantore Michaele Karav[...] / Curatoribus vero Kuruk / Georgio Majcher Pujtal (?) / 1829.

Fulyán

Fulyán (Fulianka, SK) – 1830

Szent Kozma és Damján ingyenes orvosok görögkatolikus templom

A kis alapterületű, tömzsi homlokzati tornyos templomot 1800-ban kezdték építeni, Dudinszky Mihály esperes 1804-ben áldotta meg. Az ikonosztázion farészeit 1811 körül Bredikusz András készítette, a festését azonban csak két évtizeddel később végezte el Mankovits Mihály. Ezt az ikonosztáziont a templom 1896–97-ben végzett teljes körű felújítása során egy újjal helyettesítették (Liška – Gojdič 2015, 160–161.).

A régi képfal ikonjai közül kettő található ma is a templomban, a szentély falán elhelyezve: a védőszenteket ábrázoló alapkép, valamint a Krisztus, mint Nagy Főpap-ikon, utóbbi az apostolsor középtengelyében volt. A többi megmaradt képen különböző muzeális gyűjtemények osztoznak. A bártfai Sárosi Múzeum ikongyűjteményébe jutott 1968-ban több ikon is: az ünnepsorból az Istenszülő születése és Krisztus bevonulása Jeruzsálembe, Szent Fülöp és Lukács (?) apostolok, valamint Habakuk és Dániel a próféták közül (Grešlik 1994, 85–86., kat. 93–98.; Puskás 2008, 280, színes képek 166–171.).

1. A templom összképe nyugatról
2. Szent Kozma és Damján ingyenes orvosok. Az egykori ikonosztáz alapképe

3. Zakariás főpap az ikonosztázzról

A nagymihályi Zempléni Múzeumban őriznek további ikonokat ebből az együttesből: egy evangélistát, Szent Pál apostolt, Zakariás prófétát (Keresztelő János apja, a hátoldalára ceruzával írta fel, minden bizonnyal Mankovits: Zacharia). Az ünnepek közül itt található: Jézus születése, Menekülés Egyiptomba, Keresztelkedés, Feltámadás, Mennybemenetel és az Istenszülő elhunyt. Az eperjesi városi képtár gyűjteményébe jutott azonban egy Tanító Krisztust ábrázoló, ismeretlen helyről származó, szignálatlan ikon, amely egy ikonosztázion alapképe lehetett. Stílusa alapján Mankovits munkájának is tarthatjuk, mivel hasonló beállítású Krisztust festett Nyágón és Kvacványban. Elképzelhető, hogy ez az ikon eredetileg a fulyáni ikonosztázionhoz tartozott.

A fennmaradt festmények alapján úgy tűnik, hogy az ikonosztázion négy soros volt. A faragott szerkezet elemeit egyelőre nem ismerjük, csak a felső sorok barokk lantformát idéző, de klasszicizáló levélornamensekkel díszített táblái alapján sejthető, hogy az egykori képfal a cernyinaihoz lehetett hasonló. A szoros stiláris kapcsolatot mutató elemek alapján felmerül, hogy a két, most említett és a kvacsányi ikonosztázion talán egy faragóműhely munkája lehetett.

A fulyáni képeket a bontás előtt és után sem festették át, az ünnepeken, az apostolokon és prófétákon nincs megsárgult lakkréteg, túlzott tisztításon sem estek át. Mindezeknek köszönhetően a képeken jól tanulmányozható Mankovits festői tudásának legjava, a finom részletek, harmonikusan felvitt színek még ma is élvezhetők.

4. Egy evangélista és Szent Pál apostol

5. Evangélista és próféták az ikonosztázzról

Nyágó

(Ňagov, SK) – 1831

Az Istenszülő elszenderülése görögkatolikus templom

A tömzsi homlokzati tornyos, arányaiban még a fatemplomokat idéző kőépület 1793-ban épült. A Mankovits Mihály által festett ikonosztáziót a közösség egy évtizede bontatta le kritikus állapota miatt. Restaurálása folyamatban van, Pozsonyban dolgoznak rajta. A négy alapkép, a Krisztus mint nagy Főpap-ikon, a királyi ajtó és néhány ünnep-ikon már elkészült, ezeket a falu egykori iskolájából kialakított téli kápolnában helyezték el ideiglenesen.

Az ikonosztázió faragó mesterét nem ismerjük, klasszicizáló, de még a késő barokk művészetéből táplálkozó stílusú ornamentális faragványok jellemzik. A királyi ajtó áttört faragású, hat kép (Örömhírvétel és a négy evangélista) kapott rajta helyet.

- ▲ 1. A templom főhomlokzata
- 2. Az ikonosztáz királyi ajtaja

- ▶ 3. A főoltár és az ikonosztáz két alapképe

- ▲ 4. Az Istenszülő-ikonon olvasható jelzés:
Pinxit / Michael Mankovits / sub / A. R. Domino / Josepho Fejo / Parocho Csabalóczens. / Anno 1831o.

Az alapképek arany háttérűek, közülük kettő, Szent Miklós és Krisztus félalakosak, utóbbi frontális beállítású Üdvözítő, aki nem nyitott könyvet, hanem glóbuszt tart a kezében. Szűz Mária ábrázolása reneszánsz előképekből merítő Madonna-típus, bájos festői beállításokkal, amely korábban már Kvacványban is feltűnt. A negyedik alapkép nem a templom címünnepét, hanem a Sátánt legyőző Mihály főangyalt ábrázolja (párhuzamai: Kvacvány oltár- és alapkép). Mankovits itt két helyen is szignálta művét: az Istenszülő-alapkép bal szélső sarkában, illetve a Krisztus főpap-kép olvashatatlan betűsorai között rejtette el nevét és a festés évét. Az első szignóból egyértelműen kiderül, hogy az együttest 1831-ben festette. Segédet nem említ, viszont a csabalóci parókusról, Fejo Józsefről, aki nyilván a filia-helyzetben lévő Nyágót is ellátta, megemlékezik. A már restaurált ünnepikonok azt mutatják, hogy Mankovits az egyes epizódokat igyekezett részletezően, aprólékosan megfesteni.

▲ 9. Csodatévő Szent Miklós. Alapkép

▲ 7. Jézus Krisztus születése és megkeresztelkedése

▲ 10. Szent Mihály főangyal. Alapkép

▲ 8. Menekülés Egyiptomba, Urunk színeváltozása

▲ 5. Krisztus Nagy Főpap

▲ 6. A Krisztus Nagy Főpap nyitott könyvébe írt krix-kraxok közé rejtett szignója: Mankovits Pinxit 1831

Inóc / Éralja

(Inovce, SK) – 1842

Szent Mihály görögkatolikus templom

A fatemplom 1836-ban épült. Vannak benne korábbi, még a 18. századból származó berendezési tárgyak is, de oltára, előkészítő asztala, ikonosztáza egységes munkának tűnnek, klasszicizáló stílusuk alapján úgy ítéltető meg, hogy nem sokkal a templom építése után készülhettek (Кавачовичова-Пушкарьова – Пушкар 1971, 150–155.). Faragójuk nevét nem ismerjük.

A Pietát ábrázoló oltárkép hátoldalán látható Mankovitsot említő latin nyelvű felirat 1842-ből származik, a festőn kívül Hrabár István parókuszt és a gondnokot említi (átiratát közölték: Кавачовичова-Пушкарьова – Пушкар 1971, 475, 48. l.). Figyelemre méltó, hogy a latin felirat felett egy erősen elhalványodott egyházi szláv szöveg is olvasható, amely a kép készítését 1838-ra datálja. Ennek talán az lehet a magyarázata, hogy Mankovits egy már festett fatáblát használt fel.

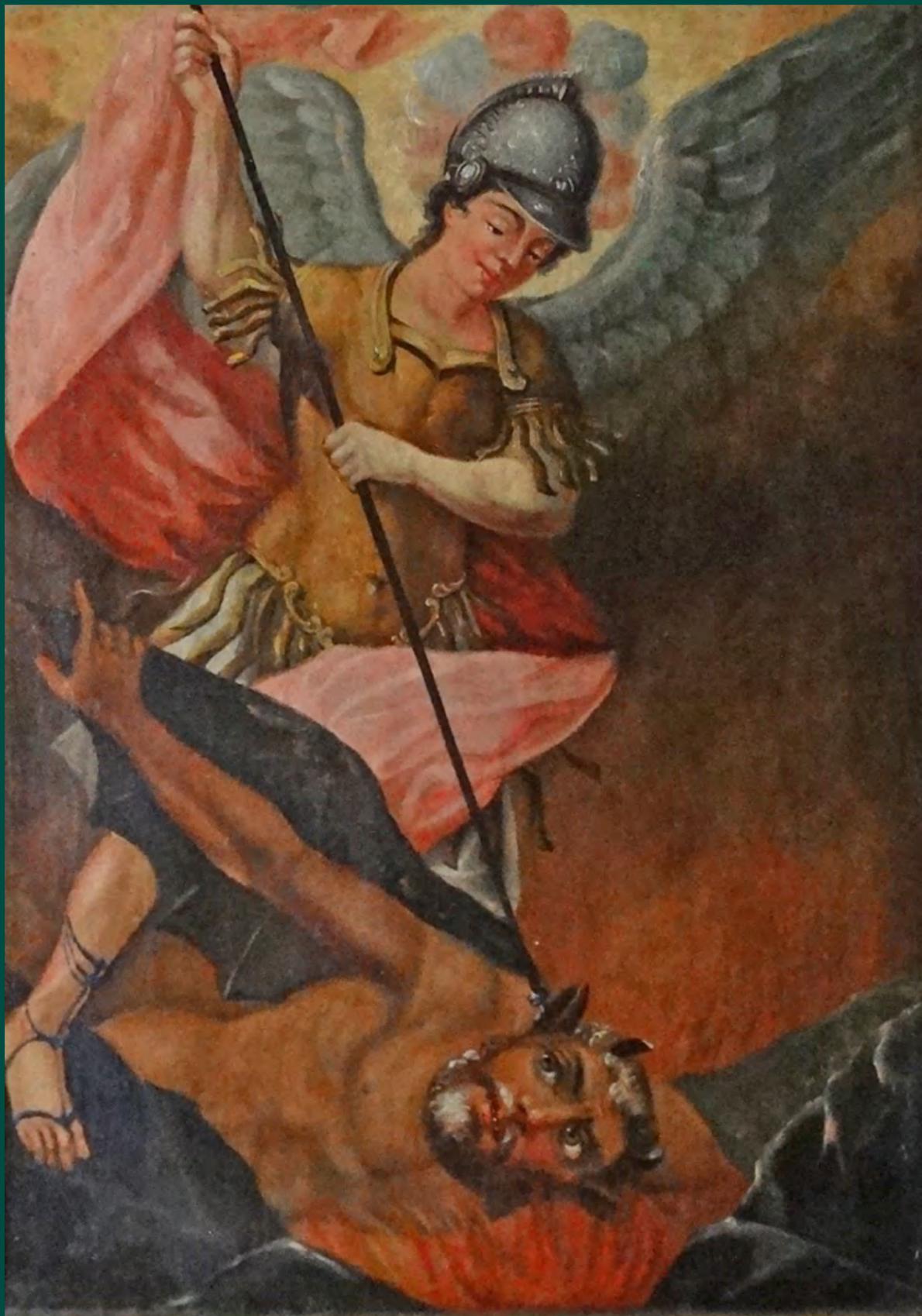
A fatemplom szűk hajójában álló kétajtós, de négy alapképes, háromsoros (a próféták hiányoznak) ikonosztázion képeinek stílusa, ikonográfája alapján feltehetően ezeket a festményeket is Mankovits alkotta. Kivéve az ikonosztáz királyi ajtajának béléttét, amely korábbi lehet, mint a többi része, az ajtószárakon ábrázolt egyházatyák biztosan nem Mankovits munkái.

- ▲ 1. A templom főhomlokzata
- ▶ 2. Az ikonosztáz királyi ajtaja
- ▶ 3. Az ikonosztáz

- ▲ 4. Az oltárkép hátoldalán olvasható felirat:
Pinxit Michael Mankovits 1842.
Parocho tunc existente D. A. Reverendo
Stephano Hrabar.
curatore autem Andrea Hrivnak.

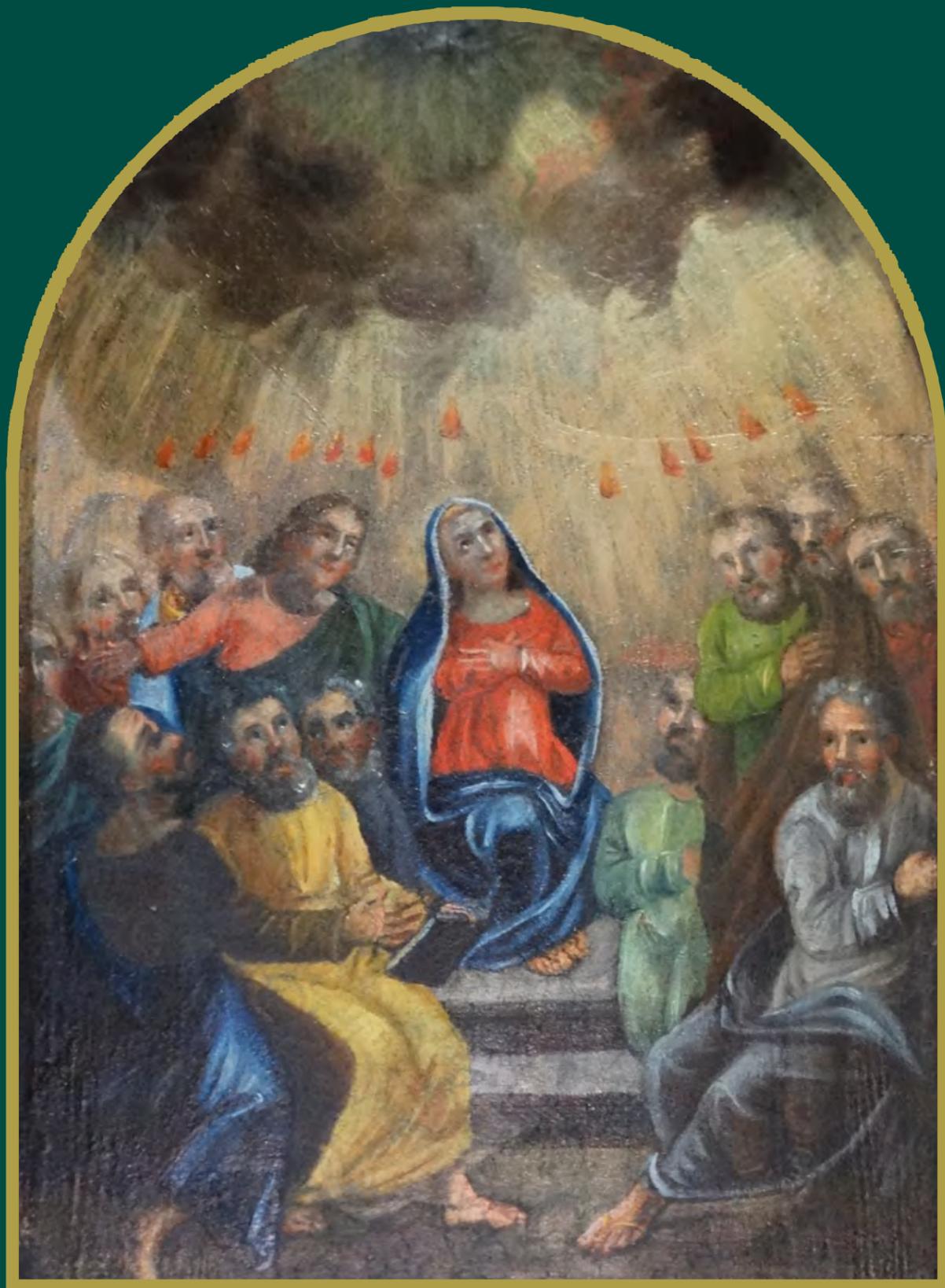
▲ 5. Szent Mihály főangyal. Alapkép

Az ajtószárnyakon lévő hat kis medalion kompozíciói azonban jellegzetesen az ő stílusát mutatják. Az Istenszülő-alapkép az ún. Mária Hilfe, vagyis Segítő Mária, a Közép-Európában elterjedt passauai kegykép valamelyik változata alapján készült festmény. Szent Miklós és a tanító Krisztus is félalakos, háromnegyedes beállításúak, utóbbi kezében nyitott könyvet tart. A templom címünnepére Szent Mihály Sátánt eltípró egészalakos kompozíciója utal.

Különösen szép festői megoldásokat mutat a szignált oltárkép. A Pietà a nyugati ikonográfiában alakult ki, de a 17. század végétől kezdve a Kárpátok vidékén a görög-katolikus művészetben is egyre inkább elterjed, a fő- vagy éppen az előkészítő oltárokon jelenik meg, mint Krisztus szenvedéstörténetét felidéző, az Eucharisziára is utaló képtípus. Az inóci képek jelentőségét növeli, hogy nincsenek átfestve, s állapotok is kitűnő.

- ▲◀
6. Szűz Mária a Gyermekkel
7. Tanító Krisztus
8. Csodatévő Szent Miklós
Alapképek

▲ 9. Pünkösd

▲ 10. Apostolok, ünnepek. Az inóci ikonosztáz részlete

Laborcradvány

(Radvaň nad Laborcom, SK)

Nagyboldogasszony görögkatolikus templom

Tudható volt, hogy az 1790-1791-ben épült laborcradványi Nagyboldogasszony tiszteletére felszentelt templomban is dolgozott Mankovits, de eddig úgy tűnt, hogy festményei áldozatul estek egy 1901-ben végzett átalakításnak. Nem tudjuk, hogy itt pontosan mikor dolgozott. Az utóbbi évek során végzett restaurálásnak köszönhetően azonban néhány, eredeti kompozíció előkerült a századfordulós új festmények alatt: az Utolsó vacsora (a templom előcsarnokában helyezték el), valamint a szószerk kosarán a négy evangélista képe. Ez utóbbiak közül Lukács az igazán figyelemre méltó, mivel a Mankovits-életműben egyedülálló módon festőként ábrázolja a szentet a szerző. Ebből adódna a következtetés, hogy rejtett önarcképet sejtünk benne.

- ▲ 1. A templom oldalról
- ▲ 2. Az ikonosztáz

▶ 3. Négy evangélista: János, Lukács, Márk, Máté

▲ 4. Titkos vacsora

Mankovits Mihály egyéb művei

A Mankovits Mihály festői életművével foglalkozó szakirodalomból tudható (Beszkid 1914, Lyka 1981.), hogy az általunk bemutatottnál jóval több ikonosztáziont festett, amelyek egy része azonban mára nyomtalanul megsemmisült (pl. Belovézsa, Felsőcsebény stb.). Ezeket a templomokat végigjárva szomorúan konstatáltuk, hogy az ott említett művek mára valóban elpusztultak.

Természetesen elképzelhető, hogy előkerülnek még töredékek. Arra is van példa, hogy nem teljes ikonosztázst, hanem csupán néhány képet festett egy együttesen belül Mankovits. Stíluskritikai alapon merül fel például, hogy a boglárkai (Bogliarka, SK) Szent Mihály görögkatolikus templom ikonosztázionján, amelynek képei még a 18. században készültek, és különböző mesterek munkái, a királyi ajtaja azonban a 19. század első felében faragott, klasszicizáló mű, hogy a rajta lévő Örömhírvétel-kompozíciót esetleg Mankovits művének tartsuk.

A magánhasználatra és reprezentációra szánt művei közül talán előkerülhet még néhány akár a műkereskedelem révén is. Beszkid Miklós számtalan festményét sorolja fel, melyek pontos őrzési helyét egyelőre nem ismerjük. Ezek hírmondója a bártfai Sárosi Múzeumban őrzött vászonra festett, szignált, 1821-ben készült Madonnája, amely a reneszánsz festők hatását mutatja.

Arra is van adatunk, hogy több mitológiájú témájú képet is festett. Ezek közül a kassai Kelet-szlovákiai Galériában maradt fenn a Hébé című festménye, amely szignált (Mankovits Michael / pinxit 1831), és Donát János (1744–1830) kompozícióját követi.

Természetesen Mankovits által festett portrékról is van tudomásunk. Az ungvári Boksay József Szépművészeti Múzeum gyűjteményében található, Pócsy Elek munkácsi görögkatolikus püspököt (1816–1831) ábrázoló portrét stíluskritikai alapon soroljuk művei közé. Remélhetőleg más múzeumok raktárai is tartogatnak még meglepetéseket, s ez a méltatlanul elfeledett életmű még gyarapodni fog régi-új darabokkal.

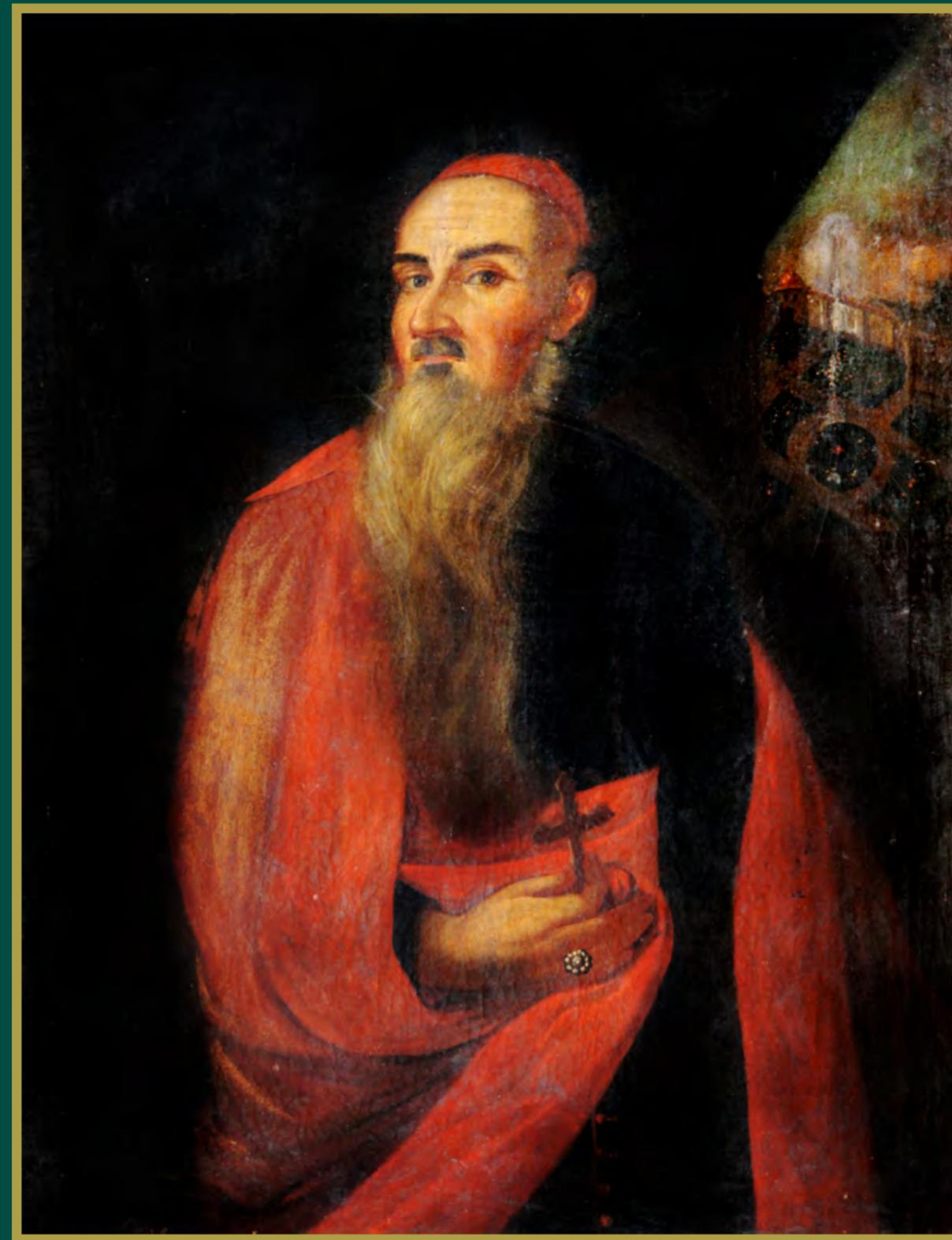
1. Hébé. Kassa, Kelet-Szlovákiai Múzeum

2. Az Eperjesi Városi Képtárban található Tanító Krisztus (Fulyán)

▲ 3. Szűz Mária a kis Jézussal. Bártfa, Sárosi Múzeum

▲ 4. Pócsy Elek munkácsi görögkatolikus püspök portréja. Ungvár, Boksay József Kárpátaljai Szépművészeti Múzeum

Mankovits Mihályról szóló írások

Művészet folyóirat 1914. 8. szám

BESZKID MIKLÓS

MANKOVICS MIHÁLY

Balázsvágáson, Sárosvármegyében született¹ 1785. október 16-án, régi, de szegény görögkatolikus papi családból. Legnevezetesebb tagja György, ki Nagyszombatban végezte a teológiát és 1738-ban, szülőföldje után Blazsovszkinak nevezvén magát, munkácsi püspök lett.² Nagyműveltségű és igen erélyes ember volt, ki egyházmegyéjének sok jót tett volna, de 1742-ben feketehimlőben váratlanul elpusztult.

Mihály atyja nevét örökölte a szent kereszt-ségben, anyja pedig Hodobay Anastázia volt. A boldog házasságból öt gyermek származott, két leány: Katalin és Franciska s három fiú: András, György és Mihály, kik között Mihály a legfiatalabb volt.³

Tanulmányait otthon kezdte, majd Kisszeben-ben folytatta és Lőcsén végezte. 1800-ban bevétetvén a munkácsi egyházmegye papnövendékei sorába, Ungvárra került, hol két esztendő telt.

1802-ben, egy vizsga alkalmával, míg társai feleltek, ő valamivel foglalatzkodott.

A jelenlévő Bacsinszky püspöknek szemet szúrt ez s fölhívta, hogy mutassa meg azt a darab papirost, mely előtte van. Mankovics bátran felállt helyéről s eleget teendő a parancsnak kivitte a papirost, melyen a püspök, irónnal rajzolva, saját kitűnően sikerült arcképét találta, Bacsinszky meglepődött, elmosolyodott, de mit sem szólt rá. A vizsga után azonban, melyen – a kitűnő eszű Mankovics minden tantárgyból

jelesen megfelelt, magához rendelte a püspöki palotába, hol kijelentette neki, hogy ha nincs ellenére, ki fogja taníttatni festőnek.

Mankovicsnak tetszett a dolog s az ajánlatot habozás nélkül elfogadta. Midőn őszre fordult a nyár, szépen fölszedelöszködött s a püspök költségén felutazott Bécsbe, hol csakhamar beiratkozott a festészeti akadémiára. Eleintén jól is érezte magát ott. A gondolat már amúgy is régebben motoszkált a fejében, meg az anyagi gondok sem bántották. Míg sok más szegény ifjú igazán minden segély nélkül ment föl Bécsbe szerencsét próbálni, őt Bacsinszky püspök pártfogása kísérte oda, ezenfelül pedig egy nagybátyja is élt akkor Bécsben, ki az udvarnál testőr volt.

Ennek a bácsinak jóindulata és szeretete folytán Mankovics nemcsak az élet küzdelmeire volt egy időre biztosítva, hanem azon veszélyektől is meglett óva, melyek később a magánosán maradt ifjúra oly végzetesek lettek. Mert kétségtelenül boldogabb lét, nyugodalmasabb életpálya jut neki osztályrészü l s bizonyára egyénisége is jobban kibonthatja magasratörő szárnyait, ha ily nyugodt, boldog körben folyik tovább sorsa, szeretetteljes felügyelet alatt.

Nagybátyja ugyan továbbra is buzdítója és támogatója marad, hanem az a szoros és meleg viszony, mely köztük eleintén fennállott, mégis meglazul s mindinkább széjjel-szakadozik, midőn az öreg bácsi búcsút mond Bécsnek. Mert alig két órára rá, hogy Mihály fölkerült Bécsbe, a bácsi beleszeretett egy Fiume vidékéről való olasz nőbe, kit aztán nőül vett s vele együtt elköltözött az Adria partjaira.

Ez a fordulat igen nagy csapás volt Mihályra. Mihelyt nagybátyja levette róla kezét, az eddig szerény, kevés igényű ifjúból csakhamar egészen könnyelmű fiatal ember vált, aki néha kellenél többet merített a gyönyör forrásaiból. Míg eddig leginkább csak azoknak a barátságát szomjuhozta, kiknek munkássága, életcélja egy nyomon haladt az övével, ezután lassankint mindinkább elhanyagolta tanulmányait és egészen züllésnek indult. Minthogy pedig az a segítség, melyet Bacsinszky juttatott neki,

csakhamar igen kevésnek tetszett neki s annak is bizonyult, egy szép napon fogta magát, búcsút mondott Bécsnek s neki vágott szerencsét próbálni a világnak.

Végigbarangolva Ausztria összes nagyobb városait, előbb Krakkóban állapodott meg, aztán Lembergbe ment át, hol mintegy három esztendeig dolgozott. Innen egy alkalommal kirándulást akart tenni az orosz határon át Kiev felé. Terve azonban balul ütött ki, mert az orosz őrség kémnek gondolta elfogta és becsukta. Utóbb ártatlansága kiderülvén visszatoloncolták Lembergbe. De nem nyugodott azután sem s pár hónap múlva ismét útnak indult. Ezúttal sikerrel is, mert valamelyik sz. Bazil rendű zárdában szerzetesi ruhát szerzett magának s ebbe öltözve túljárt a katonák eszén. Ez alkalommal Mankovics igen sokat nélkülözött, viszontagságokon és megpróbáltatásokon ment keresztül, de sokat látott és tapasztalt is, ami kétségkívül csak hasznára vált neki. Jó nagy darabot járt be akkor ő Oroszországból, volt Kiebben, megfordult Moszkvában, nem is gondolván arra, hogy a nagy Napóleont, aki éppen akkor állott dicsősége tetőpontján, ugyanazokon a jégmezőkön fogja érni a katasztrófa, melyeken ő 1809 telén mászkált. Pedig alig múlt egy pár esztendő, a Grandé Armée színe és virága nyomorultul csakugyan odafagyott az orosz pusztákon s mire a tavasz verőfénye kisütött, a távozó hóval a Bonaparte hatalma is elolvadt. Mankovics már abban az időben ismét Bécsben volt. De eleintén igen szűk viszonyok között tengődhetett. Bacsinszky püspök már akkor nem élt, nagybátyja pedig nem tudta, hogy visszatért Bécsbe. Ha kapott is otthonról vagy máshonnan egy pár garast, ez a támogatás bizonyára nem volt olyan, mely számára a gond nélkül való megélhetést biztosítani képes lett volna.

Ez a nyomorúságos helyzet azonban nem sokáig tartott. Alig egy pár hónapra, hogy visszakerült Bécsbe, megürült a sz. Barbaránál a kántori állás s ő addig könyörgött Olsavszky-nak, a templomlelkésznek, míg szive csakugyan meglágyult irányában s a megürült állásra őt nevezette ki.

¹ A balázsvágási lelkészi hivatal szíves közlése szerint.

² L. b. Hodinka Antal: A munkácsi püspökség története. Budapest. 1910. 590-597. 1.

³ A balázsvágási lelkészi hivatal szíves közlése szerint.

Ez a szerencsés fordulat roppant könnyített eddigi mostoha viszonyain. Fölszabadulva az aggodalmaktól és a gondoktól, most már egészen nyugodtan dolgozhatott volna.

De közben és egészen váratlanul más alakulást vett élete sorja.

Mióta Mankovics búcsút mondott az ungvári papnevelőintézetnek, nem volt még odahaza. Nagyon természetes, hogy midőn tizennégy viszontagságos változatokban gazdag év után látogatába jött szülőföldjére, mindenki érdeklődéssel fordult feléje.

1813. őszén történt ez. Nagy rokonsága lévén, sokfelé hívták. Egy amolyan szolid atyafiságos céccó alkalmával, minő a kárpátalji papi házaknál ma is járja, összehozta őt a sors néhai Danilovics Antal, hardicsai lelkész, ifjú özvegyével, született Bacsinszky Máriával. Az alig húszesztendős, magas termetű, karcsú menyecske sajátos, eredeti asszony volt. Nagy, álmodozó, világoskék szemei révetegen tekintettek félig lehunyt, selymes pillái alól a távolba, mintha valami elérhetetlen után sóvárogna. Hófehér arcának koloritje egyre változott, majd vérhullám csapott homlokára, majd ismét halálosan sápadt lett, amint a belső indulatok korbácsolták örökké nyugtalan, örökké ideges kedélyét. A fiatal festő úgy belébolondult, hogy egy-két napra már a kézfogót is megtartották.

Mankovics kettős célt ért el ezen házasság révén. Kapott egy jóra való, derék, gondos, feleséget. Amellett összeköttetésbe jutott a munkácsi papi házakkal. A nagy terjedelmű Bacsinszky család akkor igen előkelő szerepet játszott az egyházmegye életében. Még a lakodalom napját sem tűzték ki s ő már megkapta a püspöki hivatal okiratát, melylyel őt az újonnan rendszeresített egyházmegyei festői állásra nevezték ki.

Ezzel tulajdonképpen a fiatal pár megélhetését akarták biztosítani, de önmagában is igen üdvös intézkedés volt ez. Mert egész sereg férc-munkás garázdálkodott idáig az egyházmegyében. Ezentúl pedig minden terv előzőleg be lett terjesztve a püspöki hatósághoz s kivitelre csak az a mű került, melyet Mankovics megfelelően

talált. Természetesen a munkát is első sorban ő kapta s ha csak ő nem vállalta, köthettek a hitközségek mással is szerződést. De ez esetben is a felülvizsgálat Mankovics kezében volt.

Mi volt első műve, minő sikert ért el vele s hol lappang? Nem tudjuk.

Búcsút mondván Bécsnek, ezentúl Mankovics állandóan Ungváron lakott s csak ez időtől ismerjük közelebbről munkásságát is. Mint a munkácsi egyházmegye festője, természetesen első sorban ennek a szükségleteit kellett kielégítenie. Főleg Ungban, Seregben és Ugocsában van tőle még ma is sok ikonostasion. De Zemplénben, sőt Sárosban is dolgozott. A szánkói templom nemrég lebontott ikonostasionjának az alsó jobb sarkában volt egy igen sikerült képe, mely Mária consolatrix-ot ábrázolta. Ugyancsak tőle való az izbugyaradványi templomban a tabernaculum fölött látható Annunciatio Beátáé Máriáé Virginis kép, mely 1818-ban készült s a minyevágási templomban látható: Krisztus sirbatétele. Ő festette aztán a csabaházai (1814), a bélavézsei (1817), fulyáni (1830), nyágói (1831), felső-csebényi a voliczai (1834) stb. egyházak ikonostasionjait egészben.

Ára egy ilyen képállványnak változó volt s többé-kevésbé az illető hitközség anyagi erejétől függött. Például a bélavézseiek 1750 váltó forintot fizettek, míg a felsőcsebényiek csak 337 forint és 89 krajcárt. Mert tudnunk kell, hogy ezek a képek régi megszokott minta szerint készültek s nem voltak egyebek, mint többé-kevésbé sikerült illusztrációi az egyház múltjából merített tárgyakkal. Ez időtájt még Oroszországban sem tekintették a képírók a vallásos filozófiának tolmácsolását feladatuknak. Mankovicsnak pedig ideje sem volt rá, hogy a lényegbe elmerüljön, mert nem szabad felednünk azt sem, hogy egy teljes képállvány maga 42 képből áll.

Az egyházmegye ugyan sok dolgot adott neki. Hanem azért magánosok megrendelését is szívesen vette, így tudjuk, hogy Chira András eperjesi prépost, hátrahagyott vagyonán bizonyos képekért 120 váltó forint követelése volt.

Sokat el is ajándékozott barátainak, ismerőseinek, rokonainak. Beregben, Ungban, Zemplénben egyes papi házakban még napjainkban is akad egy-egy Mankovics kép.

Legtöbbet veje, Tizedy Gábor, szlovinkai lelkész örökölt tőle.

Ebben a gyűjteményben, mely most Zubriczky Teofán, nyugalmazott postafőtiszt, birtokában van, a következő képek vannak:

Szűz Mária a térdein álló Jézussal	1829-ből
Krisztus sirbatétele	1830-ból
Ámor diadalkocsija	1830-ból
Sz. Bernád remete	1836-ból
Krisztus és a Szamaritánus nő a kútnál	1837-ből
Madonna della sedia	1837-ből
Krisztus a keresztfán	1839-ből

Ezek az elősorolt képek mind másolatok, aki megfordult a Belvederben, azonnal ráismer a mintára. De meg kell jegyeznünk, hogy az eredetit igen hüen adta vissza, különösen a Szűz Mária, Sz. Bernád és Madonna della sedia sikerültek, pedig Bécsben csak vázlatokat készített róluk s késő évek multán dolgozta ki azokat Ungváron.

Van azonban egy pár eredeti kép is ebben a gyűjteményben. Ezek:

A tengeri rabló, Vörösmarty költeményeihez, Lót leányaival, József és Putifár, Nőt csábító rabszolga, Magdolna, Tizedy Gábor, mint fiatal pap, Tizedyné Mankovics Melánia, Tizedy Irma, a festő egyik unokája, mint fiatal leány, Mankovicsné született Bacsinszky Mária.

Maga Mankovics a hagyomány szerint tükör segítségével festette meg a saját arcképét.

Ezek a képek nincsenek keltezve. A legjobb köztük József és Putifár, melyen különösen József alakja igen kifejező.

4 L. b. 512/1825. sz. alatt a munkácsi püspöki levéltárban.

5 U. o. 6/1848. sz. alatt.

6 U. o. 1899:1850. sz. alatt.

7 U. o. 2583 1850. sz. alatt.

8 U. o. 3576/1851. sz. alatt.

9 U. o. 3727 2851. sz. alatt.

10 Az ungvári lelkészi hivatal szíves közlése szerint

11 3828/1853. sz. alatt a munkácsi püspöki levéltárban.

Mankovicsot utóbb szél ütötte és egy ideig Szlovinkán élt. Halála előtt azonban közvetlenül ismét visszatért Ungvárra, hol háza és szőlője is volt. Bár szépen keresett, hanem azért igen gyakran volt pénz szűkében. 1825. április 27-én 400 forintot vett föl az ungvári papnevelőintézet pénztárából⁴, 1848-ban 200 váltó forintot szavaztak meg neki «szokott óvások mellett» a papárvák pénztárából.⁵ 1850-ben 500 forintot kért⁶, ugyanezen évben még 200 forintot⁷, majd egy évvel utóbb 400 forintot.⁸

De ekkor már súlyos beteg volt s mert az ecsetet nem forgathatta, 1851-ben nyugdíjért folyamodott.⁹

1853. október 21-én halt el, életének 68-ik évében, az anyakönyvi bejegyzés szerint hideglelésben.¹⁰ Felesége előzőleg özvegy papné lévén, részére a püspöki szentszék papözvegyi nyugdíjat folyósított.¹¹

Mankovics fejlődésében legnagyobb része az akadémiának volt. Itt ismerkedett meg a művészet elméletének és gyakorlatának elemeivel. De nagy hibája, hogy az elfogadott úton szinte gondolkodás nélkül haladt tovább s legjobb kompozícióiban is a bécsi szellem festői tolmácsa volt, szigorúan ragaszkodván a tradíciókhoz s az iskola szabályaihoz, noha fölfogásban, érzésben olykor-olykor nagy erőt is árult el.

MANKOVICS MIHÁLY

„A múlt század elején nagyon megbecsülték és értékelték festményeit, ma már azonban a feledés fátyla borítja ezt a változatosságában gazdag művészi életpályát, holott Mankovics Mihálynak köszönhetjük végeredményben, hogy a munkácsi és eperjesi egyházmegyék templomainak ikonosztázain a komoly művészi törekvés kapott érvényesülési lehetőséget.

A sáros megyei Balázsvágáson született 1785. október 16.-án régi görög katolikus papi családból. Atyja Mankovics Mihály, anyja pedig Hodobay Anasztázia volt. Középiskolai tanulmányait Lőcsén végezte el, majd az ungvári papnevelő intézet növendéke lett.

Itt történt vele egy kis esemény, ami új irányt szabott életének. A vizsgák alkalmával Bacsinszky András püspök észrevette, hogy Mankovics nem figyel, hanem valami papirossal foglalatkosodik. Szigorúan felhívta a figyelmetlenkedőt, hogy mutassa meg azt a papirost, s nem kis csodálkozására látta azon a saját rögtönzött, de mégis kitűnően sikerült arcképét.

A kiváló művészi érzékkel rendelkező püspök meglátta a sebtében papírra vetett rajzban az istenadta művészi tehetséget, még abban az évben (1802.) Bécsbe küldte, hogy beiratkozassék a festőakadémiára.

Tanulóévei alatt Bacsinszky püspök és a császári udvarban testörködő nagybátyja támogatta. Utóbbinak elköltözése után azonban könnyű életre adta magát, s az önképzést is elhanyagolta. Végül is búcsút mondott Bécsnek, bebarangolta Ausztriát, s Krakkón keresztül Lembergbe ment, ahol három esztendőn át szinte kizárólag egyházi tárgyú festményeket festetett. Bazilika szerzetesnek öltözve sikerült

kijutnia a keleti egyházi művészetnek egyik patinás központjába, Kijevbe, sőt meglátogatta az aranyos ikonok városát Moszkvát is. Sok színnel gazdagodott művészete visszavitte Bécsbe. Közben (1809) meghalt pártfogója, Bacsinszky püspök, s hogy megélhetését biztosíthassa, a Szent Borbáláról nevezett görög szertartású szeminárium templomában a kántorságot vállalta el.

Életének új fordulópontja 1813-ban következett be, mikor sáros megyei hazájába visszatérve, feleségül kérte a korán elhunyt Danilovics János hardicsai lelkész ifjú özvegyét Bacsinszky Máriát.

A nyugtalan vérű festőt bájos hitvese végleg itthon marasztalta. Bradács Mihály generális vikárius a munkácsi egyházmegye művészeti tanácsadójává nevezte ki, s ettől kezdve ő gyakorolta a felügyeletet valamennyi templom művészi berendezése felett. Kiváló buzgalommal vizsgálta meg a jóváhagyás céljából felterjesztett tervezeteket, s kritikaival és tanácsaival irányt szabott a templomi festészetnek.

De ő maga is kivette részét a munkából. Egész sor ikonosztázt festett (Csabaházán, Belovezsán, Fulyánán, Nyágón, Felsőcsebényen, Volicán), említésre méltó az izbugyaradványi templom részére festett „Örömhírvétele”, a minyevágási templom részére festett „Krisztus sírba tétele”.

Bécsi tartózkodása idején egész sor művészi másolatot készített. Eredeti művei közül nevezetesebbek még: önarcképe, József és Putifár, Magdolna, Nőt csábító rabszolga, Lót és leányai c. képei, valamint a feleségéről, leányáról, vejéről és unokájáról festett képei.

1853. október 21-én Ungváron hunyt el.”

Bibliográfia

Buzási 2016 – Buzási Enikő, *Források a magyarországi, erdélyi, valamint magyar megrendelésre dolgozó külföldi művészek bécsi akadémiai tanulmányaihoz (1726–1810)*, Kivonatok az Akaedemie der bildenden Künste Wien beiratkozási protokollumaiból és névjegyzékeiből, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet, Budapest 2016.

Frický 1971 – Alexander Frický, *Ikony z východného Slovenska*, Košice, 1971.

Gábor 2017 – Milan Gábor, *Ikonostas v gréckokatolíckom Chráme sv. apoštolov Petra a Pavla v Kojšove*, in Šimon Marinčák – Petr Žeňuck ed., *Medzikultúrne vzťahy Východnej cirkvi s latinskou v Uhorsku do konca 18. storočia*, Košice – Bratislava 2017, 259–300.

Grešlik 1994 – Vladislav Grešlik, *Ikony Šarišského múzea v Bardejove, Icons of the Šariš Museum at Bardejov*, Bardejov, Ars Monumet, 1994.

Kavachovichova-Pushkar'ova – Pushkar 1971 – Бланка Кавачовичова-Пушкар'ова, Імрїх Пушкар, Дерев'яні церкви сїднього обряду на Словаччинї, *Науковий збірник Музею української культури в Свиднику 5*, Пряшїв, 1971.

Liška – Gojdič 2015 – Anton Liška – Ivan Gojdič, *História a architektúra gréckokatolíckych murovaných chrámov tereziánskeho typu na Slovensku*, Prešov, Vydavateľstvo Prešovskej Univerzity, 2015.

Lyka 1981 – Lyka Károly, *A táblabíró világ művészete, Magyar művészet 1800–1850*, Budapest, 1981.

Приймич 2007 – Михайло Приймич, *Перед лицем твоїм. Закарпатський Іконостас*, Ужгород, 2007.

Приймич 2014 – Михайло Приймич, *Іконостаси Закарпаття*, Ужгород, Всеукраїнське державне видавництво Карпати, 2014.

Puskás 2008 – Puskás Bernadett, *A görög katolikus egyház művészetét a történelmi Magyarországon, Hagyomány és megújulás*, Nyíregyháza, Szent Atanáz Görög katolikus Hittudományi Főiskola, 2008.

Сирохман/Сyrokhman 2000 – Михайло Сирохман / Mykhailo Syrokhman, *Церкви України Закарпаття/Churches of Ukraine Zakarpathia*, Львів/L'viv, 2000.

Terdik 2009 – Terdik Szilveszter, Ján Rombauer a gréckokatolici, *Tendencie v maliarstve Mukačevskej gréckokatolíckej eparhie na prelome 18. a 19. storočia*, in Katarína Beňová ed., *Ján Rombauer (1782–1849)*, Levoča, Petrohrad, Prešov, Bratislava 2010, 129–144.

Terdik 2011 – Terdik Szilveszter, „...a mostani világnak ízlésse, és a rítusnak módja szerint”, *Adatok a magyarországi görög katolikusok művészetéhez*, Nyíregyháza, 2011. (Collectanea Athanasiana I/5.)

Terdik 2014 – Terdik Szilveszter, *Görögkatolikus püspöki központok Magyarországon a 18. században, Művészet és reprezentáció*, Nyíregyháza, 2014. (Collectanea Athanasiana VI/1.)

Miesto predslava

Medzi mojimi materiálmi a bádajúc na rodokmeni rad – radom som natrafil na svojich šľachtických predkov. Nie celkom som tomu rozumel, prečo sa vytratil do zabudnutia. Stratili sa, rozpustili zaiste vo víre dejín 20. stor. Bádanie životného diela maliara Michala Mankovitsa (Blažov, 16. október 1785 – Užhorod, 21. október 1853) skutočne osvetlila moje tušenie. Jeho otec, Michal Mankovits, bol gréckokatolíckym farárom v Blažove, jeho matka Anastázia Hodobayiová, pochádza z uhorskej šľachtickej rodiny, ako gr. kat. kňazská dcéra – pre mňa, poznajúc náš rodokmeň, je nepochybné jeho maďarská identita, materinský jazyk.

Severné Uhorsko rozdelené na tri časti fyziologicky, historicky, ale aj v našom kultúrnom dedičstve, bolo rozdelené. Svoju identitu hľadajúci ani v nástupníckych štátoch nedokážu, že kto k akej národnosti sa hlási a hlásil. V dnešnom Slovensku, Ukrajine nikto nemal záujem kedysi seba verejne hlásiaceho sa pôvodom za Maďara, bádať o jeho živote a životnom diele. My sme však boli od neho izolovaný, podľa vedomie nových predkov na území dnešného Maďarska ani netvoril. Od starých rodičov a rodičov, na mňa ponechanom dedičstve viem: odhliadnúc od toho, že moji predkovia žili v Hornom Uhorsku, teda na Slovensku, v Blažove (starobylé sídlo mojich predkov, v Blažove, v r. 1952 zrovnali so zemou buldozércom, vytreli z máp, spálili jej históriu, vyhlásili za vojenské pásmo, a do r. 2014 nebolo dovolené o tom ani rozprávať), v Šambrone, Bajerovciach, Brezovici, na území blízko Poľska, počas stáročí sa pokladali za Maďarov, maďarčina bola ich materinským jazykom. Moji predkovia, ktorí zväčša boli kňazmi, písali históriu svojej dejiny latinsky a maďarsky. Ak si prečítame môjho skoršie známeho predka – vydavateľa Biblie vo Vizoly (H), Valentína Mankovita (Mankovitsa), po vydaní za dva roky preloženom a vydanom Indexe Biblie (1593), s kludom môže povedať, tak isto dobre rozprával maďarsky, ako Gašpar Károli (Károlyi), ale aj to je isté, že veľmi dobre vedel aj latinsky a nemecky, predsa však na viacerých miestach ho spomínajú, ako Poliaka. A jeho vnuk, bol už gréckokatolíckym kňazom slúžicim v Blažove, Ján Mankovits, ktorý písal históriu našej rodiny latinsky a maďarsky – v slovanskom jazykovom prostredí. Poznávam zaujímavosť: môj otec – Ákos Mankovits (moja matka: Katarína Szabóová, - 4. apríla 1920 – Debrecín (H), 13. september 1974) bol maliar, ako stredoškolský profesor ruštiny – angličtiny – kreslenia, tiež vyrastal v Brezovici (SK) ako Maďar v slovenskej obci, a strednú školu ukončil v Berehove (UA) a univerzitný

diplom získal v Budapešti a Debrecíne (H). Mal jazykové skúšky vyššieho stupňa zo siedmich jazykov, mimo iné zo slovenského, českého a latinského jazyka.

Bádajúc po maliarskej činnosti Michala Mankovitsa na Slovensku, tiež ovládal viacero jazykov, vyhľadal som Gréckokatolícke arcibiskupstve v Prešove (SK), Prešovská archieparchia, Jeho Excelenciu pána arcibiskupa – metropolitu Jána Babjaka, aby podporil moju iniciatívu. Hneď ju podporil, dostal som od neho „sprievodný list“, podľa ktorého na území arcibiskupstva, v jej chrámoch môžem bádať a s výmenou pýtal zato len toľko, aby som sa s nimi podelil o výsledky bádania, a skrze to pomáhajúc tejto práci, nakoľko o starých chrámoch žiaľ je málo údajov a dokumentov stojí k dispozícii a takto arch. Agnesa Jánošová, inšpektorka pamiatok; Dr. Silveszter Terdík, historik umenia; Szabolcs Demjan, historik a sám som skrze návštevu týchto chrámov by sme sa viac dozvedeli. Ponúkol nám veľadôstojného o. Gabriela Székelya, riaditeľa archívu Gréckokatolíckeho arcibiskupstva v Prešove, o ktorom sa po čase potvrdilo, že sme bratrance II. stupňa (jeho starý otec Michal Székely, bol gr. kat. kňazom, ktorého manželka bola Alžbeta Mankovitsová, kňazská dcéra pochádzajúca z uhorskej šľachtickej rodiny a sestru môjho starého otca), on bol tým, ktorý nás sprevádzal vonkoncom na cestách po Slovensku, uťahujúc námaše jazykové ťažkosti a s vynikajúcim poznaním aj okolia, veď ako gr. kat. kňaz s maďarskými koreňmi slúžil na mnohých miestach východného Slovenska. Na Podkarpatskej Rusi, na Ukrajine, som vyhľadal Jeho Excelenciu pána Milana Šášika, mukačevského gréckokatolíckeho biskupa, ktorý tak isto podporoval moje bádanie, zabezpečil nám ubytovanie, a slobodné bádanie nám povolil na území svojej eparchie.

Počas nášho výskumu sme našli pôvodné, reštaurované, premalované alebo ešte neoznačené, resp. nemáme malby, ikonostasy a zlomky ikonostasov.

Za otvorenú pomoc k našej práci sme dlžní poďakovaním Jánovi Babjakovi, arcibiskupovi – metropolitovi, Milanovi Šášikovi, biskupovi; otcovi Gabrielovi Székelyimu, Františkovi Erfánovi, akad. maliarovi a riaditeľovi Múzea Jozefa Boksaiho v Užhorode a Michalovi Primychovi, historikovi umenia, ako aj pracovníkom Zemplínskeho múzea v Michalovciach a Šarišského múzea v Bardejove.

Tamás Mankovits

Michal Mankovits na Akadémii výtvarných umení vo Viedni.

Mesto Viedeň vonkoncom sprevádza 1100 ročné dejiny úzkych vzťahov k Uhorsku. Počítajúc aj v dejinných krokoch mimoriadne dlhý čas veľakrát ťažké, plné útrap, inokedy plne predvídajúce, prekvitajúce udalosti prinášalo pre naše národy.

Susedné, vzájomne následné veľmocami významnou úlohou ovenčené mesto a našou vlasťou vytvorené politické, kultúrne a obchodné vzťahy neustále významný vplyv vzájomne využívali nielen v osude mesta a vlasti, ale aj strednej a juhovýchodnej Európy. Následne po tragických dôsledkom porážky v bitke pri Moháči v r. 1541 naša krajina sa dostala do stavu územného rozdelenia skoro 150 rokov bola nútená stáť zoči – voči trpkému obdobiu tureckej okupácie. Na území Uhorského kráľovstva vládnuca dynastia Habsburgovci na tróne nemecko – rímskej a potom Habsburskej ríše s menšími a väčšími prestávkami až do r. 1918. Všetko toto vytvorilo možnosť tomu, že funkcionálne, ako hlavné mesto ríše – Viedeň, aj pre Uhorsko sa stalo najúrodnejšou duchovnou baštou cez dlhé stáročia. Existenciu prekvitajúceho kultúrneho systému v priebehu našej histórie potvrdzuje množstvo stojacich príkladov. Na Viedenskej univerzite založenej v r. 1365 tisíce mladých z Uhorska pokračovalo v štúdiách a v r. 16. stor. na tejto univerzite učil Ján Silvester a v tomto meste dal základy rukopisov Rakúskej národnej knižnice Ján Zámbocki. Tu bola založená v r. 1623 pre ďalšie štúdiá bohoslovcov z Uhorska nepopierateľné zásluhy získajúca inštitúcia, Pázmaeum a veľa mladých z vyšších vrstiev sa obrátilo medzi múrmi Theresiana založenej Máriou Teréziou. Medzi členmi povolaných za členov jej telesnej stráže v r. 1760 môžeme si uctiť mimochodom prvých hlásateľov uhorského osvietenstva: Abraháma Barcsayiho, Sándora Baróczyiho s jeho dielom tragédie pod názvom „Ágis“ vydanou v r. 1772 a s Gyögyom Bessenyeim, otvárajúcim novú éru v dejinách literatúry a o niekoľko desaťročí zasa so Sándorom Kisfaludym.¹

Z hľadiska rozvoja umeleckého života v Uhorsku prevyšujúca úloha zaujímalas aj dodnes fungujúca Akadémia výtvarných umení vo Viedni, v rámci ktorého tak veľa vynikajúcich uhorských umelcov si vybrúsilo svoj talent počas minulých troch stáročí. Na nemeckom jazykovom teritóriu prosí takúto reštitúciu založil v r. 1692 dvorný maliar Peter Strudel. Inštitúcia nemala dlhého trvania, lebo po krátkom čase po smrti jej zakladateľa, zatvorila v r. 1714 svoje brány.²

Veľký počet žiakov navštevujúcich Strudelovu akadémiu, ďalej vysoká spoločenská potreba predstavujúca

voči fungovaniu na úrovni dobre organizovanej umeleckej školy inšpirovala nato Jakuba van Schuppenta, komorného maliara Karola VI.³ je v r. 1725 v memorande predloženom cisárovi v r. 1725 sa usiloval o znovu otvorenie zrušenej inštitúcie. Po pozitívnom zhodnotení žiadosti, v apríli v r. 1726 pod vedením van Schuppenta a protektora grófa Gundakera von Althana začala akadémia znovu svoje pôsobenie.⁴ V jeho štatúte možno cítiť inštrukcie duchovne a spôsobu výuky patinovanej akadémie v Paríži, ďalej vysvitá, že na odboroch maliarstva, sochárstva, staviteľstva (architektúry) a medirytiny táto škola bola rozdelená. V jej školskom pláne bola zastúpená aj veda umeleckej anatómie, ktorej význam je o to hodný pozornosti, že na Viedenskej univerzite až v r. 1739 vytvárajú katedru anatómie. Následne po smrti van Schuppenta (1751) sa uskutočnila reorganizácia tejto inštitúcie, výsledkom ktorej sa zrodil v zmysle nariadenia rektorát, ako aj profesorov zvolili na zmysle nariadenia rektorát, ako aj profesorov zvolili 3 – ročné cykly. Vo vedení akadémie bol Michelangelo Unterberger a potom následne Paul Troger. Spomedzi uskutočnených reforiem jednou najviac pozoruhodných obnov. Že umožnila prihlasovanie aj remeselných učňov talentovaných v praktickom kreslení žijúcich uprostred chudobných pomerov, ba pre nich v nedelu a sviatky otvorili osobitné kurzy.⁵

Počet študentov už okolo r. 1720 presiahla stovku a behom krátkeho času sa zvýšil na dvojnásobok. Študenti umenia z Uhorska už od začiatku vo významnom pomere figurovali v radoch akademikov. Výrazným v tomto ohľade bolo hlavné mesto Budín, ale aj väčšie mesta Slovenska (Kremnica, Banská Štiavnica, Košice, Levoča) a k cisárskemu mestu, mestá západného Slovenska resp. Uhorska (Bratislava, Trnava, Sopron Köszeg, Szombathely) tiež vo väčšom počte vysielali svojich synov do tejto inštitúcie vysokej úrovne. Pre dynamické, v rýchlom tempe sa zvyšujú počet poslucháčov predtým v zúžených rámcach fungujúca inštitúcia často sa sťahovala do iných budov. Po r. 1720, v nasledujúcich štyroch desaťročiach osemkrát menila svoje sídlo spomedzi, ktorých si zaslúži zvlášť spomenúť daný Anna – Gassea, niekdajší rehoľný dom jezuitov, ako aj Schönbrunnerhaus, kde za prítomnosti Karola VI. v rámci slávnosti prvýkrát rozdelili zlaté medaile skrze cisára založenej akadémie. Toto najvyššie vyznamenanie akadémie spomedzi výborných umelcov mohol prevziať v r. 1735 Friedrich Adam Oeser, narodený v Bratislave, neskorší riaditeľ

1 Gábor Ujváry: *A magyar törtélem nyomában Bécsben*. In: <http://www.becs.balassiintezet.hu/> 2011- 11-08-23-07-29/

2 Gyula Fleischer: *Magyarok a Bécsi Képzőművészeti Akadémián*. 1935, s. 7.

3 *Aj pod menom Karol III. vládol, ako uhorský kráľ*.

4 *Fleischer 1935*, s. 8.

5 *Fleischer 1935*, s. 9.

akadémie v Lipsku, ktorý neskôr pôsobil aj ako učiteľ kreslenia Goetheho a Winckelmann.⁶

V histórii akadémie nasledujúcou významnou zástavkou znamenala jar r. 1766, keď Jakub Schmutzer následne po štvorročnom pobyte v Paríži sa späť vrátil vo Viedne a otvoril odbornú školu medirytectva. Stanovy schválila Mária Terézia v decembri nasledujúceho roku (1767). V r. 1767 kancelár Kaunitz za sebou svojou podporou rozšíril okruh činnosti akadémie vznikom odbornej triedy rytcov medailí. Vysokú úroveň pôsobenia školy ilustruje, že umenie rytectva medailí cisárskeho mesta aj v rámci Európy disponovalo vynikajúcim významom. V odbornej škole medirytectva prebiehajúci rušný umelecký život inšpiratívne pôsobil na pôsobenie akadémie, a obe inštitúcie v podstate súťažili navzájom o talentovaných žiakov. Práve preto zrodila sa myšlienka zlúčenia inštitúcií, o ktorej sa diskutovalo, ktorú nakoniec Mária Terézia s vydaným nariadením v r. 1773 s povďačnosťou sa aj uskutočnilo. Názov zjednotenej inštitúcie sa stala Cisárska a kráľovská zjednotená akadémia výtvarného umenia, a so 6 odbornými triedami pokračovala v činnosti (maliarstvo, sochárstvo, rytectvo medailí, staviteľstvo (architektúra), medirytectvo)⁷ Následne po zjednotení uskutočnené úspešné reformy, resp. angažovanie vynikajúcich profesorov spolu doniesla so sebou novší rozmach, vďaka čomu na konci storočia rozvíjajúce sa obdobie klasicizmu prežívala svoju dobu rozkvetu. V spojitosti s činnosťou akadémie vo Viedni veľmi priaznivé názory možno čítať z tohto obdobia. V spomienkach istého nemeckého akad. maliara Schnorr von Karolsfeld dlho oslavuje svojho učiteľa Friedricha Heinricha Függera, na jeho hodinách sa naučil užitočné poznatky a spôsoby výuky kreslenia inštitúcie by som nazval hodným príkladu a povyšuje ho nad spôsob výuky na akadémii v Paríži. Užitočnú a plodnú existenciu výuky dokazuje, že z Nemecka, Švajčiarska, Talianska, Uhorska, ba aj z amerického kontinentu sa hrnuli študenti medzi múry tejto slávnej školy.⁸ Z krajín pravoslávneho (grécko – východného) vierovyznania prišlo viacero ikonopiscov do Viedne, ba ešte aj zo vzdialeného Nórska a Estónska prichádzali chovanci rozvíjať svoje umelecké schopnosti.⁹

Ťažké je presne určiť, aký bol počet študentov z Uhorska študujúcich na akadémii vo Viedni. Bola síce vytvorená evidencia získaná o poslucháčoch získajúcich prijatie, ale do tých zaznačili iba mená výtvarných umelcov, maliarov a sochárov, ale aj spomedzi týchto všetkých. V intervale medzi r. 1789 – 1848 registrovali približne 3.200 prihlásených, a spomedzi týchto 10% prichádzajúcich z Uhorska a Sedmohradska zväčšila spoločenstvo chovancov. Avšak matriky kurzov nás informujú o tom, že od tohto oveľa viacej, skoro 865 zapísalo sa vo

vyšetrovanom období z Uhorska. Samozrejme medzi nimi je možné nájsť nielen zástupcov výtvarného umenia, ale aj mená remeselných učňov, ktorí chceli vo zväzku tejto inštitúcií veľkej minulosti svoje odborné znalosti rozvinúť na umelecký stupeň. Z poslucháčov Uhorska sa 47% pripravovalo za výtvarného umelca, 27% študovalo stavebníctvo (architektúru), a tak isto 27 % na niektorom poli umeleckých remesiel (napr. zlatník, kamenár, odlievač z bronzu, knihovník atď.) pokračovali vo svojich štúdiách.¹⁰

V r. 1810 sa na čelo kuratória akadémie dostal knieža Metternich. Neskorší kancelár riše počas 37 rokov zastával tento úrad. V týchto desaťročiach sa rozvíja, a vydáva sa na podmaňujúcu cestu nový štýl doby, romantizmus, v ktorom leví podiel mali dve určujúce osobnosti profesorov, Leopold Kupelwieser a Joseph von Führich. V ich tvorbe môžeme vidieť obdivuhodný prejav monumentálneho historického maliarstva: Významnou postavou romantickej krajinomalby bol na akadémii Ferdinand Georg Waldmüller, strážca galérie na akadémii a autor viacerých revolučných rozpaľujúcich, bojových pamfletov, obľúbený profesor študujúcej mládeže.¹¹

V r. 1848 rakúska, ako aj uhorská revolúcia a oslobodzovací boj samozrejme s veľkým otrasom zasiahlo vo výuke akadémie. Väčšina uhorských študentov prerušila od jari 1848 do jesene 1849 svoje viedenské štúdiá. Na rad organizačných reforiem uskutočnených počas revolučných mesiacov rozšírili radu akadémie, zrušili kuratórium a podriadili riadenie akadémie pod ministerstvo školstva. Profesorský zbor tejto inštitúcie takí slávni maliari tvorili, ako Karl Rahl, ktorému neskôr v jeho prekvitajúcej súkromnej škole sa zjavili. Také vynikajúce osobnosti uhorského maliarstva, ako Károly Lotz a Károly Thán. V r. 1865 sa zapísal na akadémii Michal Munkácsy, ktorý krátky čas neskôr, ako najväčšieho vplyvu doby fenomén maliarstva v Uhorsku vytvoril v neoceniteľnej hodnote svojich diel. Munkácsy ešte v tom istom roku bol nútený z inštitúcie medzičasom urobiť povinným, a za dosť vysoko ustanovený štúdijný poplatok, čo talentovaný mládenec s chudobných pomerov nedokázal zaplatiť. Medzi určujúcimi osobnosťami profesorov hodno spomenúť, ešte meno Christiana Rubena, ktorý prišiel z Prahy na riaditeľský stolec inštitúcie s veľkou minulosťou a zastávala túto úctyhodnú pozíciu cez 20 rokov. Do rady tejto inštitúcie po čase pozvali z Uhorska Daniela Jozefa Böhma, riaditeľa Múzea vo Viedni. V r. 1872 sa z Ríma do Viedne presťahoval maliar Anselm Feuerbach, ktorého miesto v r. 1876 prevzal v Soproni narodený Henrik Angeli. Na práce tvorcov z Uhorska prakticky vplýval trvalo Christian Griepenkerl, jeho asistent od r. 1884 do r. 1887 bol Lajos Michalek z Uhorska. Popri ňom musíme

ešte spomenúť s veľkým vplyvom Eduarda Lichtenfelsa, profesora krajinára.¹²

V r. 1880 vzniká na akadémii odbor malby zvierat a nasledovne významnejšiu obnovu môžeme spomenúť, že v r. 1891 vo voľnej prírode uskutočneného cieľa na účinnejšiu prax vytvorili v jednom z parkov vo Viedni priestor „plain air“. Na doteraz priam nepretržité putovanie, nútená inštitúcia našla v r. 1877 konečný domov v impozantnom renesančnom paláci na Schillerplatz. Dňa 26. októbra 1892 oslávila inštitúcia 200 – ročné výročie jej existencie.¹³

Aj spomedzi významných reprezentantov umeleckého života v Uhorsku viacerí patrili medzi chovancov akadémie. Ján Michal Hesz, narodený v Jágri, pochádzajúci z Tirolska v r. 1794 mal účasť v tom počte, že získal najvýznamnejšie vyznamenanie kráľa Karola III. zavedeného v r. 1831, zlatú medailu za svoju malbu pod názvom – Primos žiada od Achiellesa mŕtve telo Hektora, čím získal aj štatút člena Cisárskej inžinierskej akadémie.¹⁴ Od r. 1791 v inštitúcii študoval a už vtedy viac cien získal svojimi obrazmi a v r. 1792 – 1793 zasa bol nápomocný Franzovi Antonovi Maulbertschenekovi vo vytvorení fresky na Lýceu v Jágri. Jeho príchod vo Viedni zasa vždy bol otvorený pre jeho krajanov z Uhorska: Pál Bálkay, Samuel Nagy, Mihály Vándza, Samuel Kiss a Elek Marczinkej, ako zapísaný poslucháči Akadémie výtvarných umení mohli brať účasť na ďalšom vzdelávaní sa v jeho umeleckom ateliéri v Máriehilfe.¹⁵

Meno Károly Markó vstúpil do dejín umenia, ako zakladateľa krajinnej malby v Uhorsku. Umelec narodený v Levoči v r. 1822 sa presťahoval do Viedne, keď vstúpil do radu poslucháčov Akadémie výtvarných umení. V r. 1840 ho zvolili za člena Uhorskej akadémie vied. Spomedzi krajinárskych obrazov v idylickej nálade môžeme napr. spomenúť popri obrazoch pod názvom – Lesná cesta a Krajinka v Tirolsku aj série obrazov – Jaskyňa Ággtelek.¹⁶

Károly Brocky sa narodil v r. 1807 v Temešvári. Ako vynikajúcemu portrétistovi sa mu podarilo dostať na viedenský, ako aj anglický kráľovský dvor. Nasledoval tradície anglickej malby portrétov vo svojej tvorbe, zhotovil aj akty, na ktorých je cítiť barokový a taliansky neskoro – renesančný vplyv. V r. 1825 získal prijatie medzi chovancov inštitúcie. V dôsledku svojich štúdií trvajúcich do r. 1832, ako dôstojné za svoje krásne malby, mal

účasť v r. 1826 a 1827 na Gundelovej cene, v r. 1830 získal Lampiovu cenu, a v r. 1832 zasa mohol prevziať Zlatú medailu Dvornej ceny.¹⁷ V r. 1834 tri jeho diela dali na verejnú výstavu Akadémie. Jeho mimoriadne bohaté životné dielo mimo iné chvália portréty znázorňujúce generála Gyögya Kmetya a ministra obrany Lázára Mészároša. Uprostred 40 – tých rokov 19. stor. vytvoril oltárny obraz v Prešove, ktorý sa žiaľ stal obeťou požiaru v r. 1913.¹⁸

Mikuláš Barabás, pochádzajúci z Markušoviec, výnimočný majster malby uhorského biedermeiru sa v r. 1829 zapísal na akadémii. Mimo obrazov krajín maľoval portréty priam všetkých politikov, umelcov, spisovateľov a významných osobností svojej doby, ktorí verne dokazujú vynikajúco jeho charakterovú schopnosť a vysokú úroveň technickej vedomostí. V r. 1836 ho zvolili za korešpondenta Uhorskej akadémie vied. V r. 1842 vytvoril zvečnený akvarel položená základného kameňa Lánchídu (Reťazového mostu) v Budapešti.¹⁹ Medzi portréty zobrazujúce skutočnosť môžeme pripočítať zvečnených Ferenc Liszta, Arthura Görgeyho a manželku grófa Istvána Széchenyiho, Grescence Seilernovú.²⁰

O postave možno najväčšej postavy Uhorského výtvarného umenia, Mihálya Munkácsyho, sme už skôr spomenuli, že skrze jeho osobu sláva Akadémie výtvarných umení vo Viedni po celom svete sa obohacuje uznaním vynikajúcich umelcov. Z jeho nádherného životného diela na tomto mieste mám možnosť spomenúť len niekoľko najznámejších maliieb: Kristus pred Pilátom, Ecce Homo, Golgota, Príchod Maďarov do vlasti.²¹ Aj o jednom z vynikajúcich autorov sochárstva v Uhorsku, István Ferenczemu musím v každom prípade hovoriť. István Ferenczy uvidel svetlo sveta v r. 1792, v Rimavskej Sobote. Najskôr pracoval v dielni svojho otca, ako učeň – zámočník, a potom v r. 1815 sa zapísal na inštitúciu, kde sa najprv učil za medirytca a potom o dva roky neskôr sa prehlásil do odboru sochárstva. Tu získal aj cenu medirytectva za dielo pod názvom Solon, v r. 1818 sa presťahoval do Ríma, kde si vynikajúco osvojil fortiel sochárstva z mramoru v umeleckej dielni Bertela Thorvaldsena. V r. 1819 arciknieža Jozef počas návštevy Ríma si všimol umelca z Uhorska a urobil ho účastným v podpore 400 Ft ročne. Počas svojej umeleckej dráhy

12 Fleischer 1935, s. 18 – 21

13 Fleischer 1935, s. 21 – 22

14 Anna Jávor: Művészönvendékek Bécsben. Az akadémiai képzés lehetőségei, gyakorlata és rangja a 18. században. In: Buzási Enikő: Források a magyarországi, erdélyi, valamint magyar megrendelésre dolgozó külföldi művészek bécsi akadémiai tanulmányaihoz (1726 – 1810) 2016, s. 23

15 Jávor 2016, s. 29

16 Károly Markó (1793 – 1860), maliar

17 Károly Brocky (1807 – 1855)

18 Károly Brocky

19 Miklós Barabás

20 Miklós Barabás

21 Mihály Munkácsy

6 Fleischer 1935, s. 10 – 11.

7 Fleischer 1935, s. 12 – 13.

8 Fleischer 1935, s. 14 – 16.

9 László Szögi: Magyarországi diákok bécsi egyetemeken és akadémiaikon 1789 – 1848, 2013, s. 16

10 László Szögi 2013, s. 16

11 Fleischer 1935, s. 18

vytvoril a veľký počet sochárskych portrétov, napr. o Ferencovi Kőlcseyimu, Ferencovi Kazinczyimu a Károlyovi Kisfaludym.²²

Michal Mankovits s veľkým umeleckým talentom pozhnaný maliar tiež bol chovancom tohto viac, ako tristoročnej, slávnej inštitúcie, spolu s rozhodne určujúcou výnimočnosťou jeho umelecký život danej doby. Jeho čas štúdií vo Viedni zapadá do začiatku nového storočia, so zrodením tej veľkej ideovej historickej doby, ktorú úplne vo svojich základoch určil dejiny Európy po 20. storočie. To nebolo iné, ako moderná národná idea, víťazstvo nacionalizmu, ktorá samozrejme aj ďalšie európske národy, podobne aj Maďarov, veľmi hlboko sa dotkla, posilnená prebudením národného sebedomia vo vlasti. Na jeden z najdôležitejších ľudských citov postavený, na láske k vlasti. Ale nové snahy definujúca idea negatívne udalosti stojacích v podmaňovaní Maďarov brali aj úlohu v úmyselnej politike ukončenia samostatnosti Uhorska usilujúcej sa ukrátiť práva, tak zo strany Jozefa II, ako aj Leopolda II., ktorého na tróne vymenil absolutizmus František I.

Hlavné princípy ideí nacionalizmu sa dajú zhrnúť v tom, že je potrebné vytvoriť možnosti na vznik samostatného národného štátu – Uhorska a do praktického života je potrebné presadiť takú národnú ideu ruka v ruke s liberálnym chápaním občianskej premeny, ktorá predstavuje premostujúce myšlienky národného spoločenstva, ohraničením právnym, majetkovým, spoločenským, do ktorých všetky národy Uhorska sa môžu cítiť tam patriace. Tieto vznešené vytýčenia cieľov slúžili, ako pozadie duchovného života doby, ktoré najprv sa stelesnili v osvietenstve Uhorska, a potom o niekoľko desaťročí prenechali pole veľkolepej kultúrnej tvorby reformného obdobia. Ideu umenia tvorcov nachádzali v slube národa, aj (prostredníctvom) skrze svojich diel povzbudzovali svojich krajanov na lásku k vlasti prejavení v skutkoch. V architektúre najmä klasicizmus, v literatúre, vo výtvarnom umení a v hudbe sa stala zjavne určujúcou romantiku akt smerovania štýlu. Vtedy sa skutočne zhodnotilo vynikajúce úsilie pestovanie a skultúrnenie maďarského jazyka. V tej dobe začalo Kazinczyho hnutie obnovy jazyka, ktoré cez mnohé dôležité zastavenia v r. 1844 na zasadnutí parlamentu prijalo do zákona, ktoré maďarský jazyk vyhlásilo v čl. 2. zákona v konečnom ciele, ako štátny jazyk. (v r. 1792 v zákone ustálili, že maďarský jazyk má v školách Uhorska fungovať a predmet a na podnet grófa Istvána Szécsényiho v r. 1830 začína pôsobiť Uhorská akadémia vied, a parlament v r. 1836 prijíma formuláciu zákonov v maďarskom jazyku a v zák. č. 6 z r. 1840 vyhlasuje, že nápisy parlamentu, žúp a vedenie matrik sa uskutočňuje v maďarskom jazyku, atď.).

22 István Ferenczy

23 Miklós Beszkid: *Mankovics Mihály*. In: *Művészet. Tizenharmadik évfolyam 8. szám*, 1914, s. 422 – 427.

24 Emanuel Petrasovszky (1973), Tamás Mankovits (2016): *A Mankóci Nemes Mankovits (Mankovich), valamint a Mankóci és Feketekúti Nemes Mankovits (Feketekúty) család nemzedékrendje*.

25 Mihály Mankovics, *festőművész*. In: *Görög Katolikus Szemle*, 1941. január 12.

26 Petrasovszky (1973), Mankovits (2016)

27 Na štúdijskom liste Akadémie výtvarného umenia vo Viedni je jeho meno vyznačené nemecky Michael Mankowitsch.

V tomto povznášajúcom období národného obrodenia sa zrodili diela tvoriace dobu a dodnes vplývajúce na kultúru krajiny (Ferenc Kőlcsey píše hymnu, Mihály Vörösmarty svoj Szózat (Výzva k národu), Ferenc Erkel vytvoril žáner národnej opery v Bán bánovi, v Ladislavovi Hunyadiovi a zhudobnil hymnu atď.). Michal Mankovits v tomto šumivom kultúrnej – duchovnom živote, a v tej dobe nespočetných umelcov dušu zohrievajúcim vlasteneckým presvedčením uskutočnil prvé kroky medzi starobylými múrmi slávnej akadémie vo Viedni, žeby onedlho, ako významná osobnosť cirkevného umenia v Uhorsku s obdivuhodnými svojimi maľbami určil orientáciu svojim rovestníkom a nástupcom. Narodil sa v Blažove, v Šarišskej župe, ako dieťa Michala Mankovitsa st. a Anastázie Hodobayiovej. Mladý Michal – ako ukončil svoje stredoškolské štúdiá v Levoči – v r. 1800 získal prijatie do gr. kat. Kňazského seminára v Prešove.²³ V tomto dôvode rodinnej indicie nič prekvapujúce nebolo, veď ak sa obzrieme do minulosti niekoľko stáročí v tejto šľachtickej rodine veľa mužov podobne jeho otcovi, ako gr. kat. farári slúžili v Blažove svojmu Stvoriteľovi, a jeho matka bolo zasa dcérou gr. kat. kňaza. Brat jeho starého otca Juraj Gabriel Blažovský (Mankovits), zasa nemal nižšiu úctyhodnosť, ako pod titulom mukačevského biskupa v r. 1738 – 1942.²⁴

Michal Mankovits v peknom počte zhotovil kresby, skrze ktoré jednoznačne sa prejavil jeho výnimočný talent. Pri istej príležitosti zvečnil aj samotného biskupa Andreja Bačinského. Bačenský spoznajúc v mladíkovi skrytého génia – a ktorý neváhal vyjadriť, že ho to priťahuje k umeleckej dráhe – zobral ho pod svoju ochranu, a poslal ho študovať na Akadémiu výtvarných umení do Viedne, kde v r. 1806 zložil úspešné prijímacie skúšky. Aj naďalej mal všetky predpoklady dané naďalej pokračovať vo svojich štúdiách, veď ho ubezpečil podporou svojho strýka, ktorý sa zdržiaval vo Viedni.²⁵ Jeho strýko plnil službu, ako osobný strážca na kráľovskom dvore panovníka Františka I. Do tejto uznania tešiac sa pozície do ešte vymenovala Mária Terézia, kedy z najsúcejších šľachtických mládenčov vytvorila gardu osobných strážcov. Druhý strýko Michala Mankovitsa, odvolávajúc sa na starodávne sídlo rodu Jozef Blažovský (Mankovits), zasa mal účasť na tej veľkej vznešenosti, že kráľovná v r. 1758 znova ho potvrdila v šľachtických privilégiiach.²⁶

Zo štúdijského listu Michala Mankovitsa²⁷ vysvitá, že 30. apríla 1806 započal základnú výuku na akadémii, ktorú ukončil 3. novembra 1807. Potom čo sa jeho strýko zoznámiac sa z okolia Fiumi pochádzajúcou dámou sa s ňou zosobášil a odstahoval sa z Viedne na pobrežie Jadranu, pravdepodobne nedokázal už ďalej platiť mladú plantu umenia. Michal Mankovits pravdepodobne z časti

pod vplyvom tohto sa rozhodol tak, že pravdepodobne preruší svoje štúdiá a na krk si zavesí svet. V každom páde toto vedomé rozhodnutie v každom ohlade slúžilo ďalej v rozvoji tvorivej skúsenosti mladého človeka, veď v dôsledku dobrodružného života sa často obrátil vo viacerých mestách Rakúska, a potom cestou cez Krakov išiel do Lvova (Lemberg), kde sa skoro tri roky zaoberal najmä zhotovovaním tvorby na cirkevnú tematiku. Oblečený za rehoľníka – baziliána sa mu podarilo dostať sa do patinového centra Ruskej pravoslávnej cirkvi, do Kijeva, ba mal šťastie zhliaďnúť aj zlaté mesto ikon, Moskvu. Spôsob jeho umeleckého vyjadrenia významnou mierou inšpirujúce po jeho návrate z ciest do Rakúskeho cisárstva, a potom čo v r. 1809 zomrel jeho doterajší verný mecenáš, biskup Bačinský, v záujme zabezpečenia svojho živobytia prijal kantorské miesto v seminárnom chráme gréckeho obradu zasvätený sv. Barbare.²⁸ Cieľavedomý mladý umelec po stabilizovaní svojej existencionalnej situácie, sa späť zapísal v r. 1810 na akadémiu, kde pokračujúci započal štúdiá, a učil sa historickej maľbe a sochárstvu.²⁹ V ďalšom pozrieme na vynikajúcich maliarov, ktorí boli majstrami pre Michala Mankovitsa na akadémii.³⁰

Franz Anton von Zauner Edler Falpetan, rakúsky sochár v r. 1796, ako profesor akadémie, a od r. 1806 do r. 1815 zasa pôsobil zasa, ako riaditeľ sochárskej a maliarskej triedy. Jedno z najvynikajúcejších výtvorov Zaunera bola jazdecká socha zabrazujúca Jozefa II., ktoré možno nájsť na Jozefsplatzi vo Viedni.³¹ O trochu skôr začal svoje štúdiá vinštitúcií, ako žiak sochára Franza Xavera Messerschidta, nemecký maliar Hubert Maurer. Od r. 1785 sa stal profesorom akadémie, v jeho dielach sa prejavili vplyvy štýlových smerovaní neskorého baroka a skorého klasicizmu. Spomedzi jeho vynikajúcich diel môžeme vyzdvihnúť jeho maľby pod názvom mystické manželstvo sv. Kataríny, ako aj Circe a Odysseus.

Už aj otec v Tirolsku narodeného Johanna Baptistu Lampina, Matteo, bol známy ako umelec, ktorého fresky môžeme nájsť v početných elegantných budovách rakúskeho – talianskeho tvorivého geniálneho umelca aj samotný Jozef II. uznal tým, že ho vymenoval v r. 1786 za prof. akadémie vo Viedni. V dôsledku jeho rušného života sa dostal aj za poľský kráľovský a ruský cársky dvor, kde namaloval portrét poľského kráľa, Stanislava II., a potom aj cisárovný Kataríny (Veľkej) II.

Franz Caucig, jeden z najčastejšie uznávaných maliarov, slovinského pôvodu, legendárna postava stredo-európskeho neoklasicizmu viacero rokov žil v Taliansku, keď v r. 1799 ho vymenovali za profesora akadémie vo Viedni. V r. 1820 zaujímal post riaditeľa oddelenia maliarstva a sochárstva. V tvorbe následkom

28 Beszkid 1914, s. 422 – 427.

29 In: *Mankovits Mihály tanulmányi lapja a Bécsi Képzőművészeti Akadémian*.

30 In: *Mankovits Mihály tanulmányi lapja a Bécsi Képzőművészeti Akadémian*.

31 Franz Anton von Zauner.

32 Mária Immaculata.

33 Sumony.

34 Beszkid 1914, s. 422 – 427

života v hojnosti najmä zhotovoval obrazy znázorňujúce biblické témy, ako aj momenty zo života kresťanských svätcov, ale maľoval aj oltárne obrazy a portréty. Najznámejšou jeho maľbou je rozsudok Salome.

Laurenz Janscha, aj slovinskou vzostupnosťou disponujúci rakúsky maliar tvoril v r. 1806 – 1812 v rámci inštitúcie a učil krajinnú maľbu pre Michala Mankovitsa. Jedno z najslávnejších svojich diel predstavuje v r. 1803 vytvorená panoráma Viedne.

V tvorbe rakúskeho sochára Johanna Martina Fischera sa legujú vplyvy štýlového smerovania neskorého baroka a klasicizmu. Spomedzi jeho tvorby je významná momentálna mramorová socha o Muciovi Scaevolárovi nachádzajúci sa v záhrade v Schönbrunne a na Franziskanerplatzi vo Viedni je Mojžišova studňa. Dôsledku pracovitosti veľkého umelca s viacerými spojivami sa viaže aj k Maďarsku, kde v r. 1775 – 1776 pre katedrálu v Pécsi (H) vytvoril dve nádherné ozdobne formované oltáre sv. Štefana a sv. Jána Krstiteľa a na hlavnom námestí v Kőrmendi skrze knieža Filipa Batthány – Stratmanovi postavená socha Panny Márie (Immaculata).³² (Vyššie spomenutý oltár sv. Štefana Kráľa v Pécsi zobrazujúci obetovanie sv. Koruny môžu obdivovať dnes návštevníci v rím. kat. Kostole v Sumonyi).³³

Inštitúcia s veľkou minulosťou, ktorá počas jej jestvovania dala svetu tak veľa výborných a známych umelcov, samozrejme nehynúce zásluhy si získala v tom, že Michala Mankovitsa uviedla na umeleckú cestu. V r. 1812 úspešne ukončil štúdiá, a potom novší rozhodujúci zvrät nasledoval v jeho živote: vrátil sa domov do Šarišskej župe a oženil sa s mladou vdovou duchovného v Hradišti, Jána Daniloniča – Máriou Bačinskou.³⁴ Onedlho ho Michal Bradáč. Generálny vikár Mukačevskej eparchie vymenoval za svojho umeleckého radcu, svojimi kritikami a radami skrze toto napomáhal v rozvoji maliarstva v chrámoch, ktoré dozoroval. Michal Mankovits 21. októbra 1853 zomrel v Užhorode, ukončiac svoj v tvorbe bohatý a pohnutý život. Najplodnejšie obdobie jeho života sa viaže k Mukačevskej eparchii, v prvom rade pracoval v župách Užská, Šarišská, Zemplínska, Abovská, Ugočská a Berehovská. Viacero jeho malieb popri chrámoch uchovávali farnosti a niektoré umelecké inštitúcie. Ako jedného z najväčších maliarov gr. kat. Cirkvi svojim vplyvom vzbudilo záujem u umeleckých maliarov Jozefa Boksaiho a Emanuela Petrašovského, ktorí početné jeho práce v 20. stor. reštaurovali. V dôsledku doterajších bádání a nájdených diel Michala Mankovitsa, o ich mieste doterajšom, kde sa monumentálne nachádzajú, v nasledujúcich stranách sa môžu záujemcami dočítať.

Szabolcs Demján

Čabalovce (SK) – Csabalóc, Csabaháza (H) 1814.

Gréckokatolícky chrám sv. Michala archanjela.

V druhej polovici 18. storočia postavený kamenný chrám vo svojej hmotnosti sleduje ešte obvyklé pomery drevených chrámov: uzemčité s loďou v rovnakej výške s predsieňou („chrám žien“, tzv. babinec), nech ktorou zo strešnej konštrukcie sa vypína vyrastajúca veža; s trochu širšou loďou („chrám mužov“) a potom je na východnom ukončení užšia, rovno uzatvorená svätyňa. Túto oddeľuje stena od lode, na ktorej sa na ktorej sa nachádza iba s najnutnejšími obrazmi ikonostas aj s požadovanými tromi dverami. K tomuto triumfálnemu oblúku vyplnenej stene je opretý neskoro barokový, ale už aj so znakmi klasicistického štýlu predstavujúcu ikonostas s ozdobnou drevorezbu. Na území Mukačevskej eparchie v 18. stor. patrí ku všeobecne zaužívaným typom: trojdverový a štvorradový. Jeho bližším vzorom je monumentálny rokokový ikonostas v gr. kat. katedrále v Užhorode, ktorý je svedectvom Franza a Johanna Feega (Fecka) z Viedne, ale je dielom sochárov Horného Uhorska, a vznikol medzi r. 1776 – 1779 (Terdik: O dejinách, s. 92 – 106). Ikonostas v Užhorode je pôsobivý, jej vzorom úlohu nie je možné dostatočne zdôrazniť. Mukačevský biskup ešte aj v r. 1859 predstavil pre kňazstvo a nasledovania hodný príklad. (Puskás 2008, s. 261 – 262) a gr. katolíci v Podkarpatskej Rusi ešte aj začiatkom 21. stor. ho pokladajú za pevný bod, na ktorý sa odvolávajú.

Momentálne ešte nepoznáme meno rezbára ikonostas v Čabalovciach a čas jeho vzniku, predpokladajúc, že vznikol krátko pred vytvorením malieb. Podľa dnešných našich vedomostí bol ikonostas prvý, ktorého obraz v celku maloval Michal Mankovits, iba dva roky potom, ako sa vrátil domov z Viedne, kde pokračoval v štúdiu na Akadémii výtvarných umení (Buzáci 2016, s. 188 – 189). Význam tohto umeleckého diela zvyšuje to, že do dnešných dní stojí na pôvodnom mieste. Zhodnotenie malieb však významne sťažuje to, že obrazy od 19. stor. počnúc pravdepodobne aj viackrát premalovali. V trecom osvetlení v pravom dolnom rohu obrazu sv. Michala po premalovaní sa dá dobre rozoznať skrytý znak maliara – Pinxit Michael Mankovits a s dátumom vzniku – 1814. Prvé premalovanie obrazov sa môže viazať k Pavlovi Bogdanskému, ktorý vytvoril maľbu zobrazujúcu krvou potiačeného sa Vykupiteľa v Getsemanskej záhrade viažúca sa k žertvenníku (prípravnému stolu) umiestneného vo výklenku vytvoreného v severnej časti uzatvárajúcej svätyne (v pravom dolnom rohu možno čítať znak: Pinxit

Paulus Bogdanski: 1865). Kvôli premalovaniu v podstate môžeme študovať štruktúru kompozície Mankovitsa, aj tie najmä na základných obrazoch a na jeho ikonách sviatkov, nakoľko premalovanie apoštolov a prorokov je v takej miere, že voľným okom nemožno rozhodnúť: či vari dodržiavali pôvodnú kompozíciu alebo nie. Tváre na základných obrazoch natoľko prepracovali, že na neskoršie obrazy Mankovitsa tak charakteristické, teplé, hlboko hnedé, milo do dialky zasnené oči na tunajších obrazoch úplne zmizli.

Spomedzi základných obrazov Kristus Učiteľ, Bohorodička s Dieťaťom, sv. Mikuláš Divotvorca a patrón, sv. Michal archanjel sú ikonami „portrétmi“ nastavenými v trojtretinovom profile. Oblečenie troch sv. osôb, ich gestá, atribúty sú vykrištalizované od konca 17. stor. a nasledujú tradíciu charakteristickú na celé historické územie Mukačevskej eparchie. Nezvyčajným riešením je však, že na severnej strane, vedľa sv. Mikuláša biskupa vidíme piatu kompozíciu zobrazujúcu stojaceho sv. Jána Krstiteľa, v porovnaní s ostatnými základnými obrazmi aj umiestnenú jeho užšiu ikonu. Príčinu tohto javu momentálne nepoznáme, možno to zdôvodnila počas výstavby chrámu vzniknutá asymetria. Stredné dvere, tzv. kráľovské sú dvojkrídlové, kompozíciou ornamentov predelené dvomi talianskymi krčahmi bujnejúcimi rastlinami ozdobené medzi oválnymi obrazmi portrétmi zobrazujúcimi 4 evanjelistov dostali svoje miesto.

Dve bočné dvere, tzv. diakonské nemajú krídla, čo patrí k zvyčajným znakom v praxi výstavby ikonostasov tej doby.

Spomedzi obrazov vo vyššom rade, uprostred, v liturgickom rúchu, aby byzantský biskup je zobrazený Kristus, ako obraz Veľkého Arcipastiera, pripomína ešte štýl Mankovitsa resp. rad obrazov sviatkov, vyjmúc Poslednú večeru, ktorá skôr už pripomína druhú polovicu 19. stor. Kompozícia 12 sviatkov pripomína sériu rozšírenú v druhej polovici 18. stor. - v tomto prípade, musíme tiež rátať aj s úlohou vzoru ikonostas v Užhorode, - ktoré siahajú prakticky do doby rekatolizácie (16. - 17. stor.), tlačené, najmä nemecké vydania ilustrovaných Biblií alebo siahajú na témetické série rytín. Silný vplyv barokových rytín predstavuje zvlášť časti sviatkov Panny Márie (Narodenie Bohorodičky, Uvedenie do chrámu), ako aj vstup Ježiša do Jeruzalema. Ku ikonografickým zvláštnostiam spomedzi sviatkov počítame znázornenie Blahozvestovania (Anjelský pozdrav), na ktorom nad Pannou Máriou prijímajúcou anjelský pozdrav v istej žiary ožiarenom venci. Vtelené Božie Slovo pripomínajúce žiariace malé dieťa, ktoré z výšin v obrysoch vzbudzujúcu pozornosť Boh Otec zasiela na svoju Vyvolenú.

Dúfajúc, že ráz sa dostane k odbornému reštaurovaniu ikonostas, dôsledkom čoho bude šanca nato, že skryté, nezničené jemnosti prvého monumentálneho diela Mankovitsa znovu budeme môcť odhaliť.

Fotografie

1. Priečelie chrámu v Čabalovciach
2. Kráľovské dvere ikonostas
3. Celkový pohľad na ikonostas
4. Presvätá Bohorodička s Dieťaťom. Základný obraz ikonostas

5. Sv. Mikuláš Divotvorca
6. Apoštoli na ikonostase.
7. Svätý Michal archanjel. Základný obraz ikonostas
8. Premalovaný podpis Michala Mankoviča
9. Evanjelisti svätý Ján a svätý Lukáš na kráľovských dverách
10. Kristus – Veľkňaz (Pantokrator) – Rad apoštolov na ikonostase
11. Narodenie Presvätej Bohorodičky
12. Narodenie Ježiša Krista – Rad sviatkov na ikonostase.

Kvačany (SK) – Kvacmány, Kacsány (H) 1817.

Gr. kat. chrám sv. Michala archanjela.

Chrám – s výnimkou hornej časti veže – bol vybudovaný v posledných rokoch 18. stor. (Liška – Gojdič 2015, s. 195). Veľkým prekvapením výskumnej práce bolo, že v tomto chráme v Kvačanoch sme našli taký ikonostas, ktorý na základe jeho štýlu smelo si odvažujeme zaradiť medzi skoré životné diela Mankovitsa. Žiaľ na okolnosti určenia času jeho vyhotovenia vzťahujúce pramene doteraz sa ešte neobjavili, na obrazoch ani signifikácia nefiguruje a na určenie jeho zhotovenia je jediným vodítkom hlavný oltárny obraz znázorňujúci sv. Michala vífaziaceho nad diablom (momentálne zaveseného na stenu svätyne), kde v pravom dolnom rohu je možné rátať prečítať nápis a r. 1817. Aj keď v nápisu nespomínajú meno maliara, len darcov, sme toho názoru, že oltárny obraz a s ním aj v štýlovom spojení namalované obrazy ikonostas mohli uskutočniť v týchto rokoch, a ich autorom môže byť Michal Mankovits, nakoľko najlepšie paralely obrazov môžeme nájsť v jeho maliarskom životnom diele. Historicko – umelecký význam ikonostas stupňuje to, že jeho obrazy nie sú závažne premalované, len zostarnuté vrstvy laku a ten vrstvený povrch kazia estetický zážitok.

Z rokokovej tradície vychádzajúce a v klasicistickom duchu tvoriaceho rezbára meno tak isto nepoznáme. Ikonostas v Kvačanoch svojou stavebnou štruktúrou predstavuje spríbuznené a stojí v úzkom štýlovom spojení s drevorezbu podobnou ikonostas gr. kat. chrámu sv. Kozmu a Damiána v Cernine (SK), ktorý oveľa neskôr, v r. 1844 ukončil prešovský maliar Ján Rombauer (1782 – 1849) (Terdik 2009, s. 139 - 144; Terdik 2011, s. 72) . Nasledoval obvyklý poriadok obrazov ikonostas v Kvačanoch, len rad prorokov pozostávajúci z

dvanástich sa zmenil iba na štyri obrazy. Kráľovské dvere dostali prerušenu ornamentálnu drevorezbu, uprostred v dvoch medailónoch umiestnenom Blahozvestovaní Panny Márie a zvest' prinášajúceho archanjela Gabriela.

Základné obrazy sú v porovnaní s Čabalovcami viac klasicistické: tradičnejšie je ešte v neskoro byzantskej tradícii zakorenený, barokový, otvorenú knihu držiaci portrét Krista – Učiteľa tu už vidíme miesto toho čoraz viac rozšírený pod vplyvom západných živých obrazov podobu Salvator Mundi (Spasiteľ sveta), ktorý vo frontálnom postavení s pravou rukou zehná a v ľavici drží glóbus symbolizujúci celý svet.

Ikonografia základného obrazu Bohorodičky je vyslovene nezvyčajná: v trištvrtinovej podobe predstavená Panna Mária sa ľavou rukou opiera o operadlo hneď farby a na ľavom kolene drží dieťa Ježiša, ktorý v pravej ruke drží ružu a v ľavej glóbus a obracia sa na pozorovateľa. Panna Mária nad čelom a v náručí spojenou dvomi gombíkmi, turban pripomínajúcu zelenú šatku nosí, a jej šaty sú tradične modrej a červenej farby. V umení Mankovitsa sa tu prvýkrát spomedzi základných obrazov zjavuje od renesančne – barokových znázornení Madonny inšpirovaný typ Bohorodičky, ktorú potom znovu použije na ikonostase v Ňagove. Inšpirujúcimi podobami Panny Márie mohli prísť do súvisu Madonny Raffaella a Murilla, ktoré mohol Mankovits počas štúdií z časti vidieť aj skôr, a z druhej strany mohol poznať aj v každom prípade aj z rytín.

Musíme spomenúť, že aj na ikonostase gr. kat. chrámu v Kojšove je základný obraz Bohorodičky takého typu, ktorý sa zdá byť dosť blízko spríbuznený s tým, čo je v Kvačanoch. Obraz v Kojšove atribovali vrstovníkovi Mankovitsa, Jozefovi Zmij – Miklossymy, maliarovi Prešovskej eparchie a datovali ho r. 1833 (Frický 1971, obraz 99., s. 167). Avšak na základe novších prameňov archívnych výskumov preukázali, že obrazy ikonostas v Kojšove ešte v r. 1823 v Košiciach žijúci umelec, Matej Hittner maloval (Gábor 2017, s. 261 – 262). Hittner niekoľko rokov skôr ešte pracoval na

nástenných obrazoch a v gr. kat. chráme v Hajdudorogu (H), ale dostal poverenie aj vo viacerých iných chrámoch (o jeho práci: Terdik 2009, s. 134 – 135; Terdik 2011, s. 54 – 65). Avšak musíme aj to poznamenať, že spomedzi základných obrazov Kojšove obraz Panny Márie nepripomína maliarský štýl Hittnera a jeho ikonografické riešenia. V spolupráci Miklóssyho v Kojšove skutočne nemôžeme veľmi počítať, nakoľko sa len v r. 1833 vrátil domov a stal sa maliarom Prešovskej eparchie a túto úlohu plnil úplne až do svojej smrti v r. 1841. Prvý signifikovaný a bez premalovania zachovalý ikonostas mohol byť v gr. kat. chráme v Abaujszántó (H), na základe ktorého smelo môžeme vyznačiť, že maliarský talent Miklóssyho nemohol dosiahnuť ani Hittnera, ani Mankovitsa (Terdik 2009, s. 136 – 138; Terdik 2011, s. 68 – 70). Nemôžeme vylúčiť ani to, že obraz Madonny v Kojšove nie je dielom Hittnera, nakoľko kompozicionálne a skôr štýlisticky stojí najbližšie umelecky k Mankovitsovi. Nie je zriedkavé v tej dobe, že na jednom ikonostase aj viacerí maliari pracovali, veď od materiálnej dispozície obcí závislé bolo potrebné časove rozvrhnúť maľovanie, načo často po vypracovaní drevorezby po viacerých rokoch hoci aj desaťročiach neskôr došiel rad. Pokladám za možné, že v Kojšove základný obraz Bohorodičky a Krista môže byť dielo jedného maliara, možno Mankovitsa a vznikli ešte pred

r. 1823. Ďalšie dva základné obrazy a apoštoli však stoja blízko k maliarskemu štýlu Hittnera, aj tie vo svetle archívnych údajov, ale aj na základe štýlu môžeme pokladať za jeho diela. Budúce výskumy možno aj jednoznačnú odpoveď ponúknu na tu prednesené hypotézy, ktoré potvrdia alebo vyvrátia.

Fotografie

1. Celkový pohľad na chrám z juhozápadu
2. Ikonostas chrámu.
3. Panna Mária s Dieťaťom. - Základný rad ikonostasu
4. Kristus – Spasiteľ sveta. - Základný rad ikonostasu.
5. Uvedenie Ježiša v chráme – Rad sviatkov na ikonostase.
6. Kristus – Velkňaz (Pantokrator), svätý Peter a Pavol na ikonostase.
7. Svätý Mikuláš Divotvorca – Základný rad ikonostasu.
8. Nápis na oltárnom obraze svätého Michala archanjela: Joannes Tomassin (?) Janow Sim, Fundator 1817
9. Narodenie Ježiša Krista
10. Nanebovstúpenie Ježiša Krista. - Rad sviatkov na ikonostase
11. Posledná večera na ikonostase.

3. Na zadnej strane svätostánku čitateľný nápis:
ANNO NATAE SALVTIS / M.DCCC.XXIII. / SUB
AUSPICIIS AD(MODU) M R(EVERE)NDI D(OMI)NI
BASILII MIKLOSZY / LOCI PAROCHI.
(F)INITA HAEC TEMPLI INSTRUCTIO / ADIUVANTE
UT PLURIMUM CURATO / RE HONESTO MICHAELE
KOLATS / Pracedentibus ab hinc annis 18(..) / sculptura
totaliter parata inferiorque / pars Iconostas hujus depicta
per Philippum Schaitzner: nunc vero exor / nando Hoc
s(anctum) Praestul finem Labo /ri huic posuit. Die 19
Februarii.

4. Čitateľný nápis na zadnej strane Poslednej večere je písaný do dvoch stĺpcov:
1819 / Pinxit Michael Mankovits / Partem Superiorem
/ cum adjuncto sibi / incipiente Luca Mihalko / Finivit
in Festo / SS. Petri et Pauli / juxta (...) (posledné riadky
nemôžno prečítať)
Existente a / hinc Parocho / Domino A (dmodum) Rev
(erendo) / Basilio Miklosi / Curatore autem/ Michaele
Kolats / qui etiam Fundator / totius Iconostasi / fuit

Domanince (Domaninci, UA) 1820.

Gr. kat. chrám Uspenia Presv. Bohorodičky.

Na zač. 19. stor. postavený chrám (Sirochman 2000, s. 25), ešte predstavujúci neskoro barokové formy, momentálne ho používajú spolu s pravoslávnyimi. Dolné časti ikonostasu až po apoštolov (teda základný rad obrazov a rad sviatkov), a podľa latinského čitateľného nápisu na zadnej strane obrazu Poslednej večere ho maľoval Michal Mankovits v r. 1820, v dobe farára Jána Silvaja. Žiaľ v r. 1911 podľa novej poznámky pod popis Mankovitsa, ho celý premalovali. Toto prepracovanie bolo také silné, že mimo kompozície obrazov sotva pripomína voľáčo na jej pôvodnú formu a Mankovitsov štýl už z nich nie je možné preskúmať. Ani to nevieme, že či boli už apoštoli a proroci dokončení, keď Mankovits získal poverenie, alebo tieto obrazy ešte neskôr s niekým namalovali.

Ani rezbára ikonostasu nepoznáme, vychádzajúc z barokových foriem, ale už skôr v klasicistickom štýle pracoval, ba toto dielo majstra, ktorý už gotické znaky používal na kráľovských dverách. Je zaujímavé, že na uzatvárajúcej latke kráľovských dverí nefiguruje biskupská koruna (mitra), ale kópia uhorskej sv. koruny počas napoleonských vojen, v decembri r. 1805 previezli z Budína do Mukačeva, počas cesty tejto národnej relikvie jednu noc z 9 – tého na 10 – tého decembra bola umiestnená v gr. kat. biskupskom paláci v Užhorode. Myslím si, že tejto zvláštnej pohostinnosti, ktorá ani vtedy nezostala utajená, pamiatku strážia nápadne zobrazenia sv. koruny na ikonostasoch gr. kat. chrámov v Užskej župe; nielen v Domaninciach (UA), ale z

podobného obdobia aj ikonostas v Jarku (UA) (datovaný na druhé desaťročie 19. stor.)

V lodi chrámu v Domaninciach, v minulosti len pre ženy ponechané časti pre ženy, na jej hranici sú viditeľne ďalšie dve ikony, ktoré tiež môžu mať ten istý veš, ako ikonostas. I keď aj tieto sú silne premalované, na šťastie ku nim patriacim dvoch konzolových stolov nedotkli, a na základe týchto totiž dve také kompozície sme objavili, ktoré určite môžeme zaradiť medzi životné diela Mankovitsa: jedným je Pád do hriechu, druhý zobrazuje Obriezku Ježiša. Našťastie na základe maliarskeho štýlu zachovalých neporušených obrazov môžeme ich za diela Mankovitsa: a musíme vyzdvihnúť, že v obraze Pádu do hriechu sa predstavuje osobitná hravosť maliara a aj jeho humor. Tieto dva obrazy boli doteraz úplne neznáme a nepublikovateľné. Na čelnej strane malého stolíka na južnej strane v oválnom obraze je vidno Pán hriechu a nad ním je obraz sv. Michala, ktorý je zavesený na stene. Spojenie týchto dvoch obrazov možno vysvetľuje to, že zvykli znázorňovať zo života archanjela, ako aj výjav vyhnania prarodičov z raja. Oproti nemu na západnej strane je na stenu zavesený obraz Bohorodičky, a pod ním je na stolíku zobrazená obriezka Ježiša (jeho sviatok je 1. januára), na ktorého namaľovanie možno mohol dať podnet pre ženy týkajúca sa téma materstva, lebo táto kompozícia totiž sa pravidelne vynechávala z radu sviatkov na ikonostase.

Fotografie

1. Chrám z južnej strany
2. Ikonostas
3. Pád do hriechu – Titulný obraz bočného oltára
4. Obriezka Ježiša - Titulný obraz iného bočného oltára

Rachovo (Rachiv – UA) 1819.

Gr. kat. chrám Uspenia Presv. Bohorodičky.

Túto budovu už okolo r. 1790 vystavali aj s výraznými štýlovými znakmi i klasicistiky. (Sirochman 2000, s. 613). Jednu časť obrazov ikonostasu, a to „hornú časť“ (predpokladajúc ide o rady obrazov nad základnými obrazmi), je možno čítať na zadnej strane obrazu latinský nápis, podľa ktorého ho maľoval Michal Mankovits v r. 1819 spolu za pomoci svojho pomocníka Lukáša Mihalka a prácu ukončili na sviatok sv. Petra a Pavla (teda podľa starého kalendára okolo 12. júla). Aj to sa môžeme dozvedieť, že celý ikonostas v dobe farára Vasilja Miklósiho „založil“ kurátor Michal Koláts v druhej polovici 20. stor. žiaľ tak silne premalovali všetky maľby, že o pôvodnom štýle obrazov, ale ešte aj o ich kompozícii nevieme nič hodnotného konštatovať. V posledných rokoch vymenili aj kráľovské dvere, ale staré však našťastie neboli zničené. Na základe sledovania kompozície oprav na kľúčoch dverí viditeľne môžeme tušiť, že je to práca Mankovitsa alebo jeho pomocníka, lebo jeho maľby sa

zdajú byť spríbuznené s kráľovskými dverami vo Volove (UA). I keď len hornú časť ikonostasu spomína toto dielo, ako Mankovitsovo, napriek tomu možno ešte aj obrazy na dverách môžeme tu prirábať, hoci maliarove znaky pre silné premalovanie ledva sa dajú vycítiť.

Z pohľadu histórie tohto ikonostasu je dôležité ešte aj na hlavnom oltári na zadnej strane svätostánku, čitateľný dlhý nápis v latinskom jazyku, v ktorom figuruje aj presný dátum zhotovenia ikonostasu, hoci žiaľ pre premalovanie momentálne už nie je možné prečítať posledné dve číslice, preto iba z nápisu na ikonostase môžeme usudzovať to, že so všetkou istotou postavili drevorezbársku konštrukciu ešte pred r. 1819. Z pokračovania nápisu ešte aj to sa dozvedáme, že na dolnú časť steny spolu s oltárom maľoval v r. 1823 Filip Schneider, v dobe toho istého kňaza a kurátora. Nie je jasné, prečo neukončili tento celok Mankovits so svojim pomocníkom. Možno si predstaviť, že oni sa na to nepodrobali, veď v tej dobe už museli plniť iné poverenie, čo aj uvidíme.

Fotografie

1. Celkový pohľad na chrám z juhozápadu.
2. Kráľovské dvere ikonostasu (časť)

5. Židovský veľkňaz. - časť ikony Obriezky Ježiša
6. Na zadnej strane Poslednej večere čitateľný nápis:
Pinxit
1820
Michael Mankovits
Inferiorem partem usque Apostolis

Existente tunc Parocho A. R. Domino
Joanne Szilvay
Omnia repinxit 1911 / A(nton) Pilichowski.

Volovo (Mižhirja, UA) 1824.

Gr. kat. chrám sv. Michala archanjela.

Na zač. 19. stor. bol vybudovaný chrám v neskorobarokovom štýle, ktorý komunisti v r. 1961 zatvorili, v r. 1981 ho zmenili na múzeum a vtedy zbúrali pôvodný ikonostas a oltár a nástenné obrazy zabilili. Po politických zmenách v r. 1991 sa do chrámu dostal nový ikonostas a oltár s baldachýmom (Sirochman 2000, s. 479). Gr. kat. obec dostala späť chrám a obnovený starobylý svätostánok bol umiestnený na novom oltári.

Zbúraný starobylý ikonostas v čase sovietskej moci spravovali, ako muzeálny predmet a jednotlivé kusy obrazov dostali archívne čísla. Kompozícia znázorňujúca Poslednú večeru do dnešných dní možno zhliaďnúť v stálej expozícii Hradného múzea v Užhorode. Z niekdajších malieb sme len jednu časť dokázali identifikovať: z dolného radu základné obrazy sv. Mikuláša a sv. Michala, a z pôvodného nad tým aj ornamentálna drevorezba rokokového charakteru jestvuje; kráľovské dvere a južné diakonské dvere a na nej s obrazom sv. Juraja. Z radu sviatkov už popri spomenutej Poslednej večeri sme videli iba kompozíciu Uspenia Presv. Bohorodičky. Z radu apoštolov stredný obraz Krista, ako Veľkňaza tiež zostal a spomedzi stojacích apoštolov sa dalo jedenásť započítať. Z prorokov dvoch a obrazov lomeného štítu zasa len Krista ukrižovaného momentálne uchovávajú vo veži chrámu spolu s ostatnými malbami. Na základe tohto, ak to tak zoberieme, že ikonostas bol úplne, tak z pôvodného sa dodnes stratilo, alebo sa skrýva 24 obrazov a jedny diakonské dvere.

Na malbu ikonostasu sa vzťahujúci latinský nápis sa dá prečítať na zadnej strane ikony Krista, ako Veľkňaza, podľa svedectva ktorého Mankovits v r. 1824 ho maloval spolu so svojim žiakom Lukášom Mihalkom (oznámil nápis obrazu: Prijmič 2007, s. 175, Prijmič 2014, s. 148).

Na zadnej strane statobylého svätostánku späť vráteného na nový hlavný oltár cirkevno – slovanský

nápis pripomína postavenie ikonostasu. Spomína cisára Františka I.; Alexeja Pócsiho, mukačevského gr. kat. Biskupa a miestneho parocha (farára) Demetera Talapakovitsa a udávajú r. 1822, ako rok jeho zhotovenia. Pod slovanským nápisom nasleduje latinský text: „Basilius Lengyel Sculptor.“, z ktorého je jednoznačné, že drevorezbu zhotovil Ladislav (Bazil) Lengyel. Ak malbe ikonostasu teda došlo o dva roky neskôr, o čom informuje nápis Mankovitsa. Význam týchto zlomkov vo Volove (UA) aj to zvyšuje, že tu nielen na maliara, ale aj na drevorezbára máme údaje. Ladislav (Bazil) Lengyel pochádzal z Hajdudorogu, tak ako v r. 1819 v blízkom Lozjansku (UA) na pripravovanom ikonostase možno prečítať nápis (Prijmič 2007, s. 173 – 174; Prijmič 2014, s. 144 a 147). Drevorezby Lengyela v tej dobe už mohli oplývať svojim neskorobarokovým štýlom, ktorý zjavne sa takto vytvoril na vplyv katedrály v Užhorode.

Následkom rekonštrukcie niekdajšieho ikonostasu vo Volove (UA) spôsobí potom ťažkosť, že popri mnohých chýbajúcich obrazoch sa stratili aj vyrezávané súčasti konštrukcie, iba kráľovské drevo sa zachovali neporušené, na ktorých v medialónoch (6) dostali miesto evanjelisti a Blahozvestovanie. Forma obrazov horných radov pretlačia, je rokokového motívu, s tabuľkami spolu vyrezávanom ohraničení najskôr pripomína kúsok celku v Novosade (Bodzásujlaku, H) o niekoľko rokov neskôr zhotovených. V zachovalom krídle diakonských dverí však pomerne nezvyčajným spôsobom upútava pozornosť jazdecká podoba sv. Juraja víťaziaceho nad diabľom, čo je aj v životnom diele Mankovitsa ojedinelé.

Kedysi ozdobujúce poradie kazateľnice, aj sv. apoštola Pavla znázorňujúca malba zostala zachovaná. Na jeho zadnej strane napísané grafickou ceruzou, prednášok zmenené úsilie v slove pravdepodobne sochár napísal, že „Cathed(ra)“, ktorých chcel túto tabuľu pomohol identifikovať pre maliara.

Fotografie

1. Celkový pohľad na chrám z juhozápadu
2. Terajší ikonostas chrámu (z konca 20. storočia)

3. Svätý Juraj veľkomočeník na pôvodných, starých diakonských dverách
4. Posledná večera a jej časti. Ikona patriaca k starému ikonostasu.
5. Svätý Michal archanjel, Základný obraz starého ikonostasu.
6. Apoštol zo starého ikonostasu.
7. Časť kráľovských dverí starého ikonostasu. - Zvestovanie a evanjelisti.
8. Niekdajšie znázornenie svätého apoštola Pavla zdobiaca zadnú stenu kazateľnice sa tiež zachovala. Na zadnú

stranu grafitou ceruzou napísal sochár dnes už len úlomkovite zachovalé slovo, že „Cathed (ra), ktorou sa usiloval identifikovať tabuľe pre maliara.
9. Na zadnej strane ikony Krista – Veľkňaza možno čítať nápis:
Pinxit / Michael Mankovits. 1824. P(ictor) Dioe(cesanus) / cum adjuncto sibi Mihalko Luka, incipiente / Parocho / existente eo tempore Domino A(admodum) Reverendo / Demetrio Talapakovits. / Curatoribus autem Adr(eas) Szkindevits / Basilio Jon et Basilio Hrim.

Pastilky (Pastilki, UA) 1825.

Niekdajší gréckokatolícky, dnes ortodoxný (pravoslávny) chrám Narodenia sv. Jána Krstiteľa.

Kamenný malý chrám bol vystavaný zač. 19. stor. Úplný, teda štvorradový ikonostas s obrazom Poslednej večere na zadnej časti s čitateľným latinským nápisom, podľa ktorého ho maloval Michala Mankovits v spolupráci so svojim žiakom Alexandrom Bukovským, v čase pôsobenia parocha (farára) Vasiľa Tabakovitsa, v r. 1825 (obsah nápisu oznámil: Sirochman 2000, s. 103 – 104; obraz: Prijmič 2007, s. 176; Prijmič 2014, s. 150). Drevorezbová konštrukcia ikonostasu pripomína obvyklé pomery a formy ešte v predchádzajúcom storočí, avšak ozdobné motívy – z veľkej časti kombinovaná drevorezba dubu cérového a vavrínového agátu – a predstavujú silný vplyv klasicizmu. Žiaľ meno rezbára nepoznáme, v r. 2017 chodiac na tvári miesta sme skúsili, že takýto celok, na ktorom obrazy vôbec nie sú premalované, i keď dakedy mohol prejsť vážnym očistením celý ikonostas, následkom čoho povrch malieb miestami silne bol ošúchaný. Mankovits v tomto prípade podriadene tradičnejšie podanie, vybral si staršie ikonografické schémy, hoci práve v prípade základného obrazu zobrazujúceho zasvätenia chrámu je preto zarážajúce do popredia obrazu komponovaná skupina žien umývajúcich novonarodené dieťa: oblečenie vychádza z módy žien občiansko – šľachtického z čias maľovania, s nábytkom izby a maliar ešte skôr obraz života svojej doby vložil do biblickej témy.

Rad prorokov na ikonostase pozostáva z obrazov oválnej formy, ale určenie prorokov v dôsledku chýbajúcich nápisov nie je možné. Dva obrazy prorokov

z dajakého dôvodu sa dostal dole z pôvodného miesta, ale aj tie uchránili, tak sme mali možnosť to zdokumentovať. To je jeden z takých ikonostasov v umeleckom živote Mankovitsa, na základe ktorého sa dá dobre študovať pôvodný majstrovský maliarsky štýl a technika.

Fotografie

1. Celkový pohľad na chrám zo severozápadu.
2. Dvaja apoštoli na ikonostase.
3. Celkový pohľad na ikonostas
4. Prorok z ikonostasu
5. Presvätá Bohorodička s Dieťaťom. - Základný obraz ikonostasu.
6. Ježiš – Spasiteľ sveta. - Základný obraz ikonostasu.
7. Narodenie svätého Jána Krstiteľa. - Základný obraz ikonostasu.
8. Na zadnej strane Poslednej večere možno prečítať text: 1825. / Pinxit / Michael Mankovits. / cum adjuncto sibi Incipiente / Alexandro Bukovszky. Parocho tunc existente / A. R. Domino Bazilio Tabakovits. Curatoribus / autem Domino Joanne Kovács Jun. Domino / Joanne Kovács Sen. Domino Bazilio Gerzand / D. Alexandro Kovács. Cantor autem fuit / eo tempore Dominus Andreas Gebe. / Sumptibus autem Communitatis. / 650 R. Flor. (...)

Novosad (SK) 1829.

Gréckokatolícky chrám sv. Juraja veľkomučeníka.

V posledných rokoch 18. stor. bol postavený neskoro barokový chrám (Liška – Gojdič 2015, s. 381 – 382). Na zadnej strane obrazu znázorňujúceho Poslednú večeru ikonostasu podľa čitateľného latinského nápisu sa dozvedáme, že Michal Mankovits ho maľoval v r. 1829 s Alexandrom Bukovským a pravdepodobne s iným, dnes už nečitateľným menom žiaka, v čase parochia (farára) Jozefa Gulovitsa. Podľa vydaného Schematizmu Mukačevskej eparchie z r. 1829 naozaj Gulovits tu slúžil v tom roku, i keď za patróna tohto chrámu vtedy ešte niesol meno sv. Mikuláša Divotvorcu. Niekdajší ikonostas odstránili v r. 1905, kedy chrám dostal úplne nové neobarokovo – eklektické zariadenie. Nové obrazy podľa nápisu čitateľného na zadnej strane svätostánku maľovali Joan Bogdanski a Josif Bulsovcsik. Zostávajúce obrazy z odstráneného ikonostasu v druhej polovici 20. stor. sa dostali do Zemlinského múzea, kde so zapojením poslucháčov Reštaurátorského – umeleckého ústavu v Košiciach od r. 2011 prebieha jeho odborné reštaurovanie.

Nepoznáme drevorezbársku konštrukciu ikonostasu, iba orámovanie obrazových tabul a iba na základe rokokových rámových ozdôb z tých istých drevených tabul vyrezávaných, môžeme trochu tušiť formu niekdajšej konštrukcie. Rokoková forma a rámové ozdoby radu sviatkov, apoštolov a prorokov o niekoľko rokov skôr, skrze Ladislava Lengyela vyrezávaných zlomkov ikonostasu vo Volove (UA) sú spríbuznené v mnohom formou a štýlove, na základe čoho môžeme riskovať ten predpoklad, že aj v Novosade Lengyela, alebo prípadne ešte dnes neznámeho nasledovníka môžeme pokladať za majstra pripravujúceho konštrukciu a obrazové tabule. Medzi tými dvomi celkami je však dôležitá rozdielnosť, že tu neboli polovičné, ale celé postavy lýrovej formy, s rokokovými motívmi ozdobené základné obrazy (žiaľ jedna tabula zobrazujúca titul sviatku sa stratila, alebo je skrytá).

Spomedzi základných obrazov si zaslúži pozornosť Bohorodička a Kristus – Učiteľ. Mankovits vychádzal z takých predlôh, s ktorými najskôr sa mohol stretnúť na území Ukrajiny, v Kyjeve. Svätí stoja na oblakoch,

ošatenie, ich gestá zodpovedajú tradícii, zvláštnu hravosť však im prepožičiava spod ich plášťov vykukujúca malá skupina cherubínov. Toto nastavenie a hravý motív bol veľmi rozšírený v kyjevskom barokovom maliarstve ortodoxných (pravoslávnych) v 18. stor. a aj v domácom umení a najčastejšie podľa kyjevského svedectva sa s tým stretávame na ikonostasoch srbských maliarov.

Z radu sviatkov doteraz poznáme osem obrazov (Narodenie Panny Márie, Ježišovo narodenie, Útek do Egypta, Ukrižovanie Ježiša, Vstup do Jeruzalema, Vzkriesenie, Nanebovstúpenie, Turice), resp. kedysi uprostred tejto osi umiestnená kompozícia Poslednej večere. Spomedzi sviatkov viaceré významne boli poškodené, na niektorých drevených tabul väčšia časť bola aj zničená. Maliarsky je zaujímavý je výjav Úteku do Egypta, kde nočné pozadie predstavuje jemné riešenie, kompozicionálne zasa je zriedkavosťou, že Panna Mária nesedí na osliatku, ale poza Jozefa, držiace svoje dieťa v náručí spolu so zvieraťom putuje.

Spomedzi stojacich apoštolov zostalo desať, týchto s jednou výnimkou, na ktorom výrazná časť malby bola zničená na základe slovanských nápisov a atribútov svätých je možné dobre ich identifikovať (Filip, Peter, Marek, Lukáš, Andrej, Šimon, Jakub, Matúš, Ján). Uprostred osi tohto radu so všetkou istotou Kristus, ako Veľkňaz mohol dostať miesto, ale túto tabuľu nepoznáme.

Z radu prorokov pravdepodobne polovica sa zachovala, na koľko len šesť tabul sa podarilo doteraz zobrať do úvahy (Jakub, Mojžiš, Gedeon, veľkňaz Zachariáš, Daniel, Áron). Štýlový kríž a spomedzi smútiacich zostala iba ikona sv. Jána apoštola.

Tunajšie maľby charakterizuje detailné modelovanie, jemné vypracovanie, hoci štýl obrazov aj napriek tomu sa zdá byť klasicistickejší vo svojom rámci už aj v čase maľovania so všetkou istotou „uleteným“ oproti vplyvom svojim rokokovým motívom. Pravda toho príčinou nie je bezpodmienečne nutné hľadať v „zaostalosti“ rezbára, ale v tých eparchialných nárokoch, ktorá rokokový ikonostas katedrály v Užhorode (UA) pokladala za vzor nasledovania. V prípade základného radu v Novosade máme ten pocit, že Mankovits so všetkou istotou zámerne zvolil k veľkorozmerným rokokovým tabuľiam lepšie primerane ešte v druhej tretine 18. stor. moderné kompozície, s barokovou príchutou, ktoré takto úplne zaujímave – ohľadom datovania privádzajú aj dnešných bádateľov do rozpakov – stali sa zaujímavými zjavmi jeho maliarskeho životného diela.

Fotografie

1. Celkový pohľad na chrám
2. Kristus – Učiteľ – Základný obraz ikonostasu.
3. Presvätá Bohorodička s Dieťaťom – Základný obraz ikonostasu.
4. Svätý Marek, svätý Šimon a svätý Ján z ikonostasu
5. Prorok Áron z ikonostasu.
6. Sudca Gedeón z ikonostasu

Fulianka (SK) 1830.

Gréckokatolícky chrám sv. Kozmu a Damiána.

V r. 1800 začali stavať malý chrám na základný pôdorys na základný pôdorys, s uzemčitou vežou s priečelím, ktorú v r. 1804 posvätil dekan Michal Dudinský. Drevené časti ikonostasu zhotovil okolo r. 1811 Andrej Brendikus a maľby však až o dve desaťročia neskôr vykonal Michal Mankovits. Tento ikonostas pri úplnej (komplexnej) obnove chrámu v r. 1896 – 1897 zároveň znovu upravili. (Liška – Gojdič 2015, s. 160 – 161)

Spomedzi starých ikon z ikonostasu dnes môžeme nájsť v chráme dva, a to na stene vo svätyni umiestnené: základný obraz znázorňujúci patrónov, ako aj ikonu Krista Veľkňaza, ktorý bol v strede osi radu apoštolov. Do zbierky ikon Šarišského múzea v Bardejove sa dostal aj s viacerými ikonami v r. 1968: z radu sviatkov Narodenie Bohorodičky a Kristov vstup do Jeruzalema, apoštoli sv. Filip a Lukáš (?), ako aj spomedzi prorokov Habakuk a Daniel (Grešlik 1994, s. 85 – 86, kat. 93 – 98; Puskás 2008, s. 280, farebné obrázky s. 166 – 171). V Zemlinskom múzeu v Michalovciach držia ďalej ikony z tohto celku: jedného evanjelistu, sv. apoštola Pavla, proroka Zachariáša (otca sv. Jána Krstiteľa, na zadnej strane s cweruzkou napísal, so všetkou istotou Mankovits: Zacharia). Spomedzi sviatkov je tu možno vidieť: Ježišov narodenie, Útek do Egypta, Ukrižovanie, Vzkriesenie, Nanebovstúpenie a Zosnutie Bohorodičky. Do zbierky Mestskej galérie v Prešove sa však dostal obraz znázorňujúci Krista – Učiteľa, pochádzajúci z neznámeho miesta, ikona bez signifikácie, ktorá mohla byť základným obrazom istého ikonostasu. Na základe jeho štýlu môžeme ho pokladať aj za dielo Mankovitsa,

7. Na zadnej strane Poslednej večere čitateľný nápis: Pinxit Michael Man / kovits cum adjuncto sibi Alexandro / Bukovszky et Joan (...) (...) / incipiente. Parocho tunc existente / A. R. D. Josepho Gulovics / Cantore Michaele Karav (...) / Curatoribus vero Kuruk / Georgio Majcher Pujtal (?) / 1829.

nakolko podobného postavenia Krista maľoval v Ňagove a Kvačanoch. Predstaviteľné je, že táto ikona pôvodne patrila k ikonostasu vo Fulianke.

Na základe zachovalých malieb tak sa zdá, že ikonostas bol štvorradový. Drevorezbárske prvky konštrukcie zatiaľ nepoznáme, len barokovú lýrovú formu horných radov. Ale na základe klasicistickými listovými ornamentmi ozdobených tabuliach tušíme, že niekdajší ikonostas mohol byť podobný, ako v Cernine. Na základe početných štýlov spojení predstavujúce prvky ukazujú, že dve, teraz spomínané a rezbárskej dielne na ikonostase v Kvačanoch možno bola práca jednej rezbárskej dielne.

Obrazy vo Fulianke pred rozobratím a ani potom nepremaľovali, lebo na sviatkoch, na apoštoloch a prorokoch nie je zožltnutá vrstva laku, neprešli ani prílišným čistením. Vďaka všetkému tomuto na obrazoch dobre sa dá študovať podfstate maliarských znalostí Mankovitsa, harmonicky nanesené farby ešte aj dnes sa dajú s pôžitkom prežívať.

Fotografie

1. Celkový pohľad na chrám zo západu
2. Svätý Kozma a Damián, nezištní lekári – Základný obraz niekdajšieho ikonostasu
3. Veľkňaz Zachariáš z ikonostasu
4. Jeden z evanjelistov a svätý apoštol Pavol
5. Evanjelista a proroci z ikonostasu

Ňagov (SK) 1831.

Gréckokatolícky chrám Uspenia Bohorodičky.

Uzemčitá veža s pričelím, v úmere pripomínajúci drevený chrám bol postavený, ako kamenná stavba v r. 1793. Skrže Mankovitsa maľovaný ikonostas, cirkevná obec pred desaťročím ho rozobrala pre jeho kritický stav. Nachádza sa v procese reštaurovania, na ktorom pracujú v Bratislave. Štyri základné obrazy, ikona Krista ako Veľknaza, kráľovské dvere a niekoľko ikon sviatkov sú už hotové, tie umiestnili dočasne do zimnej kaplnky prestavanej z niekdajšej školy.

Majstra drevorezbára ikonostasu nepoznáme, je klasicistický, ale ešte ho charakterizujú drevorezby ornamentálneho štýlu živene a neskoro barokového umenia. Kráľovské dvere sú s prerušovanou drevorezbou a šesť obrazov dostalo na inom mieste (Blahozvestovanie a štyria evanjelisti).

Základné obrazy majú zlaté pozadie, spomedzi ktorých dva sú portrétové sv. Mikuláša a Kristus, ďalší je Spasiteľ s frontálnym nastavením, ktorý v rukách nedrží otvorenú knihu, ale zemeguľu. Znárodnenie Panny Márie pramení z renesančnej predlohy typu Madonny, s pôvabným maliarským nastavením, ktorý už aj skôr sa objavil v Kvačanoch. Štvrtý základný obraz nepredstavuje titul chrámového sviatku (patróna), ale v Michala archanjela

víťaziaceho nad diabľom (paralely: Kvačany – oltár a základný obraz). Mankovits tu aj na dvoch miestach signifikoval svoje dielo: v ľavom bočnom rohu základný obraz Bohorodičky, resp. na obraze Krista Veľknaza medzi nečitateľnými radmi slov ukryté meno a rok maľby. Z prvej signatúry jednoznačne vysvitá, že celok maľoval v r. 1831. Pomocníka nespomína, ale spomína na Jozefa Feja, ktorý obsluhoval zjavne Ňagov, v polohe, ako filiálku. Už reštaurované ikony sviatkov predstavujú to, že Mankovits sa usiloval jednotlivé epizódy podrobne, presne namaľovať.

Fotografie

1. Priečelie chrámu
2. Kráľovské dvere ikonostasu
3. Hlavný oltár ((prestol) a dva základné obrazy ikonostasu
4. Na ikone Presvätej Bohorodičky s Dieťaťom čitateľná poznámka:
Pinxit / Michael Mankovits / sub / A. R. Domino /
Josepho Fejo / Parocho Csabal/oczens. / Anno 1831 °
5. Kristus – Veľknaz (pantokrator)
6. Do otvorenej knihy Krista – Veľknaza (Pantokratora) medzi krix – kraxe skryte vpísaný podpis:
Mankovits Pinxit – 1831 °
7. Narodenie a Krst Ježiša Krista
8. Útek do Egypta a Premenenie Pána
9. Svätý Mikuláš Divotvorca. - Základný obraz
10. Svätý Michal archanjel. - Základný obraz

veľmi silne vyblednutý aj cirkevno – slovanský text, ktorý datuje zhotovenie obrazu (alebo tabule ?) na r. 1838. Vysvetlením tohto môže byť možno to, že Mankovits použil už namaľované drevené tabule.

V lodi dreveného chrámu sa nachádzajú dvojdvierový, ale so štyrmi základnými obrazmi, trojradový (proroci chýbajú) ikonostas má štýl obrazov a na základe ikonografie sa dá predpokladať, že aj tieto vytvoril Mankovits. Mimo základu kráľovských dverí ikonostasu, ktorý môže byť starší, ako sú ostatné časti, na krídlach dverí sa nachádzajú kompozície šiestich malých medailónov však charakteristicky predstavujú jeho štýl. Základný obraz Bohorodičky, tzv. Mária Hilf, teda Mária Ochránkyňa, ako maľba vznikla na základe niektorej verzie milostivého obrazu z Passau (Pasov – D) rozšíreného v strednej Európe. Svätý Mikuláš a aj Kristus – Učiteľ sú portrétmi, troj štvrtinovým nastavením a Kristus drží v ruke otvorenú knihu. Na titul sviatku chrámu odkazuje kompozícia celej postavy sv. Michala, ktorý šliape po diabľovi.

Obzvlášť pekné maliarské riešenie predstavuje signifikovaný oltárny obraz. Pieta sa vytvorila v západnej ikonografii, ale počnúc od konca 17. stor. aj v oblasti

Radvaň nad Laborcom (SK)

gréckokatolícky chrámoch

Bolo známe, že chrám v Radvani nad Laborcom bol postavený v r. 1790 a pracoval v ňom aj Mankovits, ale doteraz sa zdalo, že jeho maľby sa stali obeťou veľkej premaľby v r. 1901. Nevieime však, že kedy presne tu pracoval. Na základe vykonaných reštauračných prác v posledných rokoch môžeme však ďakovať tomu, že pôvodné kompozície sa našli pod novšími maľbami: a to Posledná večera (umiestnená v predsieni chrámu, ako aj štyri obrazy evanjelistov na kazateľnici. Spomedzi nich je vhodný povšimnutia obraz sv. Lukáša apoštola, nakoľko v životnej tvorbe Mankovitsa je to ojedinelý spôsob maliara znázorňujúci tohto svätca. Z tohto by vychádzalo konštatovanie, aby sme v ňom sa mohli domnievať, že sa jedná o skrytý autoportrét maliara.

Karpát v gréckokatolíckom umení sa roraz viac rozšírila, objavuje sa na hlavných alebo práve prípravných oltároch (žertvenníkoch), ako pripomínajúce udalosť Kristovho utrpenia a aj typ obrazu odkazujúci na Eucharistiu. Význam obrazov v Inovci zvyšuje, že nie sú premaľované, a aj ich stav je vynikajúci.

Fotografie

1. Priečelie chrámu
2. Kráľovské dvere ikonostasu
3. Ikonostas
4. Na zadnej strane oltárneho obrazu čitateľný nápis: Pinxit Michael Mankovits 1842. / Parocho tunc existente D.A. Reverendo / Stephano Hrabar. / curatore autem Andrea Hrivnak.
5. Svätý Michal archanjel. - Základný obraz
6. Panna Mária s Dieťaťom
7. Kristus – Učiteľ
8. Svätý Mikuláš Divotvorca. - Základné obrazy
9. Turice – Zostúpenie Svätého Ducha
10. Apoštoli, sviatky – Časť ikonostasu v Inovci.

Fotografie

1. Chrám z bočnej strany
2. Ikonostas
3. Štyria evanjelisti: Ján, Lukáš, Marek, Matúš
4. Posledná večera

Inovce (SK) 1842.

Gréckokatolícky chrám sv. Michala archanjela.

Drevený chrám bol postavený v r. 1836. Nachádzajú sa v ňom aj staršie predmety zariadenia, pochádzajúce z 18. stor., ako jeho oltár, prípravný stôl (žertvenník), a ikonostas sa zdajú byť jednotným dielom, a na základe

klasicistického štýlu sa dá tak posúdiť, že onedlho po vybudovaní chrámu mohli byť vytvorené (Kovačovičová – Puškariová – Puškár 1971, s. 150 – 155). Nepoznáme meno drevorezbára.

Na zadnej strane oltárneho obrazu znázorňujúceho Pietu možno vidieť Mankovitsa spomínajúci nápis v latinskom jazyku (prepis oznámili: Kovačovičová – Puškariová – Puškár 1971, s. 475. pozn. 48) Je hodné pozornosti, že nad latinským nadpisom je možné prečítať

Iné diela Michala Mankovitsa

Z odbornej literatúry, ktorá sa zaoberá maliarským životným dielom Michala Mankovitsa (Beskid 1914, Lyka 1981) je známe, že oveľa viac ikonostasov namaloval skrze nás predstavených, ktorých jedna časť však dodnes bez stopy boli zničené (napr. Beloveža, Vyšné Čabiny, ai.). Prechádzajúc vonkoncom tieto chrámy sme smutne konštatovali, že tam spomínané diela pre dnešok boli naozaj zničené. Samozrejme je predstaviteľné, že sa ešte objavia zlomky. Je príklad aj na to, že nie úplný ikonostas, ale že Mankovits iba niekoľko obrazov namaloval v rámci jedného celku. Na základe kritiky štýlu sa objavuje napr., že na ikonostase gréckokatolíckeho chrámu sv. Michala v Bogliarke (SK), ktorých obrazy ešte v 18. stor. vznikli a sú prácou rôznych majstrov, ale v kráľovských dverách vyrezávaných v prvej polovici 19. stor. je klasicistické dielo, že na nich sa nachádzajúca kompozícia Blahozvestovania prípadne by sme pokladali za dielo Mankovitsa.

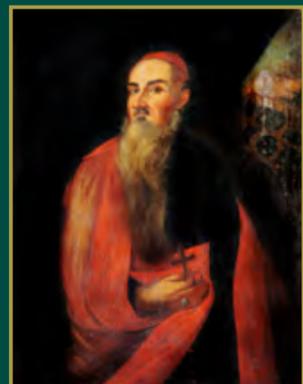
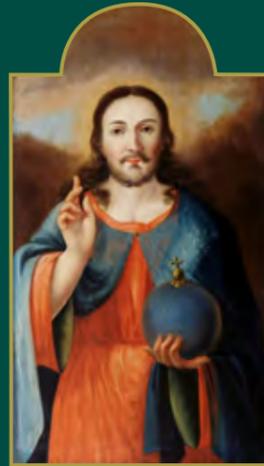
Medzi súkromné ciele a na reprezentáciu zamýšľané diela možno ešte sa môže nájsť niektoré aj skrze starožitníctva. Mikuláš Beskid vypočítava nespočetné maľby, ktorých presne strážené miesta momentálne nepoznáme. Hovorcom týchto je Madona vytvorená v r. 1821 signovaná, maľovaná na plátne a uchovaná v Šarišskom múzeu v Bardejove, ktorá predstavuje vplyv renesančných maliarov.

Máme údaje aj o tom, že maloval aj viac obrazov s mytologickou témou. Spomedzi nich zostala jeho maľba pod názvom Hébe vo Východoslovenskej galérii v Košiciach, ktorá je signovaná (Mankovits Michael / pinxit 1831) a ktorá nasleduje kompozíciu Jána Donáta (1744 – 1830).

Samozrejme, že máme poznatky aj o portrétoch maľovaných Markovitsom. V zbierke Múzea výtvarného umenia Jozefa Boksaiho v Užhorode možno nájsť portrét znázorňujúci Alexeja Pócsiho, mukačevského gréckokatolíckeho biskupa pokladané na základe štylisticko – kritickéj medzi jeho diela. Dúfajúc, že ešte aj depozit iných múzei ešte uchovávajú prekvapenia, a toto nedôstojné zabudnuté životné dielo bude sa zväčšovať staronovými vecami.

Fotografie

1. Hébe, Košice. Východoslovenské múzeum
2. V Mestskej galérii v Prešove sa nachádzajúci obraz Krista – Učiteľa (Fulianka)
3. Panna Mária s malým Ježišom. Bardejov. Šarišské múzem.
4. Alexej Pócsy, portrét gréckokatolíckeho biskupa, Užhorod. Podkarpatské múzeum výtvarného umenia Jozefa Boksaya

Písomnosti hovoriace o Michalovi Mankovitsovi.

Časopis – Umenie (Művészet folyóirat), č. 8, 1914

Mikuláš Beskid

Michal Mankovits.

Uzemčitá veža s pričelím, v úmere pripomínajúci dV Blažove, v Šarišskej župe sa narodil¹ 16. októbra 1785, v starej, ale chudobnej rodine gr. kat. kňaza. Jej najznámejší člen Juraj, ktorý ukončil štúdiá teol'gie v Trnave v r. 1738, nazval seba podľa rodnej zeme Blažovským, sa stal mukačevským biskupom.² Bol to človek s vysokou vzdelanosťou a ráznosťou, ktorý by bol veľa dobrého urobil pre svoju eparchiu, ale v r. 1742 zahynul nečakane na kiahne.

Vo sv. krste zdedil meno svojho otca Michala a jeho matkou bola Anastázia Hodobayová. Zo šťastného manželstva pochádzalo päť detí, dve dievčatá: Katarína a Františka a traja chlapci: Andrej, Juraj a Michal, spomedzi ktorých bol Michal najmladší.³

Svoje štúdiá začal doma, a potom pokračoval v Sabinove, a ukončil ich v Levoči. V r. 1800 prijímuc ho do radu bohoslovcov Makačevskej eparchie, dostal sa do Užhorodu, kde strávil dva roky.

V r. 1802 pri jednej skúške, kým jeho spoločníci odpovedali, on sa s dačím zaoberal.

Prítomný biskup Bačinský zameral na neho pohľad a vyzval ho, aby ukázal ten kus papiera, ktorý bol pred ním. Mankovits smelo vstal zo svojho miesta a zadost učiniac prikaz zbral papier, na ktorom biskupa s ceruzkou nakreslil, našiel vlastný vynikajúco úspešný portrét tváre, Bačinský sa začudoval, usmial, a nič na to nepovedal. Po skúške však, na ktorej Mankovits s výborným umom zo všetkých predmetov na výbornú zodpovedal, predvolal si ho do biskupského paláca, kde vyhlásil, že nie je proti tomu, kto ho bude vyučovať za maliara. Mankovitsovi sa vec zapáčila a túto ponuku bez váhania prijal. Kým Mankovitsovi sa vec páčila a túto ponuku bez váhania prijal. Kým sa na jeseň zmenilo leto, sa pozberal a na náklady biskupa odcestoval do Viedne, kde sa čoskoro zapísal na akadémiu maliarstva. Zo začiatku sa aj dobre cítil. Myšlienka už aj tak skorej sa motkala v jeho hlave, ešte ani materiálne starosti ho netrápili. Kým mnohí iní chudobní mládenci skutočne bez akejkoľvek pomoci išli hore do Viedne skúsiť šťastie, jeho tam sprevádzal a ochrana biskupa Bačinského, okrem toho ešte jeden z jeho strýkov vtedy žil vo Viedni, ktorý bol na dvore telesným strážcom.

V dôsledku dobrej vôle a lásky tohto strýka nielen, že bol poistený v životných zápasoch na určitý čas, ale bol uchránený aj od tých nebezpečenstiev, ktoré neskôr na osamelého mládenca boli tak osudné. Lebo nepochybne

šťastnejšia existencia, kludnejšia životná cesta sa mu dostane a určite aj jeho osobnosť by sa lepšie rozvinula k vyššiemu rozletu, ak by v takto kludnom, šťastlivom kruhu by prebiehal ďalej jeho osud, pod láskyplným pohľadom.

Jeho strýko síce aj naďalej zostáva jeho povzbudzovateľom a podporovateľom, ale úzky a teplý vzťah, ktorý medzi nim na začiatku sa vytvoril, preda len sa uvoľnil a čoraz viac sa roztrháva, keď starý strýko sa rozlúči s Viedňou. Lebo sotva o dva mesiace, ako sa Michal dostal, strýko sa zalúbil do talianskej ženy pochádzajúcej z okolia Fiume, ktorú si potom zobral za ženu a spolu sa odsťahovali na pobrežie Jadranu.

Tento zvrat bol veľkou ranou pre Michala. Strýko sňal svoju ruku z Michala, a z tohto dovtedy skromného, s malým nárokmi mládenca čoskoro sa stal úplne ľahkovážny mladý človek, ktorý niekedy viac ako bolo únosne načieral do prameňov krásy. Kým doteraz najskôr len mohol smädiť po priateľstve tých, ktorým pracovitost', životný cieľ v jedných šlapajách kráčal s jeho, po tomto pomalučky viac – menej zanedbával svoje štúdiá a dal sa na cestu hýrenia. Tak ako zasa pomoc, ktorú mu poskytoval Bačinský, čoskoro sa mu zdala malou a potvrdil to, že istého krásneho dňa sa rozlúčil s Viedňou a vydal sa skúšať šťastie vo svete.

Vonkoncom prešiel všetky väčšie mestá Rakúska, predtým pobudol v Krakove, potom prešiel do Lvova (Lemberg), kde skoro tri roky pracoval. Odtiaľ pri istej príležitosti chcel urobiť výlet cez ruské hranice smerom ku Kijevu. Jeho plán však inak vyvinul, lebo ruská stráž pokladajúc ho za špióna, chytila a uväznila. Následne keď vyšla najavo jeho nevinnosť poslali ho späť do Lembergu. Ale neuspokojil sa ani potom a o niekoľko mesiacov znova sa vydal na cestu. Teraz aj s úspechom, lebo v niektorom kláštore Rádu sv. Bazila Veľkého si zaobstaral rehoľné rúcho a v ňom prevlečený prešiel vojakom cez rozum. Pri tejto príležitosti Mankovits veľmi veľa trel biedy, prešiel cez útrapy a skúšky, ale veľa videl a skúsil, čo nepochybne len slúžilo pre jeho úžitok. Dobrý veľký kus prešiel vtedy z Ruska, bol v Kijeve, dostal sa do Moskvy, nemysliaci ani na to, že veľkého Napoleona, ktorý práve vtedy sa dostal na vrchol svojej slávy, na tých istých ľadových poliach zasiahne katastrofá, na ktorých v zime v r. 1809 sa túlal. I keď ledva prešlo zopár rokov a Gandé Armeého farba a kvet biedne naozaj tam primrzla na ruských stepiach a načo zasvitlo udierajúca žiara jari, s mĺňajúcim sa snehom aj moc Bonaparteho sa rozteplila. Mankovits už v tom čase znova bol vo Viedni. Ale zo začiatku vo veľmi biednych pomeroch mohol živiť. Biskup Bačinský už vtedy nežil jeho strýko zasa nevedel, že sa vrátil do Viedne. Aj keď dostal z domova alebo od inakiaľ zopár grošov a táto podpora určite nebola taká, ktorá by pre neho bola schopná zabezpečiť bezstarostné živobytie.

Táto biedna situácia však netrvala dlho. Sotva o pár mesiacov, ako sa vrátil späť do Viedne, uprázdnilo sa kantorské miesto u sv. Barbary a on dovedy sa doprosoval Olšavského, duchovného chrámu, kým jeho srdce obmäklo voči nemu a na uprázdnené miesto; jeho vymenoval.

Tento šťastlivý obrat nesmierne uľahčil doterajšie macošské vzťahy. Oslobodený od obáv a starostí, teraz už úplne kludne mohol pracovať.

Ale medzitým úplne nečakane iný vývoj zmenil osud jeho života.

Odkedy Mankovits sa rozlúčil s kňazským seminárom v Užhorode, nebol ešte doma. Je veľmi prirodzené, že po štrnástich bohatých rokoch v biednych zmenách, prišiel na svoju rodnú zem, každý sa na neho obracal so zvedavosťou.

To sa stalo na jeseň v r. 1813. pre veľké príbuzenstvo, ho povolávali na mnohé miesta. Pri dajakej solídnej rodinnej príležitosti, čo aj dnes v kňazských rodinách Podkarpatskej Rusi je zvykom, osud ho zbližila s mladou vdovou nebohého Antona Danilovitsa, farára v Hradišti, rodenou Máriou Bačinskou. Sotva dvadsať ročná, vysokej postavy, driečná nevesta, bola svojrázna, originálna žena. Veľká, snívajúca, svetlomodrymi očami, rojčivým pohľadom na polovicu zavretými, spod jemných mihalnic do diaľavy, akoby sa túlala po niečom nedosiahnuteľnom. Kolorit snehobielej tváre naraz sa zmenil, potom krvavá vlna udrela do čela, potom znova sa stala smrteľne bledou, ako vnútorné pohnútky bičovali naveky nespokojné, naveky nervóznou náladu. Mladý maliar sa tak do nej zbláznil, že o jeden – dva dni už aj uskutočnili zásnuby.

Mankovits získal dvojitý cieľ skrze toto manželstvo. Dostal slušnú, dobrú, starostlivú manželku. Popri tom sa dostal do spojenia s mukačevskými kňazskými domami. Veľmi rozšírená rodina Bačinských vtedy hrala veľmi poprednú úlohu v živote eparchie. Ešte ani nevyznačili deň svadby a on už dostal dekrét biskupského úradu, ktorým ho vymenovali na znovu systematizované miesto eparchiálneho maliara.

Týmto vlastne mladému páru chceli zabezpečiť živobytie, ale aj samo o sebe to bolo veľmi spasné opatrenie. Lebo dovedy celý rad pracovníkov hospodáril v eparchii. Odteraz zasa každý plán vopred musel byť preložený k biskupskej vrchnosti a na povolenie len to dielo sa dostalo, ktoré Mankovits pokladal za zodpovedajúce. Samozrejme aj prácu v prvom rade on dostal a ak len on to nezobral, mohli uzavrieť cirkevné obce aj s iným zmluvu. Ale aj v tomto prípade bol dozor v rukách Mankovitsa.

Čo bolo jeho prvé dielo, s ktorým získal úspech a kde je skryté? Nevieme.

Rozlúčiac sa s Rímom, odvtedy Mankovits stále býval v Užhorode a len od tejto doby poznáme z blízka aj jeho tvorbu. Ako mukačevský eparchiálny maliar, prirodzene v prvom rade musel uspokojiť aj potreby. Najmä v Užskej, Berežskej a Ugočskej župe je od neho aj dnes

veľa ikonostasov. Ale pracoval aj na Zemplíne a v Šariši. Nedávno rozobratý ikonostas v chráme, v Snakove, v dolnom pravom rohu mal jeden veľmi vydarený obraz, ktorý znázorňuje consolatrix Márie. Tak isto od neho je možno vidieť obraz Anunciatio Beate Márie Virginis nad svätostánkom v chráme, v Zbudskej Radvani, ktorý bol zhotovený v r. 1818 a obraz, ktorý je možno vidieť v chráme Miňovciach: Vloženie Krista do hrobu. On maľoval potom obrazy ikonostasov v Čabalovciach (1814), Beloveži (1817), Fulianke (1830), Ňagove (1831), Vyšných Čabinách a Volici (1834) atď.

Cena takého ikonostasu bola rôzna viac – menej závisela od finančnej sily dotýčajnej cirkevnej obce. Napr. v Beloveži zaplatili 1. 750 Ft, kým vo Vyšných Čabinách len 337 Ft a 89 grajciarov. Lebo musíme vedieť, že tieto obrazy podľa starého obvyklého vzoru vznikli a neboli iné, ako viac – menej vydarené ilustrácie predmetov čerpajúcich z minulosti Cirkvi. Takýto čas ani v Rusku nepokladali ikonopisci za úlohu tlmočenia náboženskej filozofie. Predsa Mankovits ani nemal nato čas, aby sa ponoril do podstaty, lebo nesmieme zabudnúť ani nato, že jeden úplný ikonostas sám o sebe pozostáva z 42 obrazov.

Eparchia síce mu dala veľa vecí: ale preto rád prijímal aj objednávky súkromných osôb, takto vieme, že z pozostalosti majetku prešovského prepošta, Andreja Chiru, za isté obrazy mal požiadavku 120 Ft.

Veľa aj podaroval svojim priateľom, známym, príbuzným. V niektorých kňazských domoch Berehovskej, Užskej, Zemplínskej župy ešte aj v dnešnej dobe sa natrafí po jednom obraze Mankovitsa.

Najviac od neho zdedil jeho zať, Gabriel Tizedy, duchovný v Slovinkách.

V tejto zbierke, ktorá teraz je v majetku Teofána Zubrického, hlavného poštového úradníka n. o., sa nachádzajú nasledujúce obrazy:

Panna Mária s Ježišom stojacím na jej kolenách – z r. 1829	- z r. 1830
Vkladanie Krista do hrobu	- z r. 1830
Triumfálny koč Amora	- z r. 1830
Sv. Bernard pustovník	- z r. 1836
Kristus a žena Samaritánka pri studni	- z r. 1837
Madonna della sedia	- z r. 1837
Kristus na kríži	- z r. 1839

Tieto vymenované obrazy sú všetky kópie. Kto navštívil Belvedere, ihneď spozná ich vzor. Ale musíme poznamenať, že veľmi verne ich podal k originálu, zvlášť Panna Mária, sv. Bernard a Madonna della sedia sa mu podarili, i keď vo Viedni pripravil iba skice o nich a oveľa rokov neskôr ich vypracoval v Užhorode.

V tejto zbierke je aj zopár pôvodných obrazov. Sú to tieto: Korzár, K básniam Vörösmartyho, Lót s dcérou, Jozef a Putifár, Otrok zvädzajúci ženu, Magdaléna; Gabriel Tizedy, ako mladý kňaz; Melánia Tizedyová, rod. Mankovitsová; Irma Tizedyová, žena z vnučiek maliara, ako mladé dievča; Mária Makovitsová, rod. Bačinská.

Samotný Mankovits podľa tradície s pomocou zrkadla maľoval svoj vlastný portrét.

Tieto obrazy nie sú datované. Najlepší medzi nimi je Jozef a Putifár, na ktorom zvlášť postava Jozefa je vydarená.

Mankovitsa viacero vetrov udieralo a istý čas žil v Slovinkách. Pred smrťou však bezprostredne znovu vrátil do Užhorodu, kde mal dom aj vinicu. Hoci pekne zarábal, predsa preto veľakrát bol vo finančnej núdzi. Dňa 27. apríla 1825 prijal z pokladnice Kňazského seminára v Užhorode 400 Ft.⁴, v r. 1848 mu odsúhlasili 400, - Ft „popri obvyklých varovaniach“ z pokladnice kňazských sirôt.⁵ V r. 1850 žiadal 500, - Ft⁶, a v tom istom roku ešte 200, - Ft⁷, a potom o rok ďalších 400, - Ft.⁸

Ale vtedy už bol vážne chorý a pretože už nemohol pohybovať so štetcom, v r. 1851 požiadal o dôchodok.⁹

Dňa 21. októbra 1853 zomrel v 68 roku svojho života, a podľa poznámky v matrike zomrelých na zimnicu.¹⁰

Jeho manželke, na základe toho, že predtým bola vdovou po kňazovi biskupská konzistória vyplácala dôchodok.¹¹

Görög Katolikus Szemle,

č. 12, január 1941 (bez označenia autora)

Michal Mankovits.

„Na začiatku minulého storočia veľmi si uctili a hodnotili jeho maľby, dnes už však závoj zabudnutia túto v zmenách bohatú, umeleckú, životnú cestu, kde Michalovi Mankovitsovi koniec koncov môžeme ďakovať, že na ikonostasoch chrámov Mukačevskej a Prešovskej eparchie dostala uplatňujúcu možnosť o seriózne umelecké snahy.

Narodil sa v Blažove (Šarišská župa) 16 októbra 1785 v starobylej gr.kat.kňazskej rodine. Jeho otcom bol Michal Mankovits, matkou bola Anastázia Hodobayová. Svoje stredoškolské štúdiá ukončil v Levoči a potom sa stal chovancom Kňazského seminára v Užhorode.

Tu sa s ním stala istá malá udalosť, ktorá určila nový smer jeho života. Pri príležitosti skúšok zbadal biskup Andrej Bačinský, že Mankovits nedáva pozor, ale s dajakým papierom sa zaoberal. Prísne vyzval nepozorného, aby ukázal papier a nie s malým prekvapením uzrel na ňom vlastne improvizovaný, ale predsa vynikajúco vydarený svoj portrét,

S výnimočným umeleckým citom disponujúci biskup zbadal na chytro na papieri danú kresbu v Božom dare umelecký talent a ešte v tom istom roku (1802) poslal ho do Viedne, aby sa mohol zapísať na Akadémie výtvarného umenia.

Počas svojich štúdijných rokov biskup Bačinský a on cisárskom dvore slúžiaci telesný strážca, jeho strýko, ho podporoval. Nakoniec sa aj rozlúčil s Viedňou, prešiel Rakúskom, cez Krakov išiel do Lembergu (Lvova), kde počas

Najväčšiu časť v raste Mankovitsa mala akadémia. Tu sa zoznámil s prvkami teórie a praxe umenia. Ale je veľkou chybou, že priam bez rozmyšľania išiel ďalej pri prijatej ceste a aj v najlepších kompozíciach bol tlmočníkom maliarského ducha Viedne, prísne sa držiak k tradícii a pravidlám školy, i keď v chápaní a pocitoch tu – tam prezradil aj veľkú silu.

¹ Podľa láskavého oznámenia Gr. kat.farského úradu – Blažov

² Antal Hođinka: A munkácsi püspökség története. Budapest. 1910, s. 590 – 597

³ Podľa láskavého oznámenia Gr. kat.farského úradu – Blažov

⁴ Archív Mukačevskej eparchie, sig. 512/1825

⁵ Archív Mukačevskej eparchie, sig. 6/1848

⁶ Archív Mukačevskej eparchie, sig. 1899/1850

⁷ Archív Mukačevskej eparchie, sig. 2583/1950

⁸ Archív Mukačevskej eparchie, sig. 3576/1851

⁹ Archív Mukačevskej eparchie, sig. 3727/1851

¹⁰ Podľa láskavého oznámenia Gr. kat.farského úradu – Užhorod

¹¹ Archív Mukačevskej eparchie, sig. 3828/1853

troch rokov priam výhradne maľoval maľby cirkevného charakteru. V prezvlečení za rehoľníka – baziliána sa mu podarilo dostať sa von do jedného z patinových centier východného cirkevného umenia, do Kijeva, ba navštívil aj mesto zlatých ikon, Moskvu. S mnohými farbami obohateným jeho umenie ho vrátilo do Viedne. Medzitým (v r. 1809) zomrel jeho zástanca, biskup Bačinský, a žeby mohol zaistiť svoje živobytie, prijal kantorovanie v seminárnom chráme gr. obradu sv. Barbary.

K novému bodu v jeho živote v jeho živote došlo v r. 1813, keď navrátiac sa domov do Šarišskej župy, požiadal o roku mladú vdovu po náhle zomrelom v Hradišti, Jánovi Danielovitsovi, Máriu Bačinskú.

Maliara s nespokojnou krvou pôvabná manželka definitívne doma udržala. Michal Bradáč, generálny vikár ho vymenoval za umeleckého radcu Mukačevskej eparchie, a počnúc odvtedy on praktizoval dozor nad umeleckým zariadením všetkých chrámov. S výnimočnou horlivosťou preskúmal s cieľom, na povolenie predložené plány, a svojou kritikou a svojimi radami určil smer chrámovému maliarstvu.

Ale aj on sám vybral svoju časť v práci. Celý rad ikonostasov namaľoval (Čabalovce, Beloveža, Fulianka, Ňagov, Vyšné Čabiny, Volica), a hodné je spomenúť pre chrám v Zbudskej Radvani maľované „Blahozvestovanie“ a pre chrám v Miňovciach maľované „Vkladanie Krista do hrobu“.

Počas svojho pobytu vo Viedni zhotovil celý rad umeleckých, kópií. Spomedzi jeho pôvodných diel známejšie sú ešte obrazy pod názvom: autoportrét, Jozef a Putifár, Magdaléna, Otrok zvädzajúci ženu, Lót a jeho dcéra, ako aj maľované. Zomrel v Užhorode 21. októbra 1853.“

Замість передмови

Дорогами життя і під час дослідження власного родоvodu, я, то тут, то там наткнувся на сліди шляхетних предків. Я не дуже розумів, чому вони поринули у забуття. Зникли, розчинились у дуже бурхливій історії ХХ століття. Вивчення творчості художника Михайла Манковича (Блажов, 16 жовтня 1785 р. – Ужгород, 21 жовтня 1853 р.) пролили світло на мої здогадки. Його батько, Михайло Манкович, був греко-католицьким священиком у Блажові, а його мати – Анастасія Ходобай походила з благородної сім'ї угорського священника. Будучи обізнаним із нашим родовідним деревом, у мене немає жодного сумніву щодо угорської ідентичності та угорської рідної мови художника. Королівства Угорщина була розділена на три частини не лише фізично, історично, розриву зазнала і наша історико-культурна спадщина. На землях Австро-Угорщини утворилися самостійні держави, які шукають свою свідому ідентичність, не можуть уявити здійснення оправданих мрій існування вповні самобутнього суспільства. Сучасна Словаччина та Україні проявляють інтерес до вивчення та дослідження життя і творчості художника угорського походження. А ми не мали доступу до джерел іноземних держав, на території яких творив мій предок. Від своїх бабусь і дідусів, моїх батьків, та з сімейної архівної спадщини я знаю, що наші предки жили у Верхній Угорщині (угор. Felső-Magyarország – Felvidék; словац. Horné Uhorsko). Блажов давнє родинне гніздо, яке в 1952 р. було зрівняно з землею бульдозерами, стерте з географічних карт, його історія була спалена, територія була оголошена військовою територією, до 2014 року навіть згадувати про неї було заборонено. Також наша сім'я проживала у Шамброні (угор. Feketekút, словац. Šambron), Баєрвіцях (словац. Bajerovce, угор. Bajórvágás). Століттями вони визнавали себе угорцями, а їх рідною мовою була угорська. Мої предки, які були переважно священиками, писали свою сімейну історію латинською та угорською мовами. Біблійний Індекс (Index Biblium, 1593) перекладений та опублікований Балінтом Манковичем, друкарем Віжойської Біблії (у протестантів: Біблія Карої), через два роки після цієї Біблії. Немає жодних сумнівів, обидва твори були написані однією мовою – мовою Гашпара Карої. Також ми можемо впевнено стверджувати, що він добре володів латинською та німецькою мовами. Цікаво, що в деяких джерелах його називають поляком. Його онук, Янош Манкович, греко-католицький священник вже служив у Блажові, та у слов'янськомовному середовищі продовжував увічнити історію нашої родини латиною та угорською мовами.

Як цікавинку, я хотів би зазначити, що мій батько, Акош Манкович (мати: Каталін Сабо) (Святи Юр,

4 квітня 1920 р. – Дебрецен 13 вересня 1974 р.), живописець, викладач середньої школи російської, англійської мов та графіки, також виріс у Блажові, угорцем у слов'янському середовищі. Він закінчив середню школу в Берегові (тоді Чехословаччина) та здобув вищу університетську освіту в Будапешті та Дебрецені. Він склав іспити на знання семи мов, серед яких були словацька, чеська та латинська.

Досліджуючи творчість багатомовного живописця Михайла Манковича я звернувся до Пряшівської архієпархії, а саме архієпископа Яна Баб'яка, глави Словацької греко-католицької церкви, щоб отримати підтримку своєї ініціативи. Він одразу підтримав мене, я отримав від нього «дозвільну грамоту», згідно з якою ми мали право вільно вести дослідження у церквах архієпархії. Архієпископ попросив нас поділитися результатами наших досліджень, щоб допомогти їм в роботі, бо, на жаль, в архієпархії мало даних і документів про старі церкви. Моїми співробітниками архітектор та інспектор з охорони архітектурних пам'яток Агнеш Янош, мистецтвознавець др. Сільвестер Тердик та історик Саболч Демян. В якості помічника архієпископ порекомендував директора Архієпископський грекокатолицький архів в Пряшеві отця Габора Секель, який тим часом виявився моїм кузеном другого ступеню (його дід Михайло Секель був греко-католицьким священиком, дружина – Ержийбет Манкович, дочка священника, сестра мого діда). Під час нашої мандрівки по Верхній Угорщині він був нашим перекладачем, та надав значну допомогу завдяки ґрунтовним знанням місцевості, оскільки він служив у багатьох місцях Східної Словаччини, будучи греко-католицьким священником угорського походження.

На Закарпатті, в Україні, я звернувся до Апостольського Адміністратора Мукачівської греко-католицької єпархії владика Мілан Шашік, який також підтримав нас, забезпечив нам переміщення та безперешкодне дослідження на території єпархії.

У ході нашої роботи ми виявили оригінальні, реставровані, перефарбовані або ще не реєстровані, а то і зовсім невідомі фрагменти картин та іконостасів.

Ми щиро вдячні архієпископу Яну Баб'яку, єпископу Мілану Шашику, надзвичайному та повноважному послу Угорщини в Києві Іштвану Ійдарто, уповноваженому кабінету міністрів Угорщини др. Іштвану Грежа, отцю Габору Секель, директору Закарпатського обласного художнього музею ім. Йосифа Бокшая – Ференцу Ерфан, мистецтвознавцю Михайлу Приймич, а також персоналу Музею Земпліна в Михаловцях, Шаришського музею в Бардейові та музею Східної Словаччини в Кошице.

Тамаш Манкович

Михайло Манкович у Віденській Академії Образотворчих Мистецтв

Тісний зв'язок між містом Відень та угорцями супроводжував 1100 років нашої історії. Цей навіть в історичних масштабах надзвичайно тривалий час часто приносив нашій нації важкі, бурхливі, а часом і піднесені, процвітаючі моменти. Політичні, культурні та торговельні відносини між містом, приволойваним сусідніми великими державами, які слідували одна за одною, та Угорщиною завжди мали істотний вплив на долю не лише міста та нашої країни, а й Центральної та Південно-Східної Європи. Після нищівної поразки в битві при Могачі, в 1541 році Угорське королівство вступило в стан територіальної роздробленості, і близько 150 років центральні й південні території перебували під владою Османської імперії. Династія Габсбургів, що займала престол Священної Римської імперії, Австрійської імперії, керувала територією Угорського королівства з більшими меншими перервами до 1918 року. Все це створило можливість для Відня, який функціонував і столицею імперії, бути найвідомішим оплотом інтелектуального життя протягом багатьох століть і для Угорщини. Наявність плідної системи культурних відносин підтримується безліччю прикладів, вишикуваних у нашому минулому. Тисячі молодих угорців продовжили навчання у Віденському університеті, заснованому в 1365 році, у XVI столітті в цьому університеті викладав Янош Сильвестр, і в цьому місті Янош Жамбокі заклав основи рукописного архіву Австрійської Національної бібліотеки. Пазманеум, установа, яка здобула незаперечні заслуги в подальшій підготовці угорських священиків, була створена тут в 1623 році, і багато аристократичних юнаків бували в стінах Терезіанума, заснованого в 1746 році Марією Терезією. Серед членів Угорської королівської дворянської гвардії, заснованого у 1760 році, ми можемо вшанувати, серед інших, перших угорських представників Просвітництва, Абрахама Барчаї, Шандора Бароці, Дьєрдя Бешшенеї, котрий своїм твором «Трагедія Агіса», опублікованим у 1772 році, започаткував нову еру в історії угорської літератури.¹

З точки зору розвитку угорського мистецького життя Віденська Академія Образотворчих Мистецтв зіграла ключову роль, в ній багато чудових угорських художників розвивали свої таланти протягом останніх трьох століть. Перший подібний заклад у німецькомовному світі був заснований у 1692 році придворним живописцем Питером Штрудель.

Інститут був недовговічним, оскільки він закrywся в 1714 році, незабаром після смерті свого засновника.² Велика кількість студентів академії Штрудель, а також і високий соціальний попит на функціонування добре організованої, якісної школи мистецтв спонукав Якоба ван Шуппен, камерного художника Карла VI³, щоб він у петиції, поданому імператору в 1725 році, закликав до повторного відкриття розформованого інституту. Після позитивного розгляду петиції, у квітні 1726 року академія розпочала свою діяльність під керівництвом ван Шуппен та під протекторатом графа Гундакера фон Алтан.⁴ В її статуті відчувуються інтелектуальні та методичні вказівки відомої Паризької академії, а також вбачається, що школа спеціалізується на викладанні галузей живопису, скульптури, архітектури та гравіювання міді. У навчальній програмі була також представлена і наука про художню анатомію, значення якої є надзвичайним, оскільки у Віденському університеті кафедра анатомії була створена тільки у 1739 році. Після смерті Ван Шуппен (1751) в організації інституту відбулися зміни, в результаті чого згідно постанови ректор та викладачі були обрані на трирічний період. Академією керували Мікеланджело Унтербергер, а згодом Пауль Трогер. Одним з найпомітніших нововведень було те, що надавалась можливість прийняття на практику малювання талановитих бідних учнів, і для них навіть запускали спеціальні курси у неділю та на інші свята.⁵

Кількість студентів вже в 1720-х роках перевищила сотню, і за короткий проміжок часу збільшилася більш ніж вдвічі. Вже з самого початку серед академістів у значній кількості були присутніми угорські студенти. В цьому відношенні столиця Буда була першою, однак і більші міста високогір'я (Кремниця, Банська-Штьявниця, Кошице, Левоча) та міста Західної Угорщини, близькі до імперського міста (Братислава, Трнава, Шопрон, Косег, Сомбатхей), також відправляли багато своїх синів до відомого закладу. Через швидке, динамічне збільшення кількості студентів, інститут, який раніше діяв у вузьких рамках, часто переїжджав до іншої будівлі. За чотири десятиліття, сліdkуючі після 1720-х років, заклад вісім разів міняв своє місце розташування, серед яких варто згадати Анна-Гассе, колишній монастир єзуїтів, та Шенбрунн-Хаус, де у 1731 році, у присутності Карла VI вперше в урочистій обстановці був проведений нагородження академічною золотою

1 Újváry Gábor: A magyar történelem nyomában Bécsben. <http://www.becs.balassiintezet.hu/hu/2011-11-08-23-07-29/>

2 Fleischer Gyula: Magyarok a Bécsi Képzőművészeti Akadémián. 1935. 7.

3 Король Угорщини Карл III.

4 Fleischer 1935, 8.

5 Fleischer 1935, 9.

медаллю, заснованою імператором. Поряд з кількома видатними художниками, цю найвищу академічну нагороду отримав у 1735 році Адам Фредерік Езер, народжений у Братиславі, майбутній директор Лейпцизької академії, який згодом також працював викладачем малювання Гете та Вінкельмана.⁶

Наступною важливою віхою в історії академії стала весна 1766 року, коли Якоб Шмутцер повернувся до Відня після чотирирічного перебування в Парижі, і відкрив своє професійне училище гравіювання міді. Його статут був освячений Марією Терезією у грудні наступного року. У 1767 році за підтримки Кауница він розширив сферу діяльності установи, створивши спеціалізовану кафедру гравірувальників медалей. Якісне функціонування школи свідчить про те, що мистецтво гравіювання медалей імператорського міста мало неабияке значення і в європейському контексті. Бурхливе мистецтво в професійному училищі гравіювання міді мало надихаючий вплив на роботу академії, оскільки два заклади, по суті, конкурували між собою за талановитих учнів. Ось чому незабаром виникла ідея об'єднати ці інститути, що було остаточно реалізовано завдяки указу, виданому Марією Терезією у 1773 році. Об'єднана установа була перейменована в Імператорську та Королівську Об'єднану Академію Образотворчих Мистецтв, і продовжила свою діяльність з п'ятьма кафедрами: живопис, скульптура, карбування, архітектура, гравіювання міді.⁷ Успішні реформи, що відбулися після об'єднання, разом із використанням відмінних викладацьких кадрів, принесли із собою нове відродження академії, завдяки якому вона в розгорнутій наприкінці століття епохі класицизму пережила свій розквіт. З цього періоду можна прочитати дуже сприятливі відгуки щодо функціонування Віденської академії. У своїх спогадах німецький художник Шнорр фон Карольсфельд довго хвалить корисні знання, які він здобув на уроках у свого вчителя Генріха Фрідріха Фюгер, назвавши методи викладання інституту зразковими, помістивши їх навіть на вищу ланку, ніж методику Паризької академії. Успіх і родючість навчання доводить той факт, що до стін відомої школи стікалися студенти з Німеччини, Швейцарії, Італії, Угорщини та навіть з американського континенту.⁸ До Відня приїхали декілька іконописців із греко-східних країн, і навіть студенти з далекої Норвегії та Естонії приїжджали розвивати свої мистецькі навички.⁹

Важко точно визначити кількість угорських студентів, які навчалися у Віденській академії. Незважаючи на те, що був створений реєстр студентів, котрі поступили, однак у ньому були записані лише

імена художників, та скульпторів, і то не всіх. У період з 1789 по 1848 рік було зареєстровано близько 3200 абітурієнтів, майже 10% з яких збагатили студентську громаду, прибувши з Угорщини або Трансільванії. З іншого боку, реєстри курсів повідомляють нам, що в досліджуваний період було зараховано набагато більше людей, приблизно 865 угорців. Звичайно, серед них були не лише представники образотворчого мистецтва, а й імена таких майстрів-ремесників, котрі хотіли розвинути свої професійні знання до мистецького рівня у закладі з багаторічною історією. 47% угорських студентів навчалися на художників, 27% вивчали архітектуру, а також 27% навчалися в одній із галузей прикладного мистецтва (наприклад, золотар, каменотес, бронзовщик, палітурник книг тощо).¹⁰

У 1810 році князь Меттерних став головою кураторів академії. Імператорський канцлер в майбутньому – він обіймав цю посаду близько 37 років. Протягом цих десятиліть розгортається і починається його завоювання новий великий стиль епохи, романтика, в якому відігравали левову частку Леопольд Купельвізер та Йозеф фон Фюріх, два домінуючі викладачі інституту. У їхніх роботах ми можемо побачити чудові прояви монументального історичного живопису. Видатною фігурою в романтичному пейзажному живописі в академії був Фердинанд Георг Вальдмюллер, охоронець галереї закладу та автор кількох революційних, військових памфлетів, популярний викладач студентської молоді.¹¹

Австрійська, а також угорська революція та війна за незалежність 1848 року, звичайно, спричинили великий шок академічному навчанню. Більшість угорських студентів припинили навчання у Відні з весни 1848 року до осені 1849 року. Під час організаційної реформи, проведеної в роки революції, рада академії була розширена, кураторство була скасовано, а інститут був переданий під контроль Міністерства Освіти. Викладацький склад інституту включав таких відомих живописців, як Карл Раль, пізніше розквітаючу приватну школу котрого відвідали видатні угорські живописці Карой Лотц і Карой Тан. Михай Мункачі записався в академію в 1865 році, і незабаром, як найвпливовіший феномен угорського живопису того періоду, створив свої безцінні твори. У той же рік Мункачі був змушений залишити інститут через плату за навчання, яка тим часом стала обов'язковою і була встановлена на досить високому рівні, і яку бідний талановитий юнак не міг собі дозволити. Серед вчителів, визначальних особистостей, варто згадати ім'я Христіана Рубен,

який приїхав з Праги очолити дирекцію закладу з багаторічною історією, і обіймав цю почесну посаду протягом двадцяти років. У той час до ради закладу був запрошений угорський Йозеф Даніель Бем, директор віденського Мюнзамта. У 1872 році художник Ансельм фон Фейербах переїхав з Риму до Відня, а в 1876 році його замінив Генріх фон Ангелі, народжений у Шопроні. Крістіан Гріпенкерл, котрий справив значний вплив на творчість угорських художників, його помічник з 1884 по 1887 рік був угорцем Лайош Михалек. Поряд із ним слід згадати Едуарда фон Ліхтенфельс, впливового вчителя пейзажного живопису.¹²

У 1880 році була створена кафедра живопису тварин академії, і ще одним важливим нововведенням було створення публічного простору «plein-air» в одному з парків Відня в 1891 році для більш ефективної практики розпису на відкритому повітрі. Інститут, який до цього часу змушений був майже безперервно мігрувати, знайшов свою останню домівку в 1877 році в імпозантному палаці ренесансу, побудованому на площі Шиллера. 26 жовтня 1892 року заклад відсвяткував двісті років існування.¹³

Кілька видатних представників угорського мистецького життя також були студентами академії. Народжений в Егер, тирольського походження, Янош Міхай Гес був удостоєним в 1794 році найпрестижнішою нагородою, введеною королем Карлом III у 1731 році, академічною золотою медаллю за картину «Приам просить від Ахілла тіло Гектора», з якою він також отримав статус члена Імператорської інженерної академії.¹⁴ З 1791 року в закладі навчався і вже на той час здобув кілька нагород за свої картини, а в 1792-93 рр. допоміг Францу Антону Малбертш створити фреску Егерського ліцею. Його дім у Відні завжди був відкритим для угорських співвітчизників, Пал Балкаї, Шамуел Надь, Михай Вандза, Шамуел Кіш та Елек Марцинкі, як зараховані студенти Академії мистецтв могли отримати подальшу підготовку у його студії в Маріахілфі.¹⁵

Ім'я Кароя Марко увійшло в історію мистецтва як творця угорського пейзажного живопису. Художник, народжений у Левочі, переїхав до Відня у 1822 році, коли вступив до лав студентів Академії образотворчих мистецтв. У 1840 році його обрали членом Угорської Академії Наук. Прикладом його ідилічних пейзажів є картина Лісова дорога, Пейзаж поруч із Тіволі та серія Печера Агтелек.

Карой Броцкі народився в 1807 році в Тімішоарі. Як чудовий художник-портретист, йому вдалося потрапити до королівського двору у Відні, а також в Англії. Він дотримувався традицій англійського

¹² Fleischer 1935, 18-21.

¹³ Fleischer 1935, 21-22.

¹⁴ Jávora Anna: Művésznövendékek Bécsben. Az akadémiai képzés lehetőségei, gyakorlata és rangja a 18. században.

In: Buzási Enikő: Források a magyarországi, erdélyi, valamint magyar megrendelésre dolgozó külföldi művészek bécsi akadémiai tanulmányaihoz (1726-1810). 2016, 23.

¹⁵ Jávora 2016, 29.

портретного живопису у своїх роботах, а також виготовляв картини і в жанрі ню, в яких можна відчутти впливи бароко та пізнього ренесансу Італії. У 1825 році його прийняли до студентів інституту. На знак визнання за чудові картини, виготовлені під час навчання до 1832 року, він отримав премію Гундел в 1826 та 1827 роках, премію Лампі в 1830 році, а в 1832 році золоту медаль Придворної нагороди. У 1834 році його три роботи були виставлені на виставці Академії. Його надзвичайно плодотворне мистецьке життя славиться, зокрема, портретами генерала Дьордя Кметі та військового міністра Лазара Месарош. У середині 1840-х років він виготовив вітвар церкви в Прешові, яка, на жаль, стала жертвою пожежі в 1913 році.

Міклош Барабаш, з Маркушфальва, великий майстер угорського бідермайерського живопису, записався в академію в 1829 році. Окрім своїх пейзажів, він малював портрети майже кожної великої особистості доби, письменників, художників, політиків, які сумлінно демонструють його відмінну здатність зображення та високий рівень технічних знань. У 1836 році його обрали членом-кореспондентом Угорської Академії Наук. У 1842 році він виготовив акварель каменю-фундаменту Ланцюгового мосту у Будапешті. Серед його реалістичних зображень ми можемо виділити портрети Ференца Ліста, Артура Гергей та дружини графа Іштвана Сечені, Кресанс.

Про Міхая Мункачі, можливо, найбільшій постаті угорського живопису, ми вже заявляли, що його особистість збагачує репутацію Віденської академії образотворчих мистецтв визнанням всесвітньо відомих видатних художників. З його чудового мистецького життя ми маємо можливість тут згадати лише деякі його найвідоміші картини: Христос перед Пілатом, Ессе Номо, Голгофа, Завоювання Вітчизни.

Треба також згадати Іштвана Ференці, одного з видатних творців угорського скульптурного мистецтва. Ференці народився в Римасомбат в 1792 році. Спочатку він працював у майстерні свого батька учнем слюсара, потім в 1815 році поступив до інституту, спочатку студентом із гравіювання на міді, а потім через два роки перевівся на відділ скульптури. Тут він також здобув нагороду за свою гравюру на міді назвою Солон, в 1818 році переїхав до Риму, де в майстерні Бертеля Торвальдсен опанував хитрощі різьблення по мармуру. У 1819 році під час візиту до Риму ерцгерцог Йозеф помітив угорського художника і надав йому грант у розмірі 400 форинтів на рік. За свою кар'єру він також виготовив кілька чудових скульптур портретів, наприклад Ференца Колчеї, Ференца Казінці та Кароя Кішфалуді.

Михайло Манкович, художник з великим мистецьким талантом, також був студентом цього більш ніж тристарічного відомого інституту, разом із усіма видатними митцями, котрі визначали мистецьке життя епохи. Час його навчання у Відні співпав з відкриттям нового століття, народженням великого періоду історії ідей, який принципово визначив історію Європи до 20 століття. Це було не що інше, як сучасна національна ідея, тріумф націоналізму, який, звичайно, як і інші європейські народи, глибоко торкнувся угорців, посилюючи пробудження до національної самосвідомості в Угорщині. На шляху перемоги одного з найважливіших почуттів людини, ідеї побудови патріотизму з формулюванням нових прагнень, також відігравали роль негативні події в Угорщині, так абсолютистська політика Йосиф II та Франц I, наступник Леопольда II на престолі імперії, якою намагались підірвати права угорського порядку та прагнули покінчити з незалежністю Угорщини.

Основні принципи ідеї націоналізму можна узагальнити в можливості створення незалежної угорської національної держави, та із ліберальним сприйняттям національної спільноти, яка переходить юридичні, майнові та суспільні межі, в якій можуть відчуті себе належними всі народи тодішньої Угорщини. Ці піднесені цілі послужили фоном для інтелектуального життя доби, яке спочатку було втілено в угорське просвітництво, а потім через кілька десятиліть поступилося місцем масштабним культурним творам реформації. Творці знайшли сенс свого мистецтва в служінні нації, своїми роботами вони також заохочували своїх співвітчизників до патріотизму у своїх діях. В архітектурі виникав переважно класицизм, в літературі, образотворчому мистецтві та музиці – романтика, як визначальна тенденція стилю. Саме тоді були прийняті великі зусилля щодо плекання та розвитку угорської мови справді оцінили. Саме в цей час розпочався рух Казінці за оновлення мови, який через декілька важливих станцій досяг своєї остаточної мети в 2-ій статті закону, прийнятого парламентом у 1844 році, який оголосив угорську мову державною. (У 1792 році в законі було зафіксовано, що угорська мова має вивчатися як предмет в угорських школах, з ініціативи графа Іштвана Сечені Угорська Академія Наук розпочала свою діяльність у 1830 році, парламент в 1836 році схвалив угорські редакції законів, 6-ий кодекс 1840 року зазначає, що написи парламенту, мови повітів та реєстру ЗАГСів – угорська, тощо.)

У цей піднесений період національного відродження народилися епохальні твори угорського

мистецтва (Ференц Колчеї пише Гімн, Михайл Верешмарті пише Заклик, Ференц Еркел створив жанр національної опери – Банк Бан, Ласло Гуняді, із написанням музики до Гімну тощо). у цьому бурхливому культурному та інтелектуальному житті Манкович зробив перші кроки у древніх стінах знаменитої Віденської академії з патріотичним переконанням, зігріваючим душі багатьох художників тієї епохи, трохи пізніше, як видатна фігура угорського церковного мистецтва, своїми чудовими картинами вказав шлях своїм сучасникам та нащадкам. Народився в м. Балажвагаш повіту Шарош в сім'ї Манковича Старшого та Анастасії Ходобаї. Закінчивши середню школу в Левочі, молодий Манкович був прийнятий до греко-католицького семінару священиків в Ужгороді в 1800 році.¹⁶ Нічого дивного в цьому не було через його сімейну мотивацію, оскільки його батько, як і багато людей із знатного роду із кілька сторіччям минулим, служив в греко-католицькій парафії Балажвагаша, а його мати була донькою греко-католицького попа. Брат його діда, Дьордь Габріел Блашовський (Манкович), володів не меншою гідністю, ніж титулом мукачівського єпископа 1738 по 1742 рік.¹⁷

Манкович зробив ряд малюнків, в яких чітко виражався його винятковий талант. Одного разу він намалював і самого єпископа Андрія Бачинського. Бачинський, визнаючи генія в молодіку, котрий не вагався висловлювати потяг до художньої кар'єри, взяв його під своє заступництво і відправив на навчання до Віденської академії образотворчих мистецтв, де він склав успішно вступний іспит у 1806 році. Були надані всі умови для продовження навчання, оскільки його дядько у Відні також запевнив його у підтримці.¹⁸ Дядько служив гвардійцем у дворі правителя Франца I. На цю високо відому посаду він був призначений ще Марією Терезою, коли вона створила Угорську королівську дворянську гвардію. Ще один дядько Манковича, який посилаючись на давнє житло родини, Йосиф Блашовський отримав велику честь підтвердження благородних привілеїв королевою у 1758 році.¹⁹

Навчальний лист Манковича²⁰ свідчить про те, що він розпочав свою студентську академічну підготовку 30 квітня 1806 року, яку закінчив 3 листопада 1807 року, після того, як його дядько одружився і переїхав з Відня на Адріатичне узбережжя і, ймовірно, вже не зміг опікувати молодого художника. Імовірно, внаслідок цього Манкович вирішив тимчасово призупинити навчання та поїхати світом. Ця свідомо

16 Beszkiđ Miklós: Mankovics Mihály. In: Művészet. Tizenharmadik évfolyam 8.szám, 1914, 422-427.

17 Petrasovszky Manó (1973), Mankovits Tamás (2016): A Mankóci Nemes Mankovits (Mankovich), valamint a Mankóci és Feketekúti Nemes Mankovits (Feketekúty) család nemzedékrendje.

18 Mankovics Mihály festőművész. In: Görög Katolikus Szemle, 1941. január 12.

19 Petrasovszky 1973, Mankovits 2016.

20 Його ім'я на німецькій манер у навчальному журналі Віденської академії образотворчих мистецтв представлений як Mankowitsch Michael.

рішучість, безумовно, послужила подальшому розвитку творчих здібностей юнака, оскільки під час пригодницького життя він побував у декількох містах Австрії, потім через Краків подорожував до Львова, де близько трьох років займався виготовленням творів переважно церковної тематики. Одягнутому як монах-Василіанин, йому вдалося потрапити до стародавнього центру російської православної церкви в Києві, і навіть пощастило побачити місто золотих ікон, Москву. Після своїх подорожей, які надихнули його мистецьке вираз, він повернувся до австрійського імперського міста, а після смерті свого вірного мецената, єпископа Бачинського в 1809 році він зайняв посаду кантора в церкві грецької семінарії імені святої Варвари для забезпечення засобів для існування.²¹ Після стабілізації екзистенціальної позиції цілеспрямованого молодого художника він в 1810 році записався до академії, де продовжив навчання, вивчав історичний живопис та скульптуру.²²

Далі ми розглянемо видатних живописців, котрі були майстрами Манковича в академії.²³ Австрійський скульптор Франц Антон фон Заунер Едлер Фальпетан був професором академії в 1796 році та директором кафедри скульптури та живопису з 1806 по 1815 рік. Одне з найбільших творів Заунера є кінна статуя Йосифа II, розташована на Йозефсплац у Відні.

Трохи раніше, в 1762 році, німецький художник Хуберт Маурер розпочав навчання в закладі як студент скульптора Франца Ксавера Месершмідта. З 1785 року він стає професором академії, його твори відображають вплив стильових тенденцій пізнього бароко та раннього класицизму. Серед його великих творів ми можемо виділити картини містичного подружжя святої Катерини, а також Цирце та Одиссея.

Батько уродженця Тиролю Йоганна Баптіста Лампі, Маттео також був відомими художником, фрески якого можна знайти в багатьох вишуканих будівлях. Творчий геній австро-італійського художника був визнаний і Йосифом II тим, що в 1786 році призначив його викладачем Віденської академії. Під час свого насиченого життя він також відвідував польський королівський та російський царські подвір'ї, де малював портрет Станіслава II, польського короля, а згодом і Катерини II (Великої).

Франц Кауціг, один з найвідоміших художників словенського походження, легендарна постать середньоевропейського неокласицизму, кілька років проживав в Італії, коли в 1799 році його призначили викладачем Віденської академії. У 1820 році обіймав посаду директора відділу живопису та скульптури. За своє багате на твори життя він переважно виготовляв картини з біблійною тематикою та

змальовував моменти з життя християнських святих, але також малював і вівтарні картини та портрети. Найвідоміша його картина – Суд Соломона.

Лоренц Янша, австрійський живописець зі словенським походженням, працював у цій установі з 1806 по 1812 рік і викладав пейзажний живопис Манковичу. Однією з найвідоміших його робіт є його живопис панорами Відня, виготовлений у 1803 році.

Робота австрійського скульптора Йоганна Мартіна Фішер поєднує в собі вплив тенденцій стилю пізнього бароко та класицизму. Його твори включають монументальну мармурову статую Муція Скаєвола в садах Шенбрун та фонтан Мойсея на Віденському Францисканерплац. Через творчість великий художник пов'язаний і з Угорщиною, у 1775–1776 роках для печського собору він виготовив два прекрасних вівтаря з Святим Стефаном та Іоанном Хрестителем, а також статую Непорочної Марії, встановлену принцом Філіпом Бат'яні-Стратманом на площі Керменді. (Відвідувачі згаданого печського вівтаря Святого Стефана в Печі, що зображує передачу Святої Корони, тепер можуть милуватися ним в римо-католицькій церкві в Шумоні.)

Заклад з багаторічною історією, який дав світові стільки видатних та відомих митців, за час свого існування, звичайно здобув неоціненні заслуги у створенні мистецької кар'єри Михайла Манковича. В 1812 році він успішно закінчив навчання, і тоді в його житті відбувся ще один вирішальний поворот: він одружився з молодою вдовою пастора Яноша Даниловича з Хардіка, Марією Бачинською.²⁴ Незабаром генерал-вікарій Михайл Брадач призначив його радником з мистецтв мукачівської єпархії, сприяючи розвитку живопису в керованих ним церквах своїми критикою та порадами. Манкович помер в Ужгороді 21 жовтня 1853 року, закінчивши своє творче та напружене життя. Найбільш плідний період його життя пов'язаний з мукачівською єпархією, він працював переважно в комітатах Унг, Шарош, Земплен, Абауй, Угоча і Берг. Кілька його картин зберігаються в парафіях поряд з церквами та в інших мистецьких установах. Як один із найвпливовіших художників греко-католицької церкви, він викликав інтерес художників Йосипа Бокшая та Мано Петрашовського, які реставрували багато його творів у ХХ столітті. Читач може ознайомитись з творами Манковича, знайденими під час досліджень, та їхніми поточними місцями розташування на наступних сторінках.

Саболч Дем'ян

21 Beszkiđ 1914, 422-427.

22 Навчальний лист Манковича у Віденській Академії Образотворчих Мистецтв.

23 Навчальний лист Манковича у Віденській Академії Образотворчих Мистецтв.

24 Beszkiđ 1914, 422-427.

ЧАБАЛОВЦЕ (ČABALOVCE, SK) 1814 РІК

Греко-католицька церква святого Архангела Михаїла

Конструкція кам'яної церкви, збудованої у другій половині XVIII століття, зведена ще відповідно до пропорцій, характерних для дерев'яних церков: огрядний притвор, рівний висоті нефу («жіноча церква», так званий бабинець), над яким височіє башта, що виростає із конструкції даху; трохи ширший неф («чоловіча церква»), потім на східному кінці більш вузьке, пряме святилище. Це святилище відокремлене від нефу стіною, в якій є лише найнеобхідніше: троє дверей, формування яких вимагають також розписи на стіні.

На цю стіну, що заповнює триумфальну арку, опирається різьблений іконостас з орнаментом пізнього бароко, але вже з елементами раннього класицизму.

Він належить до типу, поширеного з XVIII століття на території Мукачівської єпархії: троє дверей, чотири ряди лавиць. Більш близьким взірцем є монументальний іконостас греко-католицького собору в Ужгороді в стилі рококо, створений з 1776 по 1779 рік скульпторами Францом та Йоганом Феєг (Feeg (Feck)), які навчалися у Відні, але творили на території Верхньої Угорщини (для історичної довідки: Тердик 2014, 92-106). Вплив, роль зразка ужгородського іконостасу неможливо переоцінити: Мукачівський єпископ ще у 1859 році ставив духовенству його у приклад, гідний наслідування (Puskás 2008, 261-262), а закарпатський греко-католицизм навіть на початку XXI століття вважає його твердим і гідним орієнтиром. Ми не знаємо ні ім'я художника, який вирізав іконостас у Чабалівці, ні точний час його виготовлення, ймовірно, іконостас був виготовлений дещо раніше, до написання ікон.

Наскільки нам відомо, це був перший іконостас, ікони якого повністю написані Михайлом Манковичем (Michael Mankovits), через два роки після його повернення з Відня, де він навчався в Академії мистецтв (історична довідка: Buzási 2016, 188-189). Значення художнього твору посилюється тим, що він досі знаходиться на своєму початковому місці. Однак, в оцінці картин сильно заважає той факт, що, ймовірно, починаючи з XIX століття ікони були декілька разів переписані. При навскісному

освітленні, у нижньому правому куті зображення святого Михаїла, під верхнім шаром легко помітити знак художника (Pinxit Michael Mankovits) та дату написання (1814 р.). Перше переписання ікон може бути пов'язане з Павлом Богданським, який створив ікону із зображенням Спасителя, пітніючого кров'ю у Гефсиманському саду, розміщену у ніші на північній стороні замикаючої стіни святилища, яка в свою чергу, пов'язана тетраподом (проскинитарієм) (знак у правому нижньому куті: Pinxit Paulus Bogdanski 1865).

Через переписування ікон ми можемо вивчати структуру композицій Манковича, і то в більшій мірі в основних картинах, включаючи ікони святкового ряду, тому що зображення апостолів та пророків переписувались у такій мірі, що неозброєним оком неможливо встановити, чи слідували вони висхідній композиції чи ні. Обличчя основних ікон були настільки перероблені, що очі теплі, глибоко карі, з ласкавим поглядом у далину, настільки характерні для пізніших картин Манковича, на цих зображеннях повністю зникли.

Серед основних зображень – ікона Христа Учителя, Богородиці з дитиною, святого Миколая Чудотворця та покровителя церкви святого Архангела Михаїла – це половинчаті «портрети», створені у три чвертному профілі. Вбрання, жести та атрибутика трьох святих слідує традиції, яка викристалізувалася з кінця 17 століття та були характерними на всій історичній території Мукачівської єпархії. Однак незвичним рішенням є розміщення на північній стороні біля єпископа святого Миколая, порівняно з іншими основними зображеннями більш вузької композиції – ікони із зображенням постаті святого Іоана Хрестителя, що стоїть. Ми не знаємо причини цього, можливо, це продиктовано асиметрією, що виникла при будівництві храму. Середні, так звані, Царські ворота двостулкові, прикрашені рослинними орнаментами, звисаючими з двох італійських глеків. Між цими рослинними орнаментами розміщені чотири овальні поля із зображеннями чотирьох євангелістів (напівзросту). Дві бокові, так звані дияконські ворота не мають створок, що є характерним у практиці іконостасу тієї епохи.

Серед зображень верхніх рядів, на центральній осі, зображення Христа, як Верховного Священника – візантійського єпископа у літургичному вбранні, нагадує стиль Манковича, а також картини ряду Урочистостей (Свят), за винятком зображення

Таємної вечери, що скоріше нагадує другу половину XIX століття. Композиція з дванадцяти свят нагадує серії, що стали поширеними у другій половині XVIII століття (при цьому і тут відчувається вплив Ужгородського іконостасу як взірця), які беруть свій початок від ілюстрованих Біблій, що друкувались основним чином у часи католицького оновлення (XVI–XVII століття) в Голландії або серій тематичних гравюр. Сильний вплив гравюр епохи бароко особливо відчутно проявляється у деталях будівлі, присвячених святам Пресвятої Богородиці (Різдва Христового, Введення в храм) та входженню Ісуса в Єрусалим. Серед цих елементів іконографічного родзинкою вважається зображення Благівіщення (Ангельське вітання), де над Дівою Марією, що слухає привітання ангела, зображене сяюче крихітне немовля у вінку з променів, яке нагадує образ Божественного Втілення, посланого до обраної Богом Отцем, який з'являється в арочному полі картини.

Сподіваємось, що прийде час і буде проведено професійне відновлення іконостасу, в ході якого з'явиться шанс відтворення прихованої, не знищеної і не втраченої краси першої монументальної роботи Манковича.

КВАШАНИ / КАЧАНИ (KVAČANY, SK) 1817 РІК

Греко-католицька церква святого Архангела Михаїла

За винятком верхніх рівнів вежі, церква була побудована в останні роки XVIII століття (Liška-Gojdič 2015, 195). Великою несподіванкою стало те, що в ході дослідження знайшли такий іконостас у храмі с. Квашани, який на основі його стилю сміливо можна віднести до раннього етапу життєвої творчості Манковича. На жаль, письмових джерел про обставини його створення досі не знайдено, на іконах немає підпису, єдина вказівка щодо часу його створення – це напис у нижньому правому куті головного вітваря святого Михаїла переможця сатани (нині висить на стіні святилища). Хоча напис не згадує про художника, а лише про дарувальників, ми вважаємо, що розпис вітваря та зображення іконостасу, що стилістично тісно пов'язане з ним, відбувалося в ці роки, їх автором може бути Манкович, оскільки найкращі паралелі з цими зображеннями ми можемо знайти у його творчості.

Фотографії

1. Головний фасад церкви в Чабалівці
2. Царські ворота іконостасу
3. Огляд іконостасу
4. Посібник до Божої Матері. Основний образ іконостасу
5. Святий Миколай Чудотворець. Основний образ іконостасу
6. Апостоли на іконостасі
7. Архангел Святий Михаїло. Основний образ іконостасу
8. Перекрашений підпис Михайла Манковича
9. Євангелісти Святий Іоанн та Святий Лука на царських воротах
10. Христос – великий Первосвященик. Апостоли іконостасу
11. Народження Божої Матері
12. Народження Ісуса Христа. Святковий чин іконостасу

Важливість іконописних розписів для історії мистецтва підсилює також те, що ці картини не були переписані у значній мірі, лише постарілі шари лаку та здуті поверхні псують естетичне враження та сприйняття.

Ми також не знаємо імені різьбяра, який спираючись на традиції рококо, творив уже в дусі класицизму. Структура квашанського іконостасу має спільні риси і за стилем різьблення дуже подібна до розпису стін греко-католицької церкви святих Козьми та Дам'яна в Черніні (Alsócsernye / Černina), який був завершений художником із Пряшева Яношем Ромбауером (Rombauer János 1782–1849) значно пізніше у 1844 році (Тердик 2009, 139-144; Тердик 2011, 72). На іконостасі у Квашанах дотримувались звичного порядку зображень, лише ряд пророків складається не з дванадцяти, а з чотирьох зображень. Царські ворота прикрашає різьба з орнаментом, а в центрі розташовані два медальйони: у одному Благівіщенська Пресвята Діва Марія, а у другому – архангел Гавріїл, що приносить радісну звістку.

Основні образи, у порівнянні із чабаловецькими, більш класицистичні: замість погрудного зображення Христа-Вчителя, що тримає в руках відкриту книгу, в стилі більш традиційного бароко, що бере свій

початок від пізніх візантійських традицій, тут ми вже бачимо все більш поширеніший під західним впливом образ Сальватора Мунді (Спасителя світу), Христос зображений фронтально, благословляючи правицею, а лівою рукою тримаючи земну кулю, що символізує Всесвіт.

Іконографія основного зображення Богородиці надзвичайно незвична: Діва Марія зображена у три чверті постаті, правою рукою спирається на коричневу кубу, тримаючи на руках зверненого до глядача маленького Ісуса з трояндою у правій та глобусом у лівій руці. Діва Марія зображена з зеленою, схожою на тюрбан хустиною, скріпленою на лобі та грудях гудзиком, у традиційному одязі синього і червоного кольорів.

У мистецтві Манковича тут появляється вперше цей тип Богородиці, навіяний ренесансно-бароковими зображеннями Мадонни, який він потім повторно використовує на іконостасі у Нягові. Вірогідно, що Манкович черпав натхнення образу Діви Марії від образів Мадонни Рафаеля та Мурільйо, яких Манкович з одного боку, міг під час навчання бачити на власні очі, а з іншого боку, були йому відомі з гравюр.

Слід зазначити, що на іконостасі греко-католицької церкви в Койшовцях (Kojšovce) Богородиця такого самого типу, який, схоже, є досить близьким до Квашанської. Ікону в Койшовцях раніше приписували сучаснику Манковича – Йосифу Міклоші (Miklóssy (Zmij) József), художнику Пряшівської єпархії, і вона датується 1833 роком (Friský 1971, картина 99, 167). Однак останні архівні джерела свідчать, що іконостас в Койшовцях розписав ще у 1823 році Матяш Гітнер (Hittner Mátyás), художник, що жив у Кошицях (Gábor 2017, 261-262). Гітнер кілька років перед тим працював над іконостасом та настінними розписами для греко-католицької церкви в Гайдудорозі (Hajdúdorog), але мав замовлення у кількох інших греко-католицьких церквах (про творчість: Тердік 2009, 134-135; Тердік 2011, 54-65). Слід також зазначити, що на основних образах у Койшовцях якраз образ Діви Марії не нагадує живописний стиль та іконографію Гітнера.

І справді, ми не можемо посперечатися на діяльність Міклоші в Койшовцях, оскільки він повернувся додому

лише в 1833 році і став живописцем Пряшівської єпархії. На цій посаді він пробув до своєї смерті в 1841 році. Першим підписаним ним іконостасом, що залишився без перефарбовування, мабуть, був розпис стіни греко-католицької церкви у Обоуйсанто (Abaújszántó), на підставі чого можемо стверджувати, що його мистецька майстерність далеко відставала від майстерності Гітнера та Манковича. Не можна також виключити, що автором образу Мадонни в Койшовцях не може бути Гітнер, оскільки за композицією та стилем вона ближче до мистецтва Манковича.

В ту епоху кілька художників нечасто працювали в рамках одного іконостасу, оскільки картину доводилося планувати залежно від фінансової спроможності громади, часто через кілька років чи навіть десятиліть після того, як різьба була завершена. Імовірно в Койшовцях основні образи Богородиці і Христа є твором одного живописця, можливо, Манковича, і що вони були зроблені до 1823 року. Однак інші два основні образи, і апостоли, близькі до творчого живописного стилю Гітнера, тому їх можна розглядати як його твір, як у світлі архівних даних, так на основі стилістичного аналізу.

Майбутні дослідження, імовірно, дадуть чітку відповідь для підтвердження або спростування висунутих тут гіпотез.

Фотографії

1. Огляд церкви з південного заходу
2. Іконостас церкви
3. Діва Марія з дитиною. Основний образ іконостасу
4. Христос – Спаситель світу
5. Основний образ іконостасу, представлення Ісуса в церкві, в святковому чині іконостасу
6. Христос Первосвященик, з головними апостолами Святим Петро і Павло на іконостасі
7. Святий Миколай Чудотворець. Основний образ іконостасу
8. Напис на запрестольному образі Святого Михайла: Joannes Tomassim (?) Janow Sin, Fundator 1817
9. Народження Ісуса Христа.
10. Вознесіння Ісуса Христа. Святковий чин іконостасу
11. Таємна вечеря на іконостасі

**РАХІВ УК, (РАНОЇ ЦА)
1819 РІК**

Греко-католицька церква Успіння Богородиці

Будівля з рисами, характерними вже для класицистичного стилю, була споруджена у 1790-х роках (Сирохман / Syrokhman 2000, 613). Деякі образи іконостасу, а саме «верхню частину» (імовірно, мова іде про ряд картин над основними зображеннями), згідно з латинським написом на звороті «Тайної

вечері», написав Михайло Манкович у 1819 році зі своїм помічником Михайлом Лукачем, роботу вони закінчили на свято Петра і Павла (тобто 12 липня за старим календарем). Також нам відомо, що весь іконостас був «заснований» доглядачем Михайлом Колач (Koláts Mihály) за часів пароха Васіліуса Мікловші (Miklósi Bazil). На жаль, у другій половині ХХ століття всі картини були настільки сильно переписані, що ми не можемо нічого достовірно визначити відносно оригінального стилю картин, а також їх оригінальної композиції.

Царські врата також були замінені в останні роки, але, на щастя, старі не були знищені. Спираючись на композицію малюнків на створах врат, ми можемо здогадатися, що це робота Манковича чи його помічника, оскільки його картини, на наш погляд, є близькими до зображень Царських врат у Міжгір'ї. Хоча напис згадує лише верхню частину іконостасу як твір Манковича, до нього можна, мабуть, віднести і врата, хоча написи майже непомітні через сильне перефарбовування.

Важливим для історії іконостасу є також довгий латинський напис на звороті головного вівтаря, який містить точну дату виготовлення іконостасу, хоча, на жаль, останні дві цифри напису наразі неможливо прочитати, але можемо зробити висновок із існуючих написів, що, поза всяким сумнівом, різьблена конструкція була встановлена до 1819 р. Продовження напису також показує, що нижню

частину галереї картин разом з вівтарем розписав Фюлеп Шнайцер (Schnaitzer Fülöp) у 1823 році, за часів того ж пароха та доглядача. Не ясно, чому всю композицію закінчили не Манковичі. Цілком можливо, що вони не взяли замовлення, бо в той час вони уже повинні були виконувати інші завдання, як ми побачимо далі.

Фотографії

1. Огляд церкви з південного заходу
2. Царські врата іконостасу (частина)
3. Напис на звороті табернакля:
ANNO NATAE SALVTIS / M.DCCC.XXIII. / SUB
AUSPICII AD[MODU]M R[EVERE]NDI D[OMI]NI /
BASILII MIKLOSZY / LOCI PAROCHI.
[F]INITA HAEC TEMPLI INSTRUCTIO / ADIUVANTE
UT PLURIMUM CURATO/RE HONESTO MICHAELE
KOLATS / Praecedentibus ab hinc annis 18[...]. / sculptura
totaliter parata inferiorque / pars Iconostas hujus depicta per
Philippum Schaitzner: nunc vero exor/nando Hoc s[anctum]
Praestul finem Labo/ri huic posuit. Die 19 Februarii.
4. Напис на звороті Таємної вечері, у двох стовпцях:
1819 / Pinxit Michael Mankovits / Partem Superiorem
/ cum adjuncto sibi / incipiente Luca Mihalko / Finivit
in Festo /SS. Petri et Pauli / juxta [...] [нечитабельна
частина] Existente a / hinc Parocho / Domino
A[dmodum] Rev[erendo] / Basilio Miklosi / Curatore
autem / Michaele Kolats /qui etiam Fundator / totius
Iconostasis / fuit

**ДОМАНИНЦІ (ALSÓDOMONYA), ЦА - ЧАСТИНА
УЖГОРОДА (UNGVÁR) - 1820 РІК**

Греко-католицька церква Успіння Богородиці

Церква, побудована на початку ХІХ століття ще у стилі пізнього бароко (Сирохман / Syrokhman 2000, 25), нині ним спільно користується православна громада. Нижню частину іконостасу, аж до апостолів (тобто основну серію та святкову серію), згідно латинського напису на звороті зображення «Тайної вечері», намалював Манкович у 1820 р., за часів пароха Яноша Сільвая (Szilvay János). На жаль, у 1911 році, згідно з іншим записом, зробленим під написом Манковича, все було перемальовано. Ця реконструкція була настільки потужна, що, окрім композиції картин, навряд чи щось нагадує про оригінальні форми, на них уже не можливо вивчати

стиль Манковича. Ми не знаємо також, чи готові були апостоли та пророки, коли Манкович отримав замовлення, чи ті картини були написані пізніше на замовлення ще кимось.

Ми також не знаємо імені різьбяр картинної стіни, він працював у стилі бароко, але схилився більш до класицистичного стилю, а Царським вратам він навіть надав готичні риси. Цікаво, що на закриваючій планці Царських врат знаходиться не єпископська корона (митра), а копія Угорської Святої Корони (традиційної корони угорських королів). Це, мабуть, тому, що коли Святу Корону перевозили з Буди до Мукачеве у грудні 1805 року під час Наполеонівської війни, національна реліквія провела одну ніч під час подорожі, вночі з 9 на 10 грудня, у греко-католицькому єпископському палаці в Ужгороді. Сліди та пам'ять про це дивне гостювання, яке і тоді не було таємницею, зберегли іконостаси греко-католицьких церков на Ужгородщині: не лише

в Доманинцях, а іконостас с. Ярок (Árok) – іконостас аналогічного віку, на якому також є зображення Святої Корони (датується другим десятиліттям ХІХ століття).

У нефі Доманинської церкви, на межі тієї частини, що раніше відводилася лише для жінок, є дві ікони, які також можуть бути того ж віку, що іконостас. Хоча вони теж зазнали сильних змін, та, на щастя, ці зміни не торкнулися маленьких консольних столиків, що відносяться до них, тому що на їх лицьовій частині ми виявили дві композиції, які, безумовно, пов'язані з творчістю Манковича: одна із зображенням «Гріхопадіння», а друга – «Обрізання Господнє». На щастя, картини залишилися недоторканими, спираючись на це, можемо стверджувати, що перед нами живописний стиль Манковича, і слід також підкреслити, що «Гріхопадіння» також демонструє грайливість та гумор художника. Ці два зображення до цих пір абсолютно невідомі та неопубліковані.

На передній частині столика на південній стороні, в овалі, бачимо сцену «Гріхопадіння», над нею на стіні висить картина із зображенням святого Михаїла. Поєднання двох зображень може бути пояснено тим, що сцени із життя Архангела часто

зображують, як зображення вигнання перших людей з раю. На протилежному північному боці на стіні висить зображення Богородиці, а на таблиці внизу – зображення «Обрізання Господнє» (відзначається 1 січня), яке, можливо, було натхненне дитячою темою, яка відповідає жіночій частині; цю композицію, до речі, систематично випускають із святкового ряду іконостасу.

Фотографії

1. Південна сторона церкви
2. Іконостас
3. Гріхопадіння на передній частині одного з бічних вітварів
4. Обрізання Ісуса на передній частині іншого бокового вітваря
5. Єврейський первосвященик. Деталь картини обрізання Ісуса
6. Напис на звороті Таємної вечері:
Pinxit 1820
Michael Mankovits
Inferiorem partem usque Apostolis
Existente tunc Parocho A. R. Domino
Joanne Szilvay
Omnia repinxit 1911 / A[nton] Pilichowski

**МІЖГІР'Я (ÖKÖRMEZŐ, UA)
1824 РІК**

Греко-католицька церква святого Архангела Михаїла

Церква, побудована на початку ХІХ століття у стилі пізнього бароко, у 1961 році була закрита комуністами, а у 1981 році тут відкрили музей, та одночасно розібрали оригінальний іконостас та вітвар, а настінні картини забілили. Після політичних змін у 1991 році був виготовлений новий іконостас та вітвар з балдахіном (Сирохман / Syrokhman 2000, 479). Будівлю було повернуто греко-католицькій громаді, стару Скинью (оселю Таїнства) відновили і встановили на новому вітварі. Демонтований старий іконостас за радянських часів виконував роль музейного експонату, на окремі частини іконостасу проставили інвентарні номери. Композицію із зображенням Таємної вечері досі можна побачити на постійній експозиції музею в Ужгородському замку. Ми могли ідентифікувати

лише частину колишніх картин: з нижнього ряду – основну картину із зображенням святого Миколая та основну картину із зображенням святого Михаїла. Над першою збереглася орнаментальна різьба, типова для рококо; збереглися також Царські врата та південні дияконські врата із зображенням святого Георгія.

Окрім вже згадуваної «Таємної вечері», ми бачили лише композицію «Успіння Богородиці». Зберігся центральний образ апостольського ряду – образ Христа, як Великого Первосвященика, а також зображення одинадцяти стоячих апостолів. На даний час у вежі храму разом із рештою картин зберігається зображення двох пророків, а із картин фронтона – лише розп'яття Христа. Якщо на основі цього припустити, що іконостас був повним, то із оригіналу втрачено або приховано 24 зображення та одні дияконські врата.

Напис на латині на звороті ікони Христа як Великого Первосвященика стосується виготовлення іконостасу, що свідчить про те, що Манкович намалював цей ансамбль разом із своїм учнем

Лукачем Михалко (Mihalko Lukács) у 1824 р. (зображення напису опубліковано: Приймич 2007, 175; Приймич 2014, 148).

На звороті старої Скинїї (оселі Таїнства), яку було встановлено на новий головний вітвар, напис слов'янською мовою свідчить про встановлення іконостасу. У написі згадується імператор Франц І (I. Ferenc), мукачівський греко-католицький єпископ Елек Почі (Pócsy Elek), та місцевий парох Деметер Талапковича (Talapkovits Demeter), вказана дата виготовлення: 1822 рік. Під слов'янським написом є латинський текст: «Скульптор Василій Лендьел» („Basilius Lengyel Sculptor”), з якого видно, що різьблення однозначно виготовив Ласло Лендьел (Lengyel László). Отже, іконостас був написаний на два роки пізніше, про що свідчить напис Манковича. Значимість Міжгірських фрагментів зростає завдяки тому, що тут вказаний не лише художник, а й скульптор. Ласло Лендьел уродженець Гайдудорога (Hajdúdorog), як зазначено у написі на виготовленому ним іконостасі у сусідній Лозянській (Cserjés) у 1819 р. (Приймич 2007, 173-174, Приймич 2014, 144, 147).

Його польська різьба у стилі пізнього рококо, очевидно натхненна Ужгородським кафедральним собором, у цю епоху вже була дивною. Під час реконструкції колишнього іконостасу церкви в Міжгір'ї виникнуть труднощі не лише із-за відсутності багатьох зображень, але важко буде відновити втрачені різьблені елементи конструкції, практично майже повністю уціліли лише Царські врата, на яких у шести медальйонах зображені євангелісти та Благовіщення.

Форма зображень у вищезазначених рядах, пронизаних мотивами рококо, рами, що вирізьблені разом із дошками, нагадують частинки ансамблю із Бодзашуйлаку (Bodzásújlak), що були створені на

**ПАСТІЛКИ (KISPÁSZTÉLY, UA)
1825 РІК**

Народження святого Іоана Хрестителя, раніше греко-католицька, тепер православна церква

Невелика кам'яна церква була побудована на початку ХІХ століття. Його повноцінний або чотирирядковий іконостас намалював, згідно

кілька років пізніше. Однак на вцілілих дияконських вратах ми бачимо постать воїна-вершника святого Георгія, що що вбиває змія, і це незвично в дану епоху, а також, є унікальною у творчості Манковича.

Збереглася картина стоячого апостола святого Павла, яка колись прикрашала задню стіну амвона. На звороті напис, зроблений вірогідно скульптором – чіткими літерами графітовим олівцем виведено слово, яке сьогодні роздроблене, „Cathed[ra]”, що допомагало ідентифікувати дошки художнику.

Фотографії

1. Огляд церкви з південного заходу
2. Нинішній іконостас церкви (кінець ХХ століття)
3. Святий Георгій Великомученик біля дияконських врат старого іконостасу
4. Таємна вечеря та її деталі. Зображення старого іконостасу
5. Архангел Святий Михайло. Основний образ старого іконостасу
6. Апостол зі старого іконостаса
7. Деталі Царських врат старого іконостаса: Розповідь радісної новини та євангелісти
8. Збереглась і прикрашаюча колись кафедру картина, яка зображувала стоячого апостола Святого Павла. На звороті цієї картини прописом, графітовим олівцем ймовірно скульптор написав слово „Cathed[ra]”, яке на сьогодні частково затерлось, що допомогло художникові ідентифікувати табло.
9. Надпис на звороті ікони Христос Первосвященик: Pinxit / Michael Mankovits. 1824. P[ictor] Dioe[cesanus] / cum adjuncto sibi Mihalko Luka, incipiente. / Parocho / existente eo tempore Domino A[dmodum] Reve rendo / Demetrio Talapkovits. / Curatoribus autem Adr[eas] Szkundevits / Basilio Jon et Basilio Hrim.

латинського напису на звороті зображення «Тайної вечері» Манкович разом із своїм учнем Шандором Буковським (Bukovszky Sándor) за часів пароха Василя Табаковича (Tabakovits Bazil) у 1825 р. (Зміст напису опублікував: Сирохман / Syrokhman 2000, 103-104; зображення: Приймич 2007, 176; Приймич 2014, 150).

Різьблена конструкція іконостасу нагадує ще пропорції та форми, поширені в попередньому столітті, але орнаментальні мотиви, різьблені

мотиви, в основному комбінація з тутових та лаврових гілок, вказують на сильний вплив класицизму. На жаль, нам не відоме ім'я різьбяр.

У 2017 році, коли відвідали церкву, ми виявили, що це ансамбль картин, які взагалі не переписувались, хоча в якийсь момент весь іконостас, можливо, пройшов серйозний процес очищення, внаслідок чого картини сильно вицвіли. У цьому випадку Манкович в основному обирав більш традиційні установки та більш ранні іконографічні схеми, хоча у випадку головного зображення Спасу храму на перший план виходить дивовижна група жінок, що миють новонароджене дитя: їхній одяг слідує цивільно-шляхетній жіночій моді часів живопису, через меблювання кімнати художник ще більш виразно вписує тогодення в біблійну тему.

Лінія пророків іконостасу складається з овальних зображень, але визначення окремих пророків неможливе із-за відсутності написів. Образи двох пророків чомусь було видалено зі свого початкового місця, але вони також збереглися, так що ми змогли їх задокументувати.

Це один із тих іконостасів у творчому здобутку Манковича, на основі якого можна добре вивчити мальовничий оригінальний стиль та техніку живопису майстра.

Фотографії

1. Огляд церкви з північного заходу
2. Два апостоли з іконостасу
3. Огляд іконостасу
4. Пророк з іконостасу
5. Божа Матір та дитина. Основний образ іконостасу.
6. Ісус – Спаситель світу. Основний образ іконостасу
7. Народження святого Івана Хрестителя. Основний образ іконостасу
8. Надпис на звороті Таємної вечері:
1825. / Pinxit / Michael Mankovits. / cum adjuncto sibi Incipiente / Alexandro Bukovszky. Parocho tunc existente / A. R. Domino Bazilio Tabakovits. Curatoribus / autem Domino Joanne Kovacs Jun. Domino / Joanne Kovacs Sen. Domino Bazilio Gerzand / D. Alexandro Kovacs. Cantor autem fuit / eo tempore Dominus Andreas Gebe. / Sumptibus autem Communitatis. / 650 R. Flor. [...]

(на жаль, одна з дошок із зображенням свята (Спаса) втрачена чи схована).

З основних образів Богородиця і Христос-Учитель заслуговують на особливу увагу. Манкович мабуть був натхненний картинами попередників XVIII століття, з якими він міг зустрітися на українських територіях та в Києві.

Святі стоять на хмарах, їх одяг та жести традиційні, але група маленьких херувимів, що виглядають з-під їхніх шат, створює особливу атмосферу грайливості. Цей постановочний і грайливий мотив був дуже поширений у київському бароковому православному живописі у XVIII столітті, і ми знаходимо його у вітчизняних іконостасах, що є роботою сербських живописців, які в основному освоювали своє мистецтво у Києві.

Поки нам відомі вісім зображень із серії (народження Діви Марії, народження Ісуса, втеча до Єгипту, хрещення Ісуса, входження до Єрусалиму, Воскресіння, Вознесіння, П'ятидесятниця) та іноді на середній осьовій лінії зображення Тайної Вечері. Багато дошок із зображенням свят були сильно пошкоджені, іноді знищувалася більша частина дошки. Із мистецького погляду цікавою є сцена «Втеча до Єгипту», де задній фон нічного пейзажу має тонкі рішення, а композиційно є рідкісним, коли Діва Марія не сидить на спині осла, а ступаючи позаду Йосифа, з дитиною на руках, йде разом із твариною. Із апостолів, що стоять, залишилось десять, за винятком одного, де більша частина картини була знищена, ці дошки добре ідентифікуються завдяки слов'янським написам та атрибутам святих (Філіп, Петро, Марк, Лука, Андрій, Симон, Яків, Матвій, Іоан). На середній осьовій лінії цілком міг бути Христос, як Великий Первосвященик, але нам ця дошка невідома.

Імовірно, що збереглася половина ряду пророків, оскільки до цього часу було визначено лише шість таблиць/дошок (Яків, Мойсей, Гедеон, первосвященик Захарія, Даниїл, Аарон). Зберігся Хрест фронтона та серед зображень сумуючих – ікона апостола Іоана.

Картини тут характеризуються прискіпливою постановкою моделей та вишуканою майстерністю, і стиль написання здається більш класичним, ніж мотиви рококо на рамах, які, здається, були застарілими ще на час їх малювання. Звичайно, це пояснюється не обов'язково «обскурантизмом та впертістю» різьбяр, а скоріше потребою чи вимогою єпархії, яка вважала ряд картин рококо Ужгородського Собору прикладом для наслідування. Що стосується шедеврів Новосаду, ми вважаємо, що Манкович навмисно вибрав барокові композиції, які більше підходять до великих дошок рококо, і, були модними у другій третині XVIII століття, і які, і на сьогоднішній день, із точки зору датування стали яскравими несподіванками, родзинками його творчої діяльності.

Фотографії

1. Загальний огляд церкви
2. Вчитель Христос, основний образ іконостасу
3. Мати Божа. Основний образ іконостасу
4. Св. Марк, Симон та Іван на іконостасі
5. Пророк Аарон з іконостасу
6. Суддя Гедеон з іконостасу
7. Напис на звороті Таємної вечері:
Pinxit Michael Man/kovits cum adjuncto sibi Alexandro/ Bukovszky et Joan [...] [...] / incipiente. Parocho tunc existente / A. R. D. Josepho Gulovics / Cantore Michaele Karav[...] / Curatoribus vero Kuruk / Georgio Majcher Pujtal (?) / 1829.

**НОВОСАД (BODZÁSÚJLAK - NOVOSAD, SK)
(НОВОСАД, СР) - 1829 РІК**

**Греко-католицька церква святого Георгія
Великомученика**

Церква була побудована в останні роки XVIII століття в стилі пізнього бароко (Liška-Gojdič 2015, 381-382). Згідно напису у латинському підзаголовку на звороті «Тайної вечері» іконостас був написаний Манковичем у 1829 році, разом із Шандором Буковським (Bukovszky Sándor), та ще з одним учнем, ім'я якого зараз уже неможливо розібрати, під час діяльності пароха Йосифа Гуловича (Gulovics József). Згідно вісника Мукачівської єпархії, виданої у 1829 році, Гулович дійсно тут служив у цей час, хоча покровителем церкви тоді ще був названий єпископ святий Миколай Чудотворець. Колишній іконостас був знесений у 1905 році, коли храм отримав абсолютно новий дизайн в стилі неobarocco та еklektiki. Нові картини були написані Іоаном Богданським (Bogdasnki Joan) та Йосифом

Бульшовчиком (Bulsovcsik Josif), про що свідчить напис на звороті Скинії (оселі Таїнства). Картини знесеного іконостасу, що залишились було вивезено до Земплінського музею у Михайлівцях у другій половині XX століття, де з 2011 року проводиться їх професійна реставрація із участю студентів кафедри реставрації університету у Кошиці.

Ми не знаємо різьбленої структури іконостасу, лише рами дошок для малюнків та прикраси рам у стилі рококо, вирізані з тієї ж дерев'яної дошки, дають нам деяке уявлення про колишню форму конструкції. Форми рококо та рамкові прикраси святкового, апостольського та пророчого рядів демонструють тісний формально-стилістичний зв'язок із фрагментами іконостасів Міжгір'я, вирізаних Ласлом Лендьелем декількома роками раніше, на основі чого ми можемо припустити, що у Новосаді можливо саме Ласло Лендьела, або його до цього часу невідомий учень є автором основи та ікон (дошок).

Важливою відмінністю між цими двома ансамблями є те, що фігури зображені не в половину, а в повний зріст, з мотивами рококо у формі лютні

**ФУЛЯНКА (FULYÁN, FULIANKA, SK)
1830 РІК**

**Греко-католицька церква святих Косми і Даміана
лікарів-безсрібників**

Будівництво невеликої за площею церкви з масивною фасадною вежею розпочали у 1800 році, з благословління у 1804 році декана Михайла

Дудинського (Dudinszky Mihály). Дерев'яні частини іконостасу виготовив Андраш Бредікус (Bredikusz András) близько 1811 року, але Манкович написав свою картину лише через два десятиліття. Цей іконостас був замінений новим під час повного оновлення храму у 1896-97 роках (Liška-Gojdič 2015, 160-161).

Дві ікони старого ряду картин досі знаходяться у храмі, на стіні святилища: основне зображення святих – покровителів та ікона Христа як Великого

Первосвященика, остання була на центральній осі ряду Апостолів. Решта картин знаходиться у різних музейних колекціях. До колекції Шарошського (Sáros) музею в Бартфо (Bártfa) потрапило в 1968 році кілька ікон: із Святкового ряду – Народження Богородиці та входження Христа до Єрусалиму, святі апостоли Филип і Лука, а також пророки Абакук та Даниїл (Грешлик / Grešlik 1994, 85-86, 98; Puskás 2008, 280; кольорові зображення 166-171). Подальші ікони цього ансамблю збереглися в Земплінському музеї в Михайлівцях: один євангеліст, святий апостол Павло, пророк Захарія (батько Іоанна Хрестителя, на звороті написано олівцем, ймовірно, Манковичем: Захарія (Zacharia)). Серед Свят – народження Ісуса, втеча до Єгипту, Хрещення, Воскресіння, Вознесіння і Упокоїння Богородиці.

До колекції міської галереї в Пряшеві потрапила недописана іконка з зображенням навчаючого Христа невідомого походження, без підпису, яка напевно була основним зображенням якогось іконостасу. На основі її стилю, ми припускаємо, що це робота Манковича, оскільки він намалював Христа в подібній обстановці в Нягові (Ňagov, SK) та Квашанах (Kvačany, SK). Не виключено, що ця ікона спочатку відносилась до фулянського іконостасу.

На підставі решти картин здається, що іконостас був чотирирядним. Елементи різьбленої конструкції поки не відомі, лише панелі верхніх рядів, які нагадують барокову форму лютні та прикрашені орнаментом з листочків у стилі класицизму, дозволяють припустити, що колишня стіна з іконами, можливо, була схожа на Чернянську. На основі елементів тісного стилістичного зв'язку виявляється, що два згадані вище і Квашанський іконостаси, можливо, були виконані однією майстернею різьблення.

Фулянські зображення не переписувались ні перед, ні після знесення, на Святих, на Апостолах та Пророках немає шару пожовтілого лаку, вони також не піддавалися надмірному очищенню. Все це створює чудову можливість вивчати художню майстерність Манковича, найтонші деталі та гармонійність нанесення кольорів.

Фотографії

1. Огляд церкви із заходу
2. Святі Косма і Даміан безкорисливі лікарі. Основний образ колишнього іконостасу
3. Первосвященик Захарія з іконостасу
4. Євангеліст і апостол Святий Павло
5. Євангелісти та пророки з іконостасу

обслуговував і Нягів, що у той час був у положенні філії. Вже відреставровані іконки Свят показують, що Манкович намагався розписати кожен епізод детально, ретельно.

Фотографії

1. Головний фасад церкви
2. Царські врата іконостасу
3. Два основні зображення головного вівтаря та іконостасу

ІНОВЦІ, (INÓC/ÉRALJA, INOVCE, SK) 1842 РІК

Греко-католицька церква святого Михаїла

Дерев'яна церква була побудована в 1836 році. Існують більш ранні предмети обладнання та меблювання, що датуються XVIII століттям, але вівтар, стіл для підготовки, іконостас, здається, є цілісною роботою, а їх класичний стиль вказує, що вони були зроблені незабаром після будівництва храму (Кавачовичова-Пушкар'ова-Пушкар 1975, 155). Ми не знаємо ім'я різьбляра.

Латинський напис на звороті вівтарної картини із зображенням Пієти – сцени Оплакування Христа Богородицею датується 1842 р. У написі на латині на звороті згадуються Манкович, крім нього згадується ще художник Іштван Грабар (Hrabár István) та доглядач (Кавачовичова-Пушкар 1975, 47). Варте уваги, що над латинським написом є сильно вицвілий церковнослов'янський текст, із датою 1838 р., коли дошка була написана. Це може бути пов'язано з тим, що Манкович використав уже написану дерев'яну дошку.

Щодо трьохрядного іконостасу, що стоїть у вузькому нефі дерев'яної церкви, з двома дверима, проте з чотирма основними зображеннями (пророки відсутні), на підставі їх іконографії та стилю можна припустити, що ці картини були написані Манковичем. За винятком обшивки Царських врат іконостасу, яка може бути старіша, ніж решта частин, отці церкви, зображені на дверних створках, безумовно, не належать творчості Манковича.

Однак композиції шести маленьких медальйонів

4. Позначка на іконі Божої Матері: Pinxit / Michael Mankovits / sub / A. R. Domino / Josepho Fejo / Parocho Csabaloczens. / Anno 1831o.
5. Христос Первосвященик
6. Підпис, прихований серед мазні у відкритій книзі Первосвященика Христа: Mankovits Pinxit 1831
7. Народження та хрещення Ісуса Христа
8. Втеча до Єгипту, Преображення Господне
9. Святий Миколай Чудотворець. Основний образ
10. Архангел святий Михаїло. Основний образ

на створках дверей вказують на характерний для нього стиль. Основний образ Богородиці – Пресвятої Діви Марії – Допомоги християн, картина заснована на варіації зображення у Пассау, поширеного в Центральній Європі.

Святий Миколай і Христос Вчитель є напівфігурними, із постановкою у три чверті, останній тримає відкриту книгу в руках. На назву храму вказує композиція із зображенням в повний зріст святого Михаїла, хто переміг Сатану.

Особливо вдалим мистецьким рішенням є підписане зображення на вівтарі. Пієта еволюціонувала в західній іконографії, але з кінця XVII століття в Карпатах вона набуває все більшого поширення в греко-католицькому мистецтві, з'являючись на головних або підготовчих вівтарях, нагадуючи історію страждань Христа і посиляючись на Євхаристію. Важливість зображень в Іновцях посилюється тим, що вони не переписані, і знаходяться у прекрасному стані.

Фотографії

1. Головний фасад церкви
2. Царські врата іконостасу
3. Іконостас
4. Напис на звороті зображення вівтаря: Pinxit Michael Mankovits 1842. / Parocho tunc existente D. A. Reverendo / Stephano Hrabar. / curatore autem Andrea Hrivnak.
5. Архангел Святий Михаїло. Основний образ
6. Діва Марія з дитиною
7. Вчитель Христос
8. Чудотворець Святий Миколай. Основні образи
9. День святої трійці
10. Апостоли, свята. Деталь іконостасу в Іновцях

НЯГІВ (NYÁGÓ (ŇAGOV, SK) 1831 РІК

Греко-католицька церква Успіння Богородиці

Кам'яна будівля церкви з масивними фасадними / дзвіницями, що все ще нагадує дерев'яні церкви, зведена у 1793 році. Іконостас, написаний Манковичем, громада розібрала десятиліття тому назад через критичний стан. Реставрація триває у Братиславі. Чотири основні зображення ікона Христа як Великого Первосвященика, Царські врата та деякі ікони Свят вже завершені та розміщені тимчасово у зимовій каплиці, переобладнаній із колишньої сільської школи.

Невідомо ім'я майстра, що виготовив різьблення іконостасу, що характеризується класичною орнаментованою різьбою, яка все ще натхненна мистецтвом пізнього бароко. Царські Врата

прикрашає рельєфна різьба, шість картин (Благовіщення та чотири євангелісти).

Основні образи мають золоте тло, два з них – святий Миколай та Христос, напівфігурні, останній – Спаситель, у фронтальній композиції, тримає земну кулю, а не відкриту книгу. Зображення Діви Марії – зображення типу Мадонни з епохи ренесансу з чарівними мальовничими постановками, які раніше вже з'явилися у Квашанах (Kvačany, SK). На четвертому базовому зображенні не Спас храму, а архангел Михаїл, хто переміг Сатану (паралелі: вівтар Квашани – вівтарне та основне зображення). Свій твір Манкович тут підписав на двох мовах: у лівому крайньому кутку картини Різдва Христового та в нерозбірливих рядках зображення Христа Первосвященика він заховав своє ім'я та рік написання. Перший напис чітко показує, що ансамбль був розписаний у 1831 році. Він не згадує свого помічника, але згадує чабаловецького пароха Йосифа Фейо (Fejo József), який, очевидно, також

**РАДВАНЬ-НАД-ЛАБІРЦЕМ
(LABORCRADVÁNY - RADVAŇ NAD LABORCOM, SK)**

Греко-католицька церква

Відомо, що Манкович також працював у храмі с. Радвань-над-Лабірцем, побудованому в 1790 році, однак до цього часу вважалося, що його картини стали жертвою реконструкції 1901 року. Ми точно не знаємо, коли він працював тут. Однак завдяки реставраційним роботам, проведеним в останні роки, під новими композиціями, що були створені на межі століть, було віднайдено декілька оригінальних композицій: «Таємна вечеря»

(розташована у Фойє храму) та зображення чотирьох євангелістів на решітці амвона. Серед зображень євангелістів особливо виділяється Лука, оскільки Манкович зображає його як художника, що є унікальним у його творчості. З цього можна було би зробити припущення, що насправді це прихований автопортрет самого Манковича.

Фотографії

1. Церква з боку
2. Іконостас
3. Чотири євангелісти: Іван, Лука, Марк, Матвій
4. Таємна вечеря

ІНШІ ТВОРИ МИХАЙЛА МАНКОВИЧА

Згідно з літературою про творчість Михайла Манковича (Beskid 1914; Лука 1981), він написав набагато більше іконостасів, ніж ми показали, деякі з яких, на даний час пропали, знищились безслідно (наприклад, Біловежа, Чабини, тощо). Відвідавши ці храми, ми з жалем виявили, що згадані там твори насправді на даний час знищились. Звичайно, якісь фрагменти все ж можуть ще віднайтись. Іншим прикладом є те, що Манкович, іноді писав лише кілька картин всередині ансамблю, а не весь іконостас. Наприклад, на основі дослідження стилю виявляється, що Царські врата іконостасу Греко-католицької церкви Святого Михаїла у Боглярці (Bogliarka, SK), картини якого були написані у XVIII столітті різними майстрами, були виготовлені у першій половині XIX століття у стилі класицизму, а зображена на них композиція «Благовіщення» могла бути роботою Манковича.

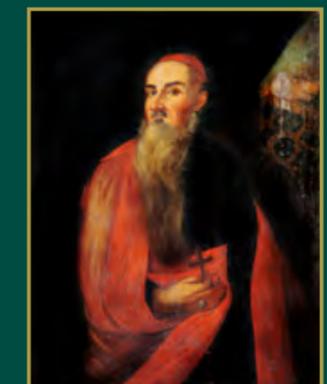
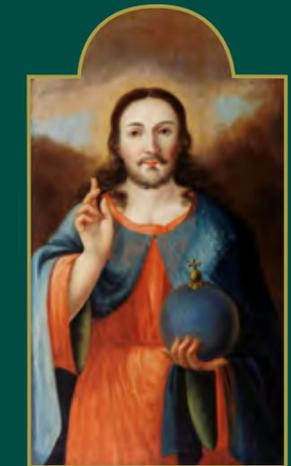
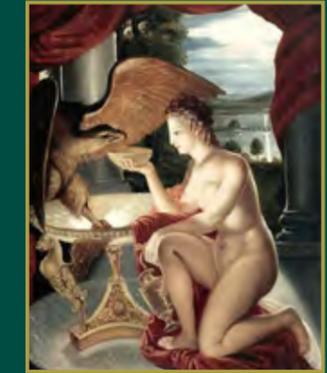
Можливо, деякі його твори ще будуть віднайдені та запропоновані до продажу для приватного використання та репрезентації. Міклош Бескид (Beszkid Miklós) перераховує його численні картини, точне місцезнаходження яких поки не відомо. Один із таких творів із підписом художника це – написана на полотні у 1821 році Мадонна, що зберігається у Шарошському музеї в Бардейові, що демонструє вплив художників Відродження.

Відомо також, що він написав кілька картин з міфологічною тематикою. Одна з них картина під назвою «Геба» (Hébé) зберігається в Галереї Кошице на сході Словаччини, з підписом (Михайло Манкович / pinxit 1831) і наслідує композицію Яноша Доната (Donát János 1744–1830).

Звичайно, нам відомо, що Манкович писав також і портрети. Портрет греко-католицького єпископа Елека Повчі (Rócsy Elek 1816–1831) у колекції Закарпатському обласному художньому музеї імені Йосипа Бокшая в Ужгороді ми відносимо до його творчості на основі критичної оцінки стилю. Сподіваємось, несподіванки очікують на нас і у хранилищах інших музеїв, і ця недостойно забута творчість буде збагачуватись старими-новими творами.

Фотографії

1. У високогір'ї, в Бардейові, у Шарошському музеї ми знайшли картину, що зображає Богоматір, яка маленького Ісуса Христа.
2. Ікона «Христос-Вчитель» (Фулянка / Fulyán) у Пряшівській міській галереї.
3. У Закарпатському обласному художньому музеї імені Йосипа Бокшая ми знайшли портрет єпископа Елека Повчі, написаний також Михайлом Манковичем.
4. Атестат Михайла Манковича у Віденській академії образотворчих мистецтв.

СТАТТІ ПРО МИХАЙЛА МАНКОВИЧА

Журнал «Művészet» (Мистецтво) 1914 р. Випуск 8

МІКЛОШ БЕСКИД (MIKLÓS BESKID):

МИХАЙЛО МАНЬКОВИЧ

Народився 16 жовтня 1785 року в Блажові (Balázsvágás), Шарошського комітату (Sáros vármegye), в старовинній, але бідній греко-католицької родині священників.¹ Найвідомішим серед його предків був Дьордь (György), який навчався богослів'ю у Трнаві (Nagyszombat) і у 1738 році під іменем Блажовський (Blazsovszki) став єпископом Мукачева.²

Михайло у таїнстві хрещення успадкував ім'я свого батька, а його мати була – Анастасія Годобаї (Hodobay Anastázia). У щасливому шлюбі народилось п'ятеро дітей, дві дівчинки: Каталіна та Франциска і троє синів – Андрій, Георгій та Михайло, серед яких Михайло був наймолодшим.³

Він розпочав навчання вдома, потім продовжив у Сабінові (Kisszeben) та закінчив у Левочому (Levoča / Lőcse). У 1800 році він став новіціатом Мукачівської єпархії, де провів два роки.

У 1802 р. на іспиті, коли його товариші відповідали, він був зайнятий якоюсь своєю справою. Присутній єпископ Бачинський побачив це і попросив його показати аркуш паперу, що Михайло мав перед собою. Манкович хоробро піднявся зі свого місця і, згідно наказу, дістав папір, на якому єпископ, в іронічній манері, знайшов власний ідеально виконаний портрет. Бачинський здивувався, посміхнувся, але нічого не сказав. Однак після іспиту, де Манкович, який мав чудові здібності, відмінно відповів з кожної теми, він запросив його до єпископського палацу, заявивши, що якщо він не проти, він вивчить його малювати.

Манковичу справа сподобалась і він без вагань прийняв пропозицію. Коли літо перетворилося на осінь, він зібрався і поїхав до Відня на єпископські кошти, де незабаром поступив до Академії живопису. Спочатку він почувався там добре. Ця думка вже деякий час жила в його голові, і його не турбували фінансові проблеми. Поки багато інших бідних юнаків їхали до Відня, у пошуках удачі без сторонньої допомоги, його супроводжували заступництво єпископа Бачинського та дядька, який в той час жив у Відні і був охоронцем при Дворі.

Завдяки доброзичливій турботі та любові цього дядька Манкович був забезпеченим не лише на певний

час свого життя, а й був захищений від небезпек, які згодом стануть такими фатальними для самотньої молоді людини. Безсумнівно, він був би щасливішим, мав спокійніший шлях до кар'єри, і, безумовно, його індивідуальність змогла б розгорнути свої висотні крила, якщо б продовжувалось таке спокійне, щасливе життя під люблячим наглядом.

Хоча дядько і надалі заохочує та підтримує його, тісні і теплі стосунки, які існували між ними спочатку, слабшають та розпадаються із від'їздом старого дядьки з Відня. Прошло всього два місяці, як Михайло переїхав до Відня, коли дядько закохався в італійку з Рієки, з якою він одружився і переїхав разом із нею до Адріатичного узбережжя.

Цей поворот долі був великим ударом для Михайла. Як тільки його дядько зняв опіку, до того покірний юнак, у якого було так мало забаганок, незабаром став досить легковажним юнаком, іноді черпаючи через міру із джерела насолод. Якщо до цього часу він прагнув лише дружби тих, чия праця і життя ішли поруч із ним, тепер він поступово почав нехтувати навчанням і скоро став геть розпусним. Допомога, якої йому надавав Бачинський, незабаром здалась замалою, і виявилась такою, і, одного дня, попросившись з Віднем, він вирушив спробувати удачі у світі.

Побродивши по всіх великих містах Австрії, він спочатку оселився у Кракові, потім переїхав до Лемберга (Львів), де пропрацював близько трьох років. Звідти він хотів здійснити подорож через російський кордон до Києва. Однак, його плани зазнали краху, оскільки російська варта на кордоні прийняла його за шпигуна, схопила і кинула під арешт. Пізніше, коли була встановлена його невинність, його депортували до Лемберга. Але він не відмовився від своїх задумів, і через кілька місяців знову вирушив у дорогу.

Цього разу це йому вдалось, тому що в дному із монастирів св. Василя він дістав одяг ченця, переодягнувся, і таким чином перехитрив солдатів. Цього разу Манкович практично жив у злиднях, зазнав негараздів і випробувань, але він також побачив і переживав багато такого, що, безперечно, принесло йому користь. Він досить багато подорожував по Росії, був у Києві, побував в Москві, навіть не думаючи, що великого Наполеона, який тоді був якраз у зеніті своєї слави, настигне катастрофа якраз на вкритих кригою полях, на яких він ходив взимку 1809 року. Не пройшло і пару років, як квіт і слава Великої Армії (Grandé Armée) справді замерзла на російських

пустелях, і до того часу, як забуяла весна, могутність Бонапарта розтанула разом із снігом.

У той час Манкович вже знову був у Відні. Але спочатку був у дуже скрутному становищі. Єпископа Бачинського тоді вже не було в живих, а дядько не знав, що він повернувся до Відня. Навіть, якщо він і одержував з дому деінде трохи грошей, ця підтримка, безумовно, була недостатньою, щоб забезпечити йому безтурботне життя.

Однак цей скрутний період тривав недовго. Лише через кілька місяців після повернення до Відня вивільнилось місце кантора у св. Варвари (Szt. Barbara), і він доти благав пастиря церкви Ольшавського, поки серце останнього не пом'якшилось і його було призначено на вакантну посаду.

Цей щасливий випадок значно полегшив його суворі життєві умови. Звільнений від турбот і негараздів, він міг тепер працювати досить спокійно.

Але тим часом і зовсім несподівано для нього, життя прийняло інший поворот. З тих пір, як він попросився з Ужгородською семінарією Манкович не був вдома. Цілоком природньо, що, коли після чотирнадцяти років поневірянь та багатьох пригод він приїхав відвідати рідну землю, всі зустрічали його з цікавістю.

Це сталося восени 1813 року. Через наявність великої родини його постійно запрошували в гості. З нагоди одного, такого свого роду покровительського запрошення, які досі мають місце у будинках священників Закарпаття, його звела доля із вдовою покійного Антала Даниловича, священника Гардища (Земплинське Градиште), уродженою Марією Бачинською. Висока, струнка молода пані, якій було лише двадцять років, була своєрідною, оригінальною жінкою. Її великі, мрійливі, світло-блакитні очі дивилися в далечінь через напівзакриті, шовковисті вії, ніби жадаючи чогось недосяжного. Колір її білосніжного обличчя постійно мінявся, то раптовий прилив крові скрашував чоло, то обличчя знову ставало блідим, в залежності від перепадів настрою від внутрішнього запалу до вічного неспокою. Молодий художник настільки захопився, що зовсім втратив розум, і через два дні вони обручилися. Завдяки цьому шлюбу Манкович досяг подвійної мети. Він отримав добру, сердечну, турботливу дружину. Крім того, у нього з'явилися зв'язки із родинами священників Мукачева. Велика родина Бачинських у той час відіграла дуже помітну роль у житті єпархії. Ще день весілля не був визначений, а він уже отримав грамоту від єпископського відомства, якою його призначили на новостворену в єпархії посаду живописця.

Насправді цим Бачинські мали на меті забезпечити

життя молодій парі, але це саме по собі було дуже вдалим кроком. Тому що в єпархії до цього часу хазяйнувала ціла купа халтурників. Відтепер усі креслення, ескізи повинні були подаватись до єпископської адміністрації, і лише ті роботи, які Манкович визнав придатними, впроваджувались у життя. Звичайно, усі замовлення на роботи спочатку отримував він, а якщо не хотів, то релігійні громади могли підписати контракт з кимось іншим. Але і в цьому випадку нагляд був в руках Манковича.

Якою була його перша робота, якого успіху він досяг і де ця робота? Ми не знаємо.

Попрощавшись з Віднем, Манкович з тих пір жив в Ужгороді, і лише з цього часу його творчість нам більш відома. Як художник Мукачівської єпархії, звичайно, він у першу чергу повинен був задовольнити потреби єпархії. Ще до нині збереглося чимало його іконостасів, особливо в Ужгороді, Шерезі та Уточі. Але він працював у Земплині і навіть у Шароші. У правому нижньому куті нещодавно зруйнованого іконостасу святилища Снаківського (Snakov – село в Словаччині, район Бардіїв Пряшівського краю) церкви було дуже вдале зображення Марії утішительці страждаючих (Maria Consolatrix). Також ним написана Благівіщення Пресвятої Богородиці (Annuntiatio Beatae Mariae Virginis) над скинією в храмі Плащаниці, яка була зроблена в 1818 році. В храмі у с. Мінівці (Míňovce – село в Словаччині, район Стрпков Пряшівського краю) можемо побачити ікону «Поховання Ісуса Христа» („Krisztus sírbatétele”).

Потім він написав картини у Чабалівцях (1814), Біловежі (Beloveža – село в Словаччині, район Бардіїв Пряшівського краю) (1817), Фулянці (1830), у Нягах (1831), Верхніх Чабинах (Vyšné Čabiny – село в Словаччині, район Медзилаборце Пряшівського краю, у Волиці (Волиця / Ökröske) (1834) та розписав інші цілі іконостаси.

Ціна такої картинної композиції була змінною і більш-менш залежала від фінансових умов громади. Наприклад, біловежчани заплатили 1750 форинтів, тоді як жителі Верхніх Чабин лише 337 форинтів і 89 крейцарів. Потрібно знати, що ці картини були зроблені за старовинним звичним малюнком і були нічим іншим, як більш-менш вдалою ілюстрацією речей із минулого Церкви. У той час навіть у Росії художники (богомази) не вважали своїм завданням інтерпретувати релігійну філософію. І Манкович навіть не встигав зануритися в це питання, тому що не слід забувати, що в такій повній композиції було 42 зображення.

Хоча епархія давала йому багато замовлень, але він також приймав і приватні замовлення, тож ми знаємо, що у Манковича була вимога до спадку, що залишився після смерті Андраша Хіра (Chira András), Пряшівського священика, у розмірі цілих 120 форинтів за певні картини.

Він також дарував своїм друзям, знайомим та родичам багато робіт. У Березі (Bereg), Унгі (Ung), Земплені (Zemplén) в деяких священицьких будинках і досі можна знайти картини Манковича.

Найбільше успадкував від нього його зять Габор Тізеді (Tizedy Gábor), священик Словінків (Slovinky / Szalánk).

Ця колекція, якою зараз володіє відставний поштовий офіцер Зубрицький Феофан (Zubriczky Teofán), складається з таких картин:

- Богородиця з Ісусом, що стоїть у неї на колінах - 1829 рік
- Поховання Христа - 1830 рік
- Триумфальна колісниця Купідона - 1830 рік
- Самітник Св. Бернард (Svätý Bernard / Sz. Bernád) - 1836 рік
- Христос і самарянка біля криниці - 1837 рік
- Мадонна в кріслі (оригінал – Рафаель: Madonna della sedia) - 1837 рік
- Христос на хресті - 1839 рік

Всі вище перераховані зображення є копіями, ті, хто побував у Бельведері негайно розпізнають їх за баченими оригіналами. Але слід зазначити, що оригінал був дуже вірно відтворений, особливо Діва Марія, святий Бернард та Мадонна в кріслі, хоча у Відні Манкович робив лише ескізи з них, і багато років працював над ними в Ужгороді.

Однак в цій колекції є кілька оригінальних картин. До них відносяться: Морський розбійник, до віршів Верешмарті (Vögösmarty), Лот зі своїми дочками, Йосип і Потіфара, Раб, що спокушає жінку, Магдалена, Габор Тізеді як молодий священик, Меланія Тізеді Манкович, Ірма Тізеді, одна з онуків живописця, пані Манкович, уроджена Марія Бачинський. Сам Манкович, вірний традиціям, малював власний портрет за допомогою дзеркала. Ці картини не датовані. Найкращі з них – Йосип і дружина Потіфара, в яких постать Йосифа зокрема дуже виразна.

Пізніше Манкович мав інсульт і деякий час жив у Словенках. Перед смертю він, однак, повернувся знову до Ужгорода, де мав будинок та виноградники. Хоча він заробляв непогано, у нього часто не вистачало грошей. 27 квітня 1825 року він взяв як позику у касі папської семінарії Ужгорода 400 форинтів,⁴ тоді як

у 1848 р. йому виділили 200 форинтів із «звичними для таких випадків застереженнями» із готівкової каси сиріт священиків.⁵ У 1850 році він попросив 500 форинтів,⁶ а в тому ж році 200 форинтів,⁷ а ще через рік 400 форинтів.⁸

Але тоді він уже був важкохворий і через те, що не міг працювати, подав заяву на пенсію в 1851 році.⁹ Він помер 21 жовтня 1853 року на 68-му році життя, за даними реєстру від застуди.¹⁰ Його дружині, оскільки вона раніше була вдовою священика, була призначена пенсія Єпископського святого престолу.¹¹

Найбільший вплив на розвиток та становлення Манковича як митця, мала Академія мистецтв. Тут він ознайомився з елементами мистецької теорії та практики. Але його великою помилкою стало те, що він пішов прийнятим шляхом, майже не замислюючись, йшов далі і у своїх найкращих творах був перекладачем живопису у віденському дусі, суворо дотримуючись традицій та правил школи, хоча іноді він у своєму сприйнятті та почутті проявляв велику силу.

¹ Люб'язно надано пасторатом Блажова (Balázsvágás).

² Антоній Годинка: Історія Мукачівської греко-католицької епархії (Будапешт, 1910) 590-597. I.

³ Люб'язно надано пасторатом Блажова (Balázsvágás).

⁴ Архів Мукачівського єпископату, № 512/1825.

⁵ Ibid. № 6/1848.

⁶ Ibid. № 1899-1850.

⁷ Ibid. № 1850.

⁸ Ibid. № 3576/1851.

⁹ Ibid. № 3727, № 2851.

¹⁰ За даними Ужгородського пасторату.

¹¹ Архів Мукачівського єпископату, № 3828/1853.